

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETO
TEISĖS FAKULTETO
CIVILINĖS IR KOMERCINĖS TEISĖS KATEDRA

EVA GULBINVIČ
VERSLO TEISĖS SPECIALIZACIJA

**DĖL SUKLYDIMO IR APGAULĖS SUDARYTŲ SANDORIŲ
PRIPAŽINIMO NEGALIOJANČIAIS TEORINIAI IR PRAKTINIAI
ASPEKTAI**

Magistro baigiamasis darbas

Mokslinis vadovas: Dr. Asta Dambrauskaitė

.....
(parašas)

Konsultantas: Prof. Vytautas Pakalniškis

.....
(parašas)

Vilnius, 2006

TURINYS

Įvadas.....	3
1. Sandorių negaliojimo samprata ir negaliojančių sandorių klasifikacija.....	9
2. Sandorių su valios trūkumais negaliojimas.....	21
2.1. Sandorių, sudarytų dėl suklydimo, negaliojimas.....	25
2.2. Sandorių, sudarytų dėl apgaulės, negaliojimas.....	38
2.3. Sandorių, sudarytų dėl suklydimo ir dėl apgaulės, atirbojimas.....	45
3. Sandorių, sudarytų dėl suklydimo ir dėl apgaulės, negaliojimo teisinės pasekmės.....	46
Darbo pabaiga.....	50
Išvados ir rekomendacijos.....	51
Literatūros sąrašas.....	54
Santrauka.....	61
Summary.....	62

IVADAS

Sandoriai turi ypatingai didelę civilinę teisinę ir socialinę ekonominę reikšmę, nes tai labiausiai paplitęs pagrindas atsirasti turtiniams ir neturtiniams teisiniams santykiams, civilinėms teisėms ir pareigoms. Sudarydami sandorius asmenys įgyvendina dispozityvumo, sutarčių laisvės ir šalių autonomijos principus.

Sandoriai yra fizinių ir juridinių asmenų veiksmai, kuriais siekiama sukurti, pakeisti arba panaikinti civilines teises ir pareigas. Tai yra valios aktas (teisinis veiksmas), sąmoningai nukreiptas tam tikram teisiniam tikslui pasiekti.¹

Civiliniais įstatymais, reglamentuojančiais sandorių institutą, yra siekiama, kad užsimezge ir susiformavę tarp šalių civiliniai teisiniai santykiai būtų stabilūs, t.y. siekiama suteikti jų dalyviams saugumo bei patikimumo jausmą. Paprastai sandoriai reiškia, kad jų šalims tam tikram laikui arba neterminuotai atsiranda naujos teisės ir pareigos. Tačiau, tam tikrais atvejais, siekiant apginti įstatymams prieštaraujančiais sandoriais pažeistas asmenų teises, įstatymai numato galimybę pripažinti tokį sandorį negaliojančiu ir grąžinti šalis į buvusią iki jo sudarymo padėtį. Tokiu būdu, sandorių sudarymo laisvė yra ribojama per sandorių negaliojimo institutą.

Siekis apsaugoti sandorio šalis ir užtikrinti civilinių teisinių santykių teisėtumą, teisingumą, sąžiningumą ir protingumą išreiškiamas per sandorių negaliojimo institutą. Šis institutas yra reikšmingas ir svarbus Lietuvos civilinėje teisėje. Sandorių negaliojimo instituto paskirtis, anot Lietuvos Aukščiausiojo Teismo – apsaugoti nukentėjusiąją šalį, užtikrinti civilinių teisinių santykių teisėtumą, teisingumą, sąžiningumą ir protingumą, sandorių ir jų pagrindu susiklosčiusių civilinių teisinių santykių stabilumą, įgytų teisių ilgaamžiškumą ir jų gerbimą². Taigi iš vienos pusės, siekiama teisėtumo, o iš kitos pusės, užtikrinti sandorio stabilumą.

Sandorių teisinis institutas yra įtvirtintas Lietuvos Respublikos Civilinio kodekso³ (toliau – CK) I knygos II dalies III ir IV skyriuose. 2001 m. liepos 1 d. įsigaliojęs naujasis LR CK iš dalies

¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2002 m. birželio 24 d. nutartis, priimta civilinėje byloje *A. Laurikietis v. UAB "Šiaulių dujotiekio statyba" ir kt.*, Nr.3K-3-881/2002., bylų kategorija 15.2.2.6; 15.2.2.7; 35.

² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2000 m. spalio 2 d. nutartis, priimta civilinėje byloje *UAB "Init" v. UAB "Parabolė"*, Radijo ir televizijos komisijai, Nr. 3K-3-905/2000, bylų kategorija 42; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2001 m. rugsėjo 5 d. nutartis, priimta civilinėje byloje *J. Zybartienė v. S. Vaitkus*, Nr. 3K-3-745/2001, bylų kategorija 15.2.2.6; 44; 46.; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2004 m. sausio 14 d. nutartis, priimta civilinėje byloje *N. Šumlinskienė v. K. Šumlinskas*, Nr.3K-3-37/2004., bylų kategorija 25.7.; 15.2.1.3.,65.

³ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas // Valstybės žinios 2000, Nr. 74-2262.

pakeitė nuostatas, reguliuojančias sandorių negaliojimo institutą. Ypač buvo praplėstas, tapo detalesnis sandorių, sudarytų suklydimo ir apgaulės įtakoje, negaliojimo reglamentavimas, lyginant su 1964 m. Civiliniu kodeksu⁴, taip pat buvo įvesta nemažai naujovių. Rengiant naują CK, buvo atsižvelgta į ankstesnio CK normų trūkumus ir teisinio reglamentavimo spragas, į LR teismų praktikoje iškilusias problemas, taikant 1964 m. CK normas. Pavyzdžiui: ar bet koks suklydimas yra pagrindas pripažinti sandorį negaliojančiu; kaip reikėtų vertinti tokią situaciją, kai asmuo yra tiesiog neapdairus ir nerūpestingas (nesirūpina savo teisėmis); kaip atskirti suklydimą nuo apgaulės. Reformuojant sandorių negaliojimo institutą, buvo atsižvelgta ir į teisinį reguliavimą užsienio valstybėse bei teismų suformuluotas teisės aiškinimo ir taikymo taisykles. Į naują CK buvo perkeltos ir tam tikros tarptautinių dokumentų, tokių kaip UNIDROIT tarptautinių komercinių sutarčių principai (toliau- UNIDROIT principai⁵) ir Europos sutarčių teisės principai (toliau - PECL principai⁶), nuostatos.

Problemos ištyrimo lygis ir darbo naujumas

Reguliuojant civilinius teisinius santykius pagal naują CK, jau išryškėjo daugelis probleminių aspektų pripažįstant negaliojančiais sandorius, sudarytus suklydimo ir apgaulės įtakoje. Nors sandorių, sudarytų dėl apgaulės ir suklydimo, pripažinimo negaliojančiais klausimai yra aktualūs tiek teorine, tiek praktine prasme, tačiau iki šiol Lietuvos mokslinėje literatūroje ši fundamentali ir aktuali tema beveik neanalizuota. Lietuvos civilinės teisės doktrinoje buvo atlikta keletas tyrimų sandorių negaliojimo tematika. Tai V. Pakalniškio straipsnis dėl gyvenamosios patalpos nuomos sutarčių pripažinimo negaliojančiomis⁷ ir P. Vitkevičiaus straipsnis „Turto paėmimas valstybei pagal negaliojančius sandorius teisminėje praktikoje“⁸. Taip pat sandorių pripažinimo negaliojančiais teisinės problemos atskirais aspektais analizuojamos D. Ambrasienės, E. Baranausko, V. Mikelėno, V. Pakalniškio, L. V. Papirčio, A. Vileitos, P. Vitkevičiaus ir kitų autorių darbuose, skirtuose bendriesiems civilinės teisės klausimams.⁹ Sutarčių negaliojimo reglamentavimo užsienio valstybių ir Lietuvos Respublikos teisėje klausimai analizuojami

⁴ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas // Valstybės žinios 1964, Nr. 19-138.

⁵ Principles of International Commercial Contracts., 2004, UNIDROIT // <http://www.unilex.info/dynasite.cfm?dsmid=13637>.

⁶ Principles of European Contract Law. Full text of Parts I and II combined / ed. O. Lando, H. Bale. The Hague: Kluwer Law International, 2000.

⁷ Пакальнішкіс В. Вопросы теории и практики недействительности ордера на жилое помещение // Право, 1989, No. 23. С. 44-52.

⁸ Vitkevičius P. Turto paėmimas valstybei pagal negaliojančius sandorius teisminėje praktikoje // Socialistinė teisė. 1972, Nr. 3. P. 15-22.

⁹ Kiršienė J., Pakalniškis V., Ruškytė R. ir kt. Civilinė teisė: bendroji dalis. Vilnius: Lietuvos teisės universiteto Leidybos centras, 2004; Vitkevičius P., Vėlyvis S., Mikelėnas V. ir kt. Civilinė teisė: vadovėlis. Kaunas: Vijusta, 1997; Ambrasienė D., Baranauskas E., Bublienė D. ir kt. Civilinė teisė. Prievolių teisė: vadovėlis. Vilnius: Lietuvos teisės universiteto Leidybos centras, 2004; Papirtis L. V., Baranauskas E., Kiršienė J. ir kt. Civilinė teisė. Bendroji dalis, II tomas. Vadovėlis. Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras, 2005.

profesoriaus V. Mikelėno knygoje „Sutarčių teisė“.¹⁰ Kai kurie sandorių negaliojimo aspektai aptarti A. Pranckevičiaus ir R. Pumputienės straipsnyje „Sandorių negaliojimo pagrindai ir pasekmės“.¹¹ Svarbus indėlis prisidedant prie sandorių pripažinimo negaliojančiais instituto analizės yra A. Dambrauskaitės parašyta daktaro disertacija „Sandorių pripažinimo negaliojančiais teisinės pasekmės – Lietuvos ir Prancūzijos teisės lyginamieji aspektai“.¹² Be to, paminėtini A. Dambrauskaitės moksliniai straipsniai: „Sandorių pripažinimas negaliojančiais ir sąžiningo įgijėjo interesų apsauga“, „Restitucijos taikymo sandorių pripažinimo negaliojančiais bylose problemos“. Su sandorių negaliojimo moksliniais tyrimais susijusiais būtų galima laikyti ir J. Stūronaitės straipsnį „Sandorių pažinimas negaliojančiais mokesčio administratoriaus iniciatyva“, kur šis civilinės teisės institutas analizuojamas iš mokesčių teisės pozicijų. Vis dėlto autoriai savo darbuose paliečia tik kai kuriuos atskirus nagrinėjamos temos aspektus, bet nėra išsamios sandorių sudarytų dėl suklydimo ir apgaulės, pripažinimo negaliojančiais analizės.

Taip pat šiame darbe vadovavomės užsienio šalių teisės teoretikų: M. I. Braginskij, O. V. Gutnikov, I. V. Matvejev, N. D. Šestakova, O. Lando, H. Kötz ir A. Flessner bei kitų autorių atliktais tyrimais sandorių negaliojimo tematika.

Nagrinėjant šią temą vienas iš svarbiausių literatūros šaltinių yra CK I, II ir VI knygos, taip pat UNIDROIT ir PECL principai.

Temos aktualumas ir problematika

Darbo autoriui ši tema yra įdomi ir aktuali. Šios darbo temos pasirinkimą nulėmė būtinybė kuo išsamiau išanalizuoti įstatymines sandorių pripažinimo negaliojančiais normas, jų taikymą, norint teisingiau ir tikslingiau šias normas taikyti praktikoje, siekiant ne tik apginti neteisėtai sandoriais pažeidžiamas asmenų teises bei užkirsti kelią galimam piktnaudžiavimui įstatymais, bet ir nesuklysti sudarant įvairius sandorius.

Temos aktualumą lemia tai, kad Lietuvos teisės doktrinoje nėra išsamios šio instituto analizės, neaptarta sandorių sudarytų dėl suklydimo ir apgaulės negaliojimo problematika. Taip pat didelė sandorių civilinė ir ekonominė reikšmė, juos vertinant kaip vieną iš pagrindinių civilinių teisinių santykių atsiradimo, pasikeitimo ir pasibaigimo pagrindų. Praktinių problemų sprendimo svarbą ir būtinumą apsprendžia ir tai, kad sandorių sudarytų dėl apgaulės ir (ar) suklydimo pripažinimo negaliojančiais klausimas yra vienas dažniausių teismų praktikoje. Teismų praktikoje būta daug bylų, kur asmenys, manydami, kad įkeičia turtą, iš tikrųjų jį parduodavo, taip pat kai

¹⁰ Mikelėnas V. Sutarčių teisė. Vilnius: Justitia, 1996.

¹¹ Pranckevičius A., Pumputienė R. Sandorių negaliojimo pagrindai ir pasekmės (1 ir 2) // Juristas. 2005, Nr. 4. P. 3 - 11; 2005, Nr. 5. P. 20-30.

¹² Dambrauskaitė A. Sandorių pripažinimo negaliojančiais teisinės pasekmės – Lietuvos ir Prancūzijos teisės lyginamieji aspektai. Daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, teisė (01 S). Vilnius, 2006.

asmenys, gerai nesuprasdami kalbos, kuria surašyta sutartis, sudarydavo jų valios neatitinkančias sutartis. Be to, tokie ginčai tampa vis sudėtingesni, o jų išsprendimas turi įtakos ne tik sandorio, kurio galiojimo klausimas sprendžiamas, dalyviams, bet, formuojant teismų praktiką, įtakoja ir daugelio kitų civilinės apyvartos dalyvių teisinius santykius. Dėl šios priežasties svarbu apibendrinti Lietuvos Aukščiausio Teismo suformuotas teisės taikymo ir aiškinimo taisykles, taikomas pripažįstant sandorius negaliojančiais.

Darbo autoriaus nuomone, nagrinėjant šią temą, galima būtų kelti *hipotezę*:

Lietuvos teisėje įtvirtinta galimybė pripažinti sandorius, sudarytus apgaulės ir suklydimo įtakoje, negaliojančiais apsaugo nukentėjusiosios sandorio šalies teises ir teisėtus interesus, užtikrina civilinių teisinių santykių teisėtumą, o taip pat sandorių ir jų pagrindu susiklosčiusių civilinių santykių stabilumą.

Šio magistrinio *darbo objektas* – sandorių pripažinimo negaliojančiais dėl suklydimo ir apgaulės teorija ir praktika.

Darbo dalykas – visuomeninių santykių, susiklosčiusių pripažįstant sandorius, sudarytus dėl apgaulės ir suklydimo, negaliojančiais, reglamentavimo ypatumai Lietuvos ir užsienio valstybių civilinėje teisėje bei šio instituto normų taikymo praktikoje problemos.

Darbo tikslas – atskleisti sandorių pripažinimo negaliojančiais dėl suklydimo ir apgaulės įtakos teorinį ir praktinį aspektą Lietuvoje ir užsienio valstybėse, taip pat nustatyti praktikoje kylančias problemas pripažįstant sandorius negaliojančiais, jas išanalizuoti bei apibendrinti ir pateikti šių problemų galimus sprendimo būdus.

Siekiant nurodyto tikslo, darbe keliami šie *uždaviniai*:

1. Surinkti ir išanalizuoti mokslinę literatūrą, aptariančią sandorių, sudarytų dėl suklydimo ir apgaulės, negaliojimo klausimus.
2. Išnagrinėti sandorių, sudarytų dėl suklydimo ir apgaulės, negaliojimo teisinį reglamentavimą Lietuvoje ir užsienio valstybėse, taip pat pagal tarptautinių dokumentų nuostatas.
3. Atriboti sandorius, sudarytus suklydimo įtakoje, nuo sandorių, sudarytų apgaulės įtakoje, ir pateikti jų skiriamuosius požymius.
4. Apžvelgti teismų praktiką pripažįstant sandorius, sudarytus dėl suklydimo ir apgaulės, negaliojančiais.
5. Atskleisti teisinio reguliavimo spragas ir problemas, pripažįstant sandorius negaliojančiais, ir pateikti pasiūlymus dėl atitinkamų įstatymų tobulinimo bei jų aiškinimo ir taikymo.

Siekiant užsibrėžto tikslo, tyrimo metu buvo kompleksiskai naudojami *teoriniai bei*

empiriniai mokslinio tyrimo metodai.

Pagrindinis tyrimo metu taikytas empirinis tyrimo metodas - *dokumentų analizė*. Jis būtinas tiriant esamą teisinę bazę, reglamentuojančią sandorių negaliojimą. Kaip pagrindiniais informacijos šaltiniais darbe remtasi Lietuvos Respublikos ir užsienio valstybių bei tarptautiniais teisės aktais, teismų sprendimais. Tyrimo metu daugiausiai naudotasi pirminiais teisiniais dokumentais, tačiau renkant informaciją apie užsienio valstybių civilinių įstatymų turinį buvo naudojami ir antriniai dokumentai - civilinių įstatymų komentarai, apžvalgos, vertimai, apibendrinimai.

Teoriniai metodai atliekant tyrimą buvo naudojami tokie: lyginamasis, sisteminės analizės, loginis, apibendrinimo ir kiti mokslinio tyrimo metodai.

Lyginamasis metodas buvo pasirinktas kaip vienas svarbiausių. Tai lėmė pats mokslinio tyrimo objektas - dėl suklydimo ir apgaulės sudarytų sandorių pripažinimo negaliojančiais teoriniai ir praktiniai aspektai. Todėl svarbu atskleisti ir tarpusavyje palyginti sandorių sudarytų apgaulės ir suklydimo įtakoje negaliojimą, taip pat palyginti sandorių negaliojimo dėl suklydimo ir apgaulės įtakos, teorinį ir praktinį aspektą.

Sisteminės analizės tyrimo metodas buvo naudojamas tiriant sandorių pripažinimo negaliojančiais teisinius santykius kaip sudėtingą ir kompleksinį objektą, stengiantis išsiaiškinti šių santykių sudėtinę dalį, jų tarpusavio ryšį, taip pat ryšį su kitais civiliniais teisiniais santykiais bei jų vietą civilinės teisės sistemoje. Sandorių negaliojimą reglamentuojančios teisės normos buvo analizuojamos atsižvelgiant į šių normų ryšius su kitomis CK tiek specialiosios, tiek ir bendrosios dalies normomis. Šio metodo panaudojimą sąlygojo ir paties CK, kaip sisteminio teisės akto, prigimtis.

Loginis ir apibendrinimo metodas pasitelkti apibendrinti analizuojamai tyrimo medžiagai ir išvados formuluoti.

Pagrindinės sąvokos vartojamos baigiamajame darbe:

Sandoris – asmenų veiksmai, kuriais siekiama sukurti, pakeisti arba panaikinti civilines teises ir pareigas.¹³

Negaliojantis sandoris - tai sandoris, kuris nesukelia teisinių pasekmių, išskyrus tas, kurios susijusios su jo negaliojimu.¹⁴

Suklydimas – klaidinga prielaida apie egzistavusius esminius sandorio faktus sandorio sudarymo metu.¹⁵

¹³ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas // Valstybės žinios. 2000, Nr. 74-2262.

¹⁴ Шестакова Н. Д. Недействительность сделок. Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2001. С. 9.

¹⁵ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas // Valstybės žinios. 2000, Nr. 74-2262.

Apgaulė - tai sandorį sudarančio asmens suklaidinimas dėl esminių sudaromo sandorio aplinkybių.¹⁶

Darbo struktūra.

Darbą sudaro įvadas, dėstomoji dalis bei išvados ir pasiūlymai. Įvade atskleidžiamas temos aktualumas ir problematika, problemos ištyrimo lygis ir darbo naujumas, magistrinio darbo hipotezė, darbo objektas, dalykas, tikslas, darbe keliami uždaviniai, tyrimo metodai, pagrindinės vartojamos sąvokos.

Dėstomojoje dalyje aptariama sandorio negaliojimo samprata ir negaliojančių sandorių klasifikacija, sandorių sudarytų dėl suklydimo ir apgaulės pripažinimas negaliojančiais, jų atribojimas, sandorių sudarytų dėl suklydimo ir dėl apgaulės negaliojimo teisinės pasekmės.

Darbo pabaigoje pateikiamos išvados ir pasiūlymai, taip pat naudotos literatūros sąrašas, santrauka lietuvių ir anglų kalba.

---

¹⁶ Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Pirmoji knyga. Bendrosios nuostatos / V. Mikelėnas, A. Vileita, A. Taminskas. Vilnius: Justitia, 2001. P. 203.

1. SANDORIŲ NEGALIOJIMO SAMPRATA IR NEGALIOJANČIŲ SANDORIŲ KLASIFIKACIJA

Sandoris yra viena iš seniausių teisinių konstrukcijų, kurių sudarymo laikas įvairiuose pasaulio regionuose skaičiuojamas net tūkstantmečiais. Taip yra, todėl, kad dėl lanksčios sandorio formos žmonės galėjo reguliuoti labai skirtingus visuomeninius santykius. Todėl sandoriai yra asmenų dalyvavimo civilinėje apyvartoje forma, kartu ir aktyviausia bei veiksmingiausia jų saviraiškos priemonė.¹⁷

Sandoriai yra vienas svarbiausių ir labiausiai paplitusių juridinių faktų, kadangi būtent jie dažniausiai sukuria, pakeičia ar panaikina civilinius teisinius santykius tarp subjektų. Jie sudaromi atliekant daugelį kasdieninių veiksmų, tokių kaip produktų pirkimą parduotuvėje, komunalinių paslaugų apmokėjimą, važiavimą transportu ir pan.¹⁸ Sudarydami sandorius asmenys siekia tam tikrų teisinių padarinių, t.y. konkrečių civilinių teisių atsiradimo, pasikeitimo ar pasibaigimo. Tačiau ne visada šie padariniai atsiranda, o atsiradę gali išnykti dėl to, kad sandoris pripažintas neteisėtu - negaliojančiu.¹⁹ Todėl sandorių teisinis reguliavimas sudaro vieną iš svarbiausių civilinės teisės institutų.

Norint suprasti negaliojančių sandorių esmę, būtina išsiaiškinti ir sandorio sąvoką.

Sandoris, vadovaujantis Lietuvos Respublikos Civilinio kodekso 1.63 str. 1 dalimi, yra „asmenų veiksmai, kuriais siekiama sukurti, pakeisti arba panaikinti civilines teises ir pareigas“.²⁰ Lietuvos Aukščiausiasis Teismas vienoje savo bylų šią sąvoką detalizavo ir sandorius apibrėžė kaip „sąmoningus, laisva valia atliekamus asmenų (tiek fizinį, tiek juridinių) veiksmus, kuriais siekiama teisinio rezultato: sukurti, pakeisti ar panaikinti civilines teises ir pareigas“.²¹ Taigi sandoris yra sąmoningas veiksmas, kuriuo siekiama teisinių padarinių.

Sandorio sąvoka apima tiek vieno asmens atliekamus veiksmus (pvz., testamentą sudarymas), kuriais siekiama teisinio rezultato, tiek dviejų ir daugiau asmenų suderintus veiksmus siekiant sukurti, pakeisti ar panaikinti civilines teises ir pareigas.²²

¹⁷ Papirtis L.V., Baranauskas E., Kiršienė J. ir kt. Civilinė teisė. Bendroji dalis. II tomas. Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras, 2005. P. 9.

¹⁸ Сергеев А.П., Толстой Ю.К. Гражданское право. Издание четвертое, переработанное и дополненное. Москва: Проспект, 2000. С. 241.

¹⁹ Papirtis L.V., Baranauskas E., Kiršienė J. ir kt. Civilinė teisė. Bendroji dalis. II tomas. Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras, 2005. P. 26.

²⁰ Lietuvos Respublikos civilinio kodeksas // Valstybės žinios. 2000, Nr. 74-2262.

²¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2001 m. gegužės 15 d. nutartis civilinėje byloje A. Maslov v. J. Maslova ir kt., Nr. 3K-3-305/2001, bylų kategorija 15.2.6; 18.4; 25.6.1.

²² Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Pirmoji knyga. Bendrosios nuostatos / V. Mikelėnas, A. Vileita, A. Taminskas. Vilnius: Justitia, 2001. P. 158.

Taigi sandoriai - tai juridiniai faktai, kuriais siekiama sukurti, pakeisti arba panaikinti civilines teises ir pareigas. Tačiau, tam, kad juridinis faktas būtų pripažintas sandoriu, jis turi turėti visumą sandoriui būdingų požymių (kurie leidžia atriboti sandorius nuo kitų juridinių faktų – įvykių, juridinių poelgių, teisės pažeidimų):

- 1) sandoris – visada valinis aktas, t.y. asmenų veiksmai (šiuo požymiu skiriasi nuo kitų juridinių faktų, pavyzdžiui tokių kaip įvykiai, kurie atsiranda be asmens valios,- aut. pastaba);
- 2) tai teisiniai veiksmai (nes neteisėti veiksmai būtų vertinami kaip teisės pažeidimas,- aut. pastaba);
- 3) jis specialiai nukreiptas į civilinių santykių atsiradimą, pasikeitimą ar pasibaigimą (šis požymis atskiria nuo kitų teisėtų veiksmų, pvz., nuo juridinių poelgių, kuriais nėra siekiama konkretaus teisinio rezultato, -aut. pastaba);
- 4) jis sukuria civilinius teisinius santykius bei teises pasekmes, kylančias kaip sandorio sudarymo rezultatas.²³

Sandoriui kaip valios aktui būdingi ir psichologiniai momentai – tikslas, motyvas. Todėl svarbu aptarti ir jų įtaką sandorio teisei galiai.

Žmogaus norą sudaryti sandorį lemia jo ūkiniai, buitiniai, kultūriniai ir kiti poreikiai. Šis žmogaus noras vadinamas vidine valia. Jai formuojantis, didelę reikšmę turi tikslas ir motyvai.²⁴ Sudarydamas sandorį asmuo gali turėti įvairiausių tikslų ir vadovautis tam tikrais motyvais. Kartais sandorio sudarymo motyvai žinomi tik pačiam asmeniui, kartais savo motyvus jis sako artimiesiems ar net kitai sandorio šaliai. Motyvas yra žmogaus elgesį apibūdinantis veiksnys, tai, kas skatina žmogų sudaryti sandorį. Daugeliu atvejų motyvas neturi teisinės reikšmės sandorio sudarymui, t.y. siekiamam rezultatui. Juk pardavėjui nesvarbu, ar pirkėjo motyvas bus pirkti knygą sau skaityti, ar nupirktą knygą dovanoti. Teisiškai svarbu, kad pirksdamas knygą pirkėjas aiškiai pareikštų savo valią - tikslą sudaryti konkretų sandorį. Šiuo konkrečiu atveju jis nusiperka knygą, t.y. sudaro pirkimo-pardavimo sutartį, sumoka pinigus ir gauna knygą.²⁵ Anot Lietuvos Aukščiausiojo Teismo, „teisinę reikšmę turi tik tiesioginis teisinis tikslas (pirkti, išsinuomoti ir pan.), dar vadinamas sandorio pagrindu. Nuo šio teisinio tikslo priklauso sandorio teisinė prigimtis“.²⁶ Vadinasi, tapatinamas tikslas ir pagrindas. Su tokia Lietuvos Aukščiausiojo Teismo

²³ Сергеев А.П., Толстой Ю.К. Гражданское право. Издание четвертое, переработанное и дополненное.- Москва: Проспект, 2000. С. 241- 242.

²⁴ Vitkevičius P., Vėlyvis S. Mikelėnas V. ir kt. Civilinė teisė: vadovėlis. Kaunas: Vija, 1997. P. 181.

²⁵ Papirtis L.V., Baranauskas E., Kiršienė J. ir kt. Civilinė teisė. Bendroji dalis. II tomas. Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras, 2005. P. 13.

²⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2001 m. sausio 29 d. nutartis, priimta civilinėje byloje E. Pocevičienė v. A. Pocevičius, Nr. 3K- 3- 120/ 2001, bylų kategorija 15.2.2.7.

pozicija vargu ar galima būtų sutikti, kadangi tai skirtingos sąvokos. Manytume, reikėtų sutikti su L. V. Papirčio nuomone, kad sandorio tikslas ir motyvas skiriasi nuo sandorio pagrindo, t.y. to teisinio rezultato, kuris turi būti pasiektas įvykdžius sandorį (pvz., nuosavybės įsigijimas bus pirkimo-pardavimo sutarties pagrindas).²⁷ Šis skirtumas ypač išryškėja tuomet, kai sandoris yra negaliojantis. Tokiu atveju asmens tikslas būna vienoks, o gautas teisinis rezultatas kitoks (o tariamo sandorio atveju jo visai nėra). Tai reiškia, kad asmens konkretus tikslas, kurį jis realizuoja per sandorį, gali nesutapti su sandorio pagrindu. Įstatymo leidėjas yra numatęs tokius atvejus, todėl, pavyzdžiui, tariamieji ir apsimestiniai sandoriai negalioja (CK 1. 86 str. ir 1. 87 str.). L.V. Papirtis pabrėžia, kad sandorio pagrindas yra tiesioginis jo teisinis tikslas, tas teisinis rezultatas, kurio sandorio šalys siekia sudarydamos sandorį. Būtent sandorio pagrindas gali padėti sprendžiant, kokio teisinio rezultato, tikslo, siekia sandorio šalis (šalys) mokėdama pinigus, teigdama paslaugas ar perduodama turtą. Sandorio pagrindą dažniausiai sudaro pastovūs, tam tikra prasme tipiniai tikslai, būdingi konkrečioms sandorio rūšims (nuomai, paskolai ir pan.).²⁸

Tam tikrais atvejais, motyvas ir tikslas gali turėti teisinę reikšmę. Taip būna tada, kai jie šalių susitarimu įtraukiami į sandorio sąlygas, pvz., padarant civilinių teisių atsiradimą, pasikeitimą ar pasibaigimą priklausomą nuo pasiektų sandorio tikslų ar motyvų. Tačiau tada sandoris tampa sąlyginiu.

Taigi sandoriui kaip valios aktui būdingi psichologiniai momentai, tokie kaip– tikslas, motyvas, tam tikrais atvejais turi įtakos sandorio teisei galiai.

Aptarus sandorio esmę, jo požymius, reikėtų apibrėžti pačią sandorių negaliojimo sampratą.

Lietuvos Respublikos civiliniai įstatymai nepateikia negaliojančio sandorio sąvokos, nors Lietuvos teisės doktrinoje buvo bandoma apibrėžti sandorių negaliojimo sampratą. Literatūroje negaliojantis sandoris apibrėžiamas kaip „sandoris, kuris, pažeidus įstatymo reikalavimus, nesukelia tų teisinių pasekmių, kurių siekė jo dalyviai, sudarydami sandorį“.²⁹ Negaliojančiu sandoriu laikomas ir sandoris, kurio bent vienas iš būtinų elementų (subjektai, vali, valios išreiškimas, turinys ir forma) neatitinka įstatymo reikalavimų.³⁰ Be to, Lietuvos teisinėje literatūroje galima rasti ir tokį apibrėžimą, kad „negaliojantys sandoris – tai įstatymų reikalavimų neatitinkantys piliečių ir organizacijų veiksmai, kurie nesukelia tų teisinių pasekmių, kurioms jie skirti, bet sukuria sandorio šalių pareigas grąžinti tai, kas buvo įvykdyta pagal tokį sandorį, arba

²⁷ Papirtis L.V., Baranauskas E., Kiršienė J. ir kt. Civilinė teisė. Bendroji dalis. II tomas. Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras, 2005. P. 14.

²⁸ Ten pat.

²⁹ Vitkevičius P., Velyvis S., Mikelėnas V. ir kt. Civilinė teisė: vadovėlis. Kaunas: Vija, 1997. P. 195.

³⁰ Ten pat. P. 194.

perduoti į valstybės pajamas³¹. Taip pat sandorio negaliojimas apibrėžiamas kaip specifinė civilinė teisinė pažeisto teisėtumo gynimo priemonė.³²

Sandorio negaliojimo apibrėžimą galima būtų išvesti iš priešingo reiškinio - sandorio galiojimo. Kadangi negaliojančiu sandoriu priimta laikyti sandorį, kurį sudarant nebuvo paisyta sandorio galiojimo sąlygų.³³

Tam, kad sandoris galiotų, reikalingos keturios būtinos sandorio galiojimo sąlygos (elementai):

- 1) Sandorį sudarantis fizinis asmuo turi būti veiksnus, o juridinis asmuo turi turėti atitinkamą teisnumą (tinkamas subjektas,-aut. pastaba);
- 2) sandorio dalyvių valios išraiška turi atitikti jų tikrąją valią (valios subjektyvinio elemento) ir jos išreiškimo (objektyvinio elemento) vienybę,-aut. pastaba);
- 3) sandorio turinys neturi prieštarauti imperatyvioms įstatymo normoms, viešajai tvarkai ar gerai moralei (turinys,-aut. pastaba);
- 4) sandoris turi būti išreikštas įstatyme reikalaujama forma (forma,-aut. pastaba).³⁴

Neesant bent vienai sąlygai, veiksmas negalėtų būti pripažįstamas sandoriu, o esant jos ydai atsirastų įstatyminė galimybė pripažinti jį negaliojančiu. Tai reiškia, kad vienos ar kelių sandorio galiojimo sąlygų pažeidimas (ydingumas) veda prie absoliutaus arba santykinio (priklausomai nuo įstatyminių pagrindų) sandorio negaliojimo.

Mūsų manymu, reikėtų pritarti N. D. Šestakovos nuomonei, kad išvardintų „sandorio galiojimo sąlygų“ negalima tapatinti su sandorio negaliojimo sąlygomis (ar pagrindais), kadangi sąvoka „sandorio negaliojimo sąlygos“ yra platesnė ir apima „sandorio galiojimo sąlygas“. Ši mokslininkė siūlo sandorio negaliojimo sąlygas suskirstyti į materialines ir procesines. Materialinis sandorio negaliojimo pagrindas yra sandorio ar atskirų jo elementų neatitikimas įstatymui, arba kitiems teisės aktams; taip pat sandorio, prieštaraujančio viešajai tvarkai ir gerai moralei, sudarymas. Procesine sandorio negaliojimo sąlyga galima laikyti ieškinio dėl sandorio pripažinimo negaliojančiu padavimą, teismo sprendimą pripažinti sandorį negaliojančiu ir ieškinio senaties termino laikymąsi įstatymų numatytais atvejais.³⁵ Vadinasi, galima būtų daryti išvadą, kad procesinės negaliojimo sąlygos dažniausiai yra susijusios su nuginkijamais sandoriais, kadangi tokiam sandoriui pripažinti negaliojančiu būtinas teismo sprendimas, tačiau tam tikrais atvejais

³¹ Vitkevičius P. Turto paėmimas valstybei pagal negaliojančius sandorius teismineje praktikoje // Socialistinė teisė. 1972, Nr. 3. P. 15-22.

³² Пакальнишкис В. Вопросы теории и практики недействительности ордера на жилое помещение // Право, 1989, No. 23. С. 44-52.

³³ Шестакова Н. Д. Недействительность сделок. Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2001. С. 9.

³⁴ Papirtis L.V., Baranauskas E., Kiršienė J. ir kt. Civilinė teisė. Bendroji dalis. II tomas. Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras, 2005. P. 28.

³⁵ Шестакова Н. Д. Недействительность сделок. Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2001.С. 10-11.

procesinės negaliojimo sąlygos būdingos ir niekiniams sandoriams (pvz., kai niekinis būna ne visas sandoris, o tik tam tikra jo dalis).

Atsižvelgiant į aptartas sandorio galiojimo ir negaliojimo sąlygas, reikėtų apibrėžti pačią sandorių negaliojimo sampratą.

Apibrėžiant sandorio negaliojimo sąvoką, reikėtų sutikti su N. D. Šestakovas nuomone, kad „negaliojantis sandoris - sandoris, kuris nesukelia teisinių pasekmių, išskyrus tas, kurios susijusios su sandorio negaliojimu“.³⁶ Mūsų nuomone, ši sąvoka geriausiai atskleidžia negaliojančio sandorio esmę, nes: 1) negaliojantis sandoris nesukelia tų teisinių pasekmių, kurių siekė šalys sudarydamos sandorį; 2) kyla tik tos pasekmės, kurios susijusios su sandorio negaliojimu (tai teisinės pasekmės, susijusios su negaliojančio sandorio šalių pradinės padėties atstatymu, t.y. restitucija, kurios šalys nesiekė).

Analogišką negaliojančio sandorio apibrėžimą numato Rusijos Federacijos CK 167 str. 1d.³⁷ Tuo tarpu Lenkijos Civiliniame kodekse pateikiama tokia negaliojančio sandorio sąvoka: „sandoriai prieštaraujantys įstatymui arba turintys tikslą apeiti įstatymą, yra negaliojantys, išskyrus atvejus, kai įstatymas numato kitokias pasekmes, kai vietoje negaliojančių sandorio sąlygų galioja įstatymo numatytos sąlygos. Negaliojančiu taip pat laikomas sandoris, prieštaraujantys visuomenės bendro gyvenimo taisyklėms“(CK 58 str. 1, 2 d.)³⁸.

Sandorio negaliojimas reiškia, kad veiksmas atliktas kaip sandoris, nesukelia teisinių padarinių, kurių šalys siekė, t.y. nelemia teisių ir pareigų atsiradimo, pasikeitimo ar pasibaigimo, išskyrus tuos, kurie susiję su sandoriu negaliojimu.³⁹

Analizuojant sandorių pripažinimą negaliojančiais, civilinės teisės doktrinoje susiduriame su įvairiomis nuomonėmis dėl negaliojančių sandorių esmės. Keliamas klausimas - ar negaliojantis sandoris iš viso yra sandoris? Šiuo klausimu yra kelios pozicijos, kurias ir panagrinėsime.

Daugelis teisės mokslininkų – D. M. Genkin, I. B. Novickij, V. P. Šachmatov, I. S. Samošenko, laikosi pozicijos, kad terminas „sandoris“ turi apimti ir negaliojančius sandorius. Teigiama, kad nepriklausomai nuo to, ar buvo niekiniam sandoriui pritaikytos negaliojimo pasekmės ar nugincijamas sandoris buvo pripažintas negaliojančiu, faktiškai veiksmų sudėtis, nukreipta sukurti, pakeisti arba panaikinti civilines teises ir pareigas (nors ir neteisėta), vis dėl to buvo. Kadangi įstatyme pateiktoje sandorio sąvokoje kalbama apie veiksmą, veiksmo teisėtumas ar neteisėtumas nėra būtinas sandorio elementas, o tik apsprendžia vienas ar kitas sandorio pasekmes.

³⁶ Шестакова Н. Д. Недействительность сделок. Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2001. С. 9.

³⁷ Гражданский кодекс Российской Федерации // <http://www.garant.ru/main/10064072-010.htm#1009>.

³⁸ Kodeks cywilny // <http://isip.sejm.gov.pl/prawo/index.html>.

³⁹ Гражданское право. Ч. 1. Под редакцией Калпина А.Г. Москва: Юристъ, 2000. С. 200.

Jie daro išvadą, kad negaliojantis sandoris nesukelia tų pasekmių, kurių buvo siekiama, tačiau šalims atsiranda kitos, nepageidautinos pasekmės.⁴⁰

V. P. Šachmatov teigė, kad negaliojantis sandoris yra sandoris, kurio sudėtis neatitinka įstatyme aprašytų atitinkamam sandoriui būdingų požymių (galiojimo sąlygų). Jis taip pat teigė, kad ir galiojantys, ir negaliojantys sandoriai yra sandoriai, o veiksmų teisėtumą siejo tik su galiojančio sandorio požymiais. Negaliojančius sandorius išskyrė į atskyrą grupę – neteisėtų sandorių. Tokiu būdu, šis mokslininkas negaliojančius sandorius laikė sandorių atmaina.⁴¹

Mokslininkė N. V. Rabinovič taip pat laikosi tokios pozicijos. Ji teigia, kad negaliojantis sandoris yra sandoris, nes jam būdingi šie požymiai: a) tai valinis veiksmas, tam tikra forma išreiškiantis subjekto valią; b) ši valia yra nukreipta į teisinių santykių sukūrimą, pakeitimą ar nutraukimą; c) sudarius negaliojantį sandorį, atsiranda tam tikras teisinis santykis; d) galimas atvejis, kad tokio sandorio dalyviai, siekdami nustatyti vienokį ar kitokį teisinį santykį, nesiekė jokių kitų tikslų. Apibendrinant N. V. Rabinovič daro išvadą, kad „negaliojantis sandoris yra sandoris pagal savo turinį, formą ir kryptingumą“.⁴² Kaip teisingai pastebi mokslininkė, ir sutartis, kuri nevykdoma nestoja būti sutartimi, o neteisėtas administracinis aktas nenustoja būti administraciniu aktu.⁴³

Taigi ši teisės teoretikų grupė laikosi pozicijos, kad negaliojantis sandoris yra sandorio atmaina, o jo negaliojimas susijęs daugiau su pasekmėmis, nei su pačiu sandoriu.

Kita teisės mokslininkų grupė užima priešingą poziciją. I. S. Peterskij, M. M. Agarkov, J. K. Tolstoj teigia, kad sandoriu gali būti tik teisėti veiksmai, o negaliojantys sandoriai, kadangi jie yra neteisėti, iš viso nėra sandoriai.⁴⁴

I. S. Peterskij teigė, kad sandoris yra veiksmas leistas įstatymų. Tačiau veiksmas, nors ir sukeliantis teises pasekmes, bet prieštaraujantis įstatymams, nėra laikomas sandoriu, net jeigu ir turi sandorio formą.⁴⁵

F. S. Cheifec ir T. Š. Kulmatova taip pat pabrėžia, kad negaliojantis sandoris, kuris neatitinka įstatymų reikalavimų, nelaikomas sandoriu, o pagal prigimtį turėtų būti vertinamas kaip teisės pažeidimas, nežiūrint į tai, kad pagal turinį ir formą buvo sudarytas kaip sandoris.⁴⁶

Šią poziciją, kad negaliojantys sandoris iš esmės nėra sandoris, palaiko ir dalis Lietuvos teisės doktrinos, pagal kurią negaliojančiu laikomas sandoris, kuris, pažeidus įstatymo

⁴⁰ Матвеев И. В. Правовая природа недействительных сделок. Москва: Юрлитинформ, 2002. С.13.

⁴¹ Шахматов В. П. Составы противоправных сделок и обусловленные ими последствия. Томск, 1967. С. 87.

⁴² Рабинович Н. В. Недействительность сделок и ее последствия. Ленинград: Изд-во ЛГУ, 1960. С. 11- 12.

⁴³ Там pat. P.12.

⁴⁴ Матвеев И. В. Правовая природа недействительных сделок. Москва: Юрлитинформ, 2002. С.14.

⁴⁵ Перетерский И. С. Гражданский кодекс РСФСР, научный комментарий. Выпуск 5. Договоры. Москва., 1929. С. 6.

⁴⁶ Матвеев И. В. Правовая природа недействительных сделок. Москва: Юрлитинформ, 2002. С.15.

reikalavimus, nesukelia tų teisinių pasekmių, kurių siekė jo dalyviai. Negaliojantis sandoris iš esmės nėra sandoris.⁴⁷

Vadinasi, ši teisės teoretikų grupė laikosi pozicijos, kad negaliojantis sandoris ir sandoris pagal savo juridinę prigimtį yra skirtingi civiliniai-teisiniai reiškiniai (dažnai negaliojantis sandoris prilyginamas teisės pažeidimui).

Taigi egzistuoja dvi pozicijos, vienos pozicijos šalininkai nagrinėja sandorį ir negaliojantį sandorį atitinkamai kaip visumą ir dalį, laikant negaliojantį sandorį - sandoriu, o kitos pozicijos šalininkai - kaip skirtingus pagal savo juridinę prigimtį civilinius - teisinius reiškinius. Pažymėtina, kad aptariamasis ginčas dėl negaliojančių sandorių esmės yra labiau teorinis ir praktikoje didesnės reikšmės neturi.

Manytume, reikėtų laikytis kompromisinės pozicijos, kad negaliojantis sandoris yra sandoris pagal savo turinį, formą ir kryptingumą, bet tuo pačiu metu ir teisės pažeidimas (plačiaja prasme), kadangi sandoris pažeidžia teisės normą.⁴⁸ Bet kuriuo atveju, tiek laikantis pozicijos, kad sandorio sąvoka apima ir negaliojantį sandorį, tiek laikantis priešingos pozicijos, kils kitos, šalių nesiektos sudarant sandorį, pasekmės.

Negaliojantys sandoriai teisės doktrinoje ir įstatyme skirstomi įvairiais pagrindais. Atsižvelgiant į tai, ar sandoriai yra savaime negaliojantys, ar jį dar reikia pripažinti negaliojančiu, negaliojantys sandoriai teisės doktrinoje ir įstatyme skirstomi į dvi rūšis: niekinius (absoliučiai negaliojančius) ir nuginčijamus (santykinai negaliojančius). Tokią klasifikaciją pripažįsta daugelio valstybių teisė: Rusijos⁴⁹, Prancūzijos⁵⁰, Vokietijos⁵¹, Italijos⁵², Lenkijos⁵³.

Skirtumo esmė yra ta, kad niekinis sandoris negalioja nuo pat pradžių (*ab initio*), (nepriklausomai nuo to, ar priimtas jo atžvilgiu teismo sprendimas), nesukelia šalims teisinių pasekmių (tam tikrais atvejais sukelia pasekmes, pvz., kai niekinis sandoris įvykdomas ar buvo perleistas turtas) ir neturi būti vykdomas. Taip yra, todėl, kad tokius sandorius draudžia įstatymas. Tai, kad niekinio sandorio negaliojimas išplaukia iš paties sandorio sudarymo fakto, nereiškia, kad visais atvejais nereikia kreiptis į teismą pripažinti tokį sandorį negaliojančiu - kilus ginčui, tik teismas, įvertinęs visas aplinkybes, pripažįsta sandorį negaliojančiu.⁵⁴ Toks teismo sprendimas

⁴⁷ Vitkevičius P., Vėlyvis S. Mikelėnas V. ir kt. Civilinė teisė: vadovėlis. Kaunas: Vajusta, 1997. P.195.

⁴⁸ Матвеев И. В. Правовая природа недействительных сделок. Москва: Юрлитинформ, 2002. С. 16.

⁴⁹ Гражданский кодекс Российской Федерации // <http://www.garant.ru/main/10064072-010.htm#1009>.

⁵⁰ Mikelėnas V. Sutarčių teisė. Vilnius: Justitia, 1996. P. 399.

⁵¹ Ten pat. P. 409.

⁵² Ten pat. P. 378.

⁵³ Komentarz do kodeksu cywilnego. Księga pierwsza. Część ogólna / S. Rudnicki. Warszawa: Wydawnictwo Prawnicze LexisNexis, 2002. – <http://e-prawnik.pl/prawo/data.php/dHlwZT00MTAwJmlkPTQ0NTkmdj0yMTQm>.

⁵⁴ Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Pirmoji knyga. Bendrosios nuostatos / V. Mikelėnas, A. Vileita, A. Taminskas. Vilnius: Justitia, 2001. P. 177.

reikalingas ir tais atvejais, kai niekinis būna ne visas sandoris, o tik tam tikra jo dalis⁵⁵, taip pat kai reikia taikyti niekinio sandorio pasekmes.

Nuginčijamas sandoris nuo pat jo sudarymo sukuria tuos teisinius padarinius, kurių siekė jo šalys. Tačiau šie padariniai yra nepastovaus pobūdžio, kadangi bet kuriuo momentu suinteresuotiems asmenims kreipiantis į teismą bei esant įstatymiškai įtvirtintiems pagrindams, jis gali būti pripažintas negaliojančiu. Tai reiškia, kad toks sandoris galioja tol, kol įstatymo nustatyta tvarka nepripažįstamas negaliojančiu. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas savo nutartyse įtvirtino principą, kad tol, kol sandoris nėra panaikintas, yra galiojantis.⁵⁶ Taigi sandorių galiojimui yra taikoma prezumpcija, pagal kurią visais sandorių nuginčijamumo atvejais (niekiniai sandoriai negali būti patvirtinti), kol dėl tokių sandorių nėra kilę teisminių ginčų, ir teismas nėra priėmęs jų atžvilgiu savo sprendimo, sandoriai yra laikomi galiojančiais.

Rusijos (CK 166 str. 1 d.)⁵⁷, Vokietijos⁵⁸ ir Italijos⁵⁹ civiliniai įstatymai taip pat numato, kad niekiniai sandoriai yra savaime negaliojantys, o nuginčijamus sandorius dar reikia pripažinti negaliojančiais teismo sprendimu. Tuo tarpu, Prancūzijos teisinėje sistemoje ne tik nuginčijamiems, bet ir niekiniams sandoriams pripažinti negaliojančiais būtinas teismo sprendimas, t.y. sandorio negaliojimas gali būti tik teisminis.⁶⁰

Dar vienu nuginčijamų ir niekinių sandorių atskyrimo kriterijumi laikomas ginamo intereso pobūdis, t.y. atskiro asmens ar visos visuomenės interesus įstatymų leidėjas siekia apginti. Iš CK 6. 255 str. nuostatų galima daryti išvadą, kad niekiniai sandoriai pažeidžia viešuosius interesus (CK 6.225 str. 1 d.), imperatyvias teisės normas, o nuginčijami sandoriai- privačius interesus (CK 6.225 str. 3 d.), t.y. tas teises, kuriomis disponuoja atitinkami asmenys. Vadinasi, sandorio negaliojimo institutas leidžia apginti ir privatųjį, ir viešąjį interesą.

Kitas kriterijus niekinių ir nuginčijamų sandorių atskyrimui yra subjektai, galintys kreiptis į teismą dėl sandorio negaliojimo. Pagal CK 1.78 str. 5 d. reikalavimą dėl niekinio sandorio teisinių padarinių taikymo gali pareikšti bet kuris suinteresuotas asmuo, taip pat ir teismas *ex officio* gali konstatuoti niekinio sandorio faktą bei jo teises pasekmes. Tuo tarpu, CK 1.78 str. 4 d. nustatyta, kad ieškinį dėl nuginčijamo sandorio pripažinimo negaliojančiu gali pareikšti tik įstatymų nurodyti asmenys, t.y. nustatytas siauresnis asmenų ratas nei niekinių sandorių atveju. Tačiau iš CK 6. 227 str. nuostatos galima daryti išvadą, kad iš esmės bet kuris suinteresuotas asmuo gali pareikšti

⁵⁵ Lietuvos TSR civilinio kodekso komentaras / J. Žeruolis ir kt. Vilnius: Mintis, 1976. P.39.

⁵⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2001 m. kovo 14 d. nutartis, priimta civilinėje byloje *J. Banaitienė v. V.S. Banaitis*, Nr. 3K- 3- 306/ 2001, bylų kategorija 25.3, 69. 5.2, 67.7.

⁵⁷ Гражданский кодекс Российской Федерации // <http://www.garant.ru/main/10064072-010.htm#1009>.

⁵⁸ Mikelėnas V. Sutarčių teisė. Vilnius: Justitia, 1996. P. 409.

⁵⁹ Ten pat. P. 378.

⁶⁰ Dambrauskaitė A. Sandorių pripažinimo negaliojančiais teisinės pasekmės – Lietuvos ir Prancūzijos teisės lyginamieji aspektai. Daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, teisė (01 S). Vilnius, 2006. P. 38.

ieškinį dėl nuginkijamo sandorio pripažinimo negaliojančiu. Be to, Lietuvos Aukščiausiasis Teismas vienoje iš bylų nurodė, kad nuginkijamus sandorius turi teisę ginčyti ne tik to sandorio šalys, bet ir tretieji asmenys, kurių teisės ar interesus ginčijamas sandoris pažeidžia.⁶¹ Todėl, įstatymo leidėjo įtvirtinta CK 1.78 str. 4 d. nuostata, kad ieškinį dėl nuginkijamo sandorio pripažinimo negaliojančiu gali pareikšti tik įstatymų nurodyti asmenys, praranda prasmę, nes nėra tikslinga įstatyme konkrečiai nurodyti asmenis, kurie turi teisę pareikšti ieškinį. Galima daryti prielaidą, kad įstatymų leidėjas, įtvirtindamas tokią nuostatą, siekė užtikrinti, kad susiformavę ir užsimezgę tarp šalių civiliniai teisiniai santykiai būtų stabilūs, tačiau perkeldamas tokią nuostatą iš Rusijos CK, jos nesuderino su kitomis LR CK nuostatomis.

Pažymėtina, kad ir Rusijos⁶², ir Prancūzijos teisėje⁶³ įtvirtintas ribotas subjektų, turinčių teisę kreiptis į teismą dėl nuginkijamų sandorių pripažinimo negaliojančiais, ratas, o ieškinį dėl niekinių sandorių pripažinimo negaliojančiais turi teisę pareikšti bet kuris suinteresuotas asmuo, tam, kad būtų kuo daugiau galimybių pripažinti tokius sandorius negaliojančiais.

Dar vienas svarbus atribojimo kriterijus – nuginkijamo sandorio patvirtinimo galimybė, kuri suteikiama tik asmenims, turintiems teisę pareikšti ieškinį dėl nuginkijamo sandorio pripažinimo negaliojančiu (CK 1.79 str. 1 d.). Tokia galimybė nėra numatyta niekinių sandorių atžvilgiu (CK 1.78 str. 1d.). Analogiška sąlyga numatyta Rusijos⁶⁴, Lenkijos⁶⁵ ir Italijos (CK 1444 str.)⁶⁶, Prancūzijos teisėje.⁶⁷ Pagal Prancūzijos CK, nuginkijamo sandorio patvirtinimas turi atitikti šias sąlygas:

- 1) reikalaujama, kad sandorio patvirtinimo momentu jo yda (defektu) esančios sąlygos pranyktų. Priešingu atveju toks sandorio patvirtinimas taip pat būtų ydingas, kaip ir pats sandoris, kurio patvirtinimui jis yra nukreiptas. Prancūzijos CK 1115 str. yra nurodyta, kad patvirtinamas sandorio, negaliojančio dėl panaudotos prievartos, yra įmanomas tik tuomet, kai prievarta prieš patvirtinančiąją sandorio šalį baigėsi.

⁶¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2002 m. rugsėjo 23 d. nutartis, priimta civilinėje byloje *Vilniaus apskrities viršinininko administracija v. L. Černiavskienė ir kt.*, Nr.3k-3-1066/2002, bylų kategorija 15.2.1.1; 15.2.2.6; 25.3; 28.

⁶² Гражданский кодекс Российской Федерации // <http://www.garant.ru/main/10064072-010.htm#1009>.

⁶³ Mikelėnas V. Sutarčių teisė. Vilnius: Justitia, 1996. P. 399.

⁶⁴ Комментарий к Гражданскому кодексу Российской Федерации части первой (постатейный) / Отв.ред. О.Н. Садилов. Москва: Юридическая фирма КОНТРАКТ, Издательский Дом ИНФРА-М, 1997. P. 353.

⁶⁵ Komentarz do kodeksu cywilnego. Księga pierwsza. Część ogólna / S. Rudnicki. Warszawa: Wydawnictwo Prawnicze LexisNexis, 2002. // <http://e-prawnik.pl/prawo/data.php/dHlwZT00MTAwJmlkPTQ0NTkmdj0yMTQm>.

⁶⁶ Codice Civile Italiano // http://www.jus.unitn.it/cardoza/Obiter_Dictum/codciv/codciv.htm.

⁶⁷ Морандьер Л. Ж. Гражданское право Франции. Москва: Статут, 1990. С. 283.

- 2) Reikalaujama, kad asmuo, kuris tvirtina nuginčijamą sandorį, privalo jo patvirtinimo momentu suvokti ydingumą, kurio ištaisymui yra nukreiptas jo patvirtinimas ir to norėti.⁶⁸

Remiantis LR CK 1.79 str. 2 p. preziumuojama, kad šalis sandorį patvirtino, jeigu po to, kai ji įgijo galimybę sandorį patvirtinti arba nuginčyti:

- 1) sandorį visiškai arba iš dalies įvykdė;
- 2) pareikalavo, kad kita šalis įvykdytų sandorį;
- 3) užtikrino kitai šaliai savo prievolių įvykdymą;
- 4) visiškai ar iš dalies perleido kitam asmeniui pagal tą sandorį įgytas teises.

Pateiktų prezumpcijų sąrašas yra baigtinis, tačiau jis reiškia tik tiek, kad esant šiomis aplinkybėmis yra preziumuojama asmens valia patvirtinti sandorį. Vadinasi, sandoris gali būti patvirtintas ir kitais būdais, tačiau kilus dėl to ginčui teisme, kitokį sandorio patvirtinimą, kaip savo atsikirtimą, grindžianti šalis privalėtų įrodyti.

Sandorio patvirtinimas turi atgalinio veikimo galią, tai reiškia, kad sandoris yra pripažįstamas galiojančiu *ab initio*. Patvirtinusi sandorį, šalis netenka teisės jį ginčyti (CK 1.79 str. 1d.). Tačiau pats sandorio patvirtinimas savo prigimtimi taip pat yra sandoris, todėl asmuo, per klaidą arba dėl kitų priežasčių patvirtinęs sandorį, nesiekdamas tokių teisinių padarinių, gali ginčyti patvirtinimą bendraisiais sandorių negaliojimo pagrindais.⁶⁹

Manytina, kad sandorių patvirtinimo galimybė padeda išlaikyti civilinių teisinių santykių stabilumą, kadangi išsaugo sandorį ir jo pagrindu atsiradusius civilinius teisinius santykius tarp šalių.

Autoriaus nuomone, teigiamai vertintina ir CK 1.96 str. nuostata, pagal kurią negaliojančia gali būti pripažįstama tik tam tikra sandorio dalis (sąlyga), kitas sandorio dalis (sąlygas) paliekant toliau galioti. Tokia CK nuostata padeda išlaikyti civilinių teisinių santykių teisėtumą, o tuo pačiu ir sudaryto sandorio stabilumą, įgytų teisių ilgaamžiškumą ir jų gerbimą. Anot Lietuvos Aukščiausiojo Teismo, „sutarties stabilumas pasireiškia tuo, kad sutartis negali būti nuginčijama dėl menkiausio netikslumo ar formalus trukumo“.⁷⁰ Tokia pati galimybė numatyta ir Rusijos

⁶⁸ Морандьер Л. Ж. Гражданское право Франции. Москва: Статут, 1990. С. 283.

⁶⁹ Papirtis L.V., Baranauskas E., Kiršienė J. ir kt. Civilinė teisė. Bendroji dalis. II tomas. Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras, 2005. P.35.

⁷⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2000 m. spalio 16 d. nutartis, priimta civilinėje byloje *Vilniaus m. valdyba v. UAB „Lietkombūsta ir kt.*, Nr.3K-3-994/2000, bylų kategorija 42.

Federacijos Civiliniame kodekse (180 str.)⁷¹, Lenkijos Civiliniame kodekse (58 str. 3 d.)⁷² bei Prancūzijos ir Vokietijos teisėje⁷³.

Praktikoje pasitaiko atvejų, kai sandoryje yra teisėtų bei niekinių ir nugincijamų sandorio sąlygų. Joms taikomos tos pačios galiojimo nuostatos kaip ir visam sandoriui. Teismas nustatytas niekines sandorio sąlygas privalo pripažinti negaliojančiomis. Tokių sąlygų gali nevykdyti abi sandorio šalys arba viena iš jų. Nugincijamas sąlygas gali reikalauti pripažinti negaliojančiomis suinteresuota sandorio šalis arba jos įstatyminiai atstovai.

Pripažinus vieną ar kelias sudaryto sandorio sąlygas negaliojančiomis, kyla viso sandorio galiojimo problema. CK 1.96 str. nustato bendrą taisyklę, kad sandorio dalies negaliojimas nedaro negaliojančių kitų sandorio dalių, jeigu sandoris būtų buvęs sudarytas ir be negaliojančios dalies.⁷⁴ Jeigu niekas negincija likusių sandorio dalių galiojimo, likusios sandorio dalys lieka galioti. Tačiau suinteresuota šalis gali pareikalauti pripažinti negaliojančiu visą sandorį. Tokiu atveju ji privalo įrodyti savo reikalavimų pagrįstumą, kad ji be dalių, kurios pripažintos negaliojančiomis, nebūtų sudariusi sandorio.⁷⁵

Sutinkamai su civilinės teisės doktrina, sandoris galios, be negaliojančios dalies, jeigu ši dalis atitinka tam tikras sąlygas:

- a) sandorio dalies nebuvimas neturi įtakos likusios sandorio dalies galiojimui (objektyvus kriterijus);
- b) sandorio sudarymo metu šalys būtų sutikę sudaryti sandorį ir neįtraukus negaliojančios sąlygos (subjektyvus kriterijus). Vienašaliams sandoriams (pvz., testamentu sudarymas) pakanka tik subjektyvaus kriterijaus. Kitais atvejais turi būti abu elementai.⁷⁶

Vadinasi, jeigu be negaliojančios sandorio dalies sandoris praras savo esmę, jis turi būti pripažintas negaliojančiu iš viso.

Sandorių pripažinimo negaliojančiais pagrindai yra pateikiami LR CK Pirmos knygos II dalies 4 skyriuje. Kai kurie pagrindai numatomi taip pat ir kituose CK knygų normose (pvz., CK 6.66 str. *actio Pauliana*).

⁷¹ Гражданский кодекс Российской Федерации // <http://www.garant.ru/main/10064072-010.htm#1009>.

⁷² Kodeks cywilny // <http://isip.sejm.gov.pl/prawo/index.html>.

⁷³ Kötz H. and Flessner A. European Contract Law. Vol.1, Clarendon Press, Oxford, 1998. P. 256.

⁷⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 1999 m. gegužės 31 d. nutartis, priimta civilinėje byloje *E. Jankauskienė v. K. Ryšis ir kt.*, Nr. 3K-3-206/1999, bylų kategorija 42.

⁷⁵ Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Pirmoji knyga. Bendrosios nuostatos / V. Mikelėnas, A. Vileita, A. Taminskas. Vilnius: Justitia, 2001. P. 211-212.

⁷⁶ Гражданское право. Ч. 1. Под. редакцией Калпина А.Г. Москва: Юристъ, 2000. С. 202.

Atsižvelgiant į tai, kad sandorių galiojimas priklauso nuo sandorį sudarančių elementų galiojimo ir neydingumo. Sandorių negaliojimo pagrindus galima klasifikuoti atsižvelgiant į tai, kuris iš sandorį sudarančių elementų yra ydingas.

Tokiu būdu, civilinėje teisėje pagal sandorio elementų ydingumą sandoriai skirstomi į:

- 1) sandorius, turinčius subjektų sudėties trūkumą;
- 2) sandorius, turinčius subjektų valios trūkumą;
- 3) sandorius, turinčius turinio trūkumą;
- 4) sandorius, turinčius formos trūkumą.⁷⁷

Užbaigiant šioje dalyje nagrinėti negaliojančius sandorius, reikėtų paminėti tai, kad negaliojantis sandoris nesukelia tų teisinių pasekmių, kurių buvo siekiama jį sudarant, o kyla tik tokios pasekmės, kurios išplaukia iš sandorio negaliojimo fakto.

Kitoje šio darbo dalyje nagrinėsime sandorių, turinčių subjektų valios trūkumą, negaliojimo aspektus.

---

⁷⁷ Papirtis L.V., Baranauskas E., Kiršienė J. ir kt. Civilinė teisė. Bendroji dalis. II tomas. Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras, 2005. P. 29.

2. SANDORIŲ SU VALIOS TRŪKUMAIS NEGALIOJIMAS

Kaip jau buvo minėta, kiekvieno sandorio būtini elementai yra subjektai, sandorio dalyvių valios išraiškos atitikimas jų tikrajai valiai, turinys, kurį sudaro išreiškiant valią nustatytos sandorio sąlygos, ir forma.

Teisės literatūroje valiai ir valios išraiškai suteikiama didelė reikšmė. Teigiama, kad „sandorio esmė – valia ir valios išreiškimas“.⁷⁸ Reikėtų sutikti su I. V. Matvejevo nuomone, kad sandorio valinis aspektas turi svarbią reikšmę sandorio sudarymo mechanizme, kadangi generuoja civilinių teisių ir pareigų atsiradimą, pasikeitimą ir panaikinimą.

Valia ir valios išraiška teisės literatūroje apibrėžiama sekančiai: „ valia – tai apibrėžtas ir motyvuotas asmens noras pasiekti užsibrėžtą tikslą“, ⁷⁹ „valios išraiška – tai asmens vidinės valios išreiškimas išorėje, kurio dėka ji tampa prieinama kitų žmonių suvokimui.“⁸⁰ Taigi valia yra subjektyvusis sandorio elementas (kuris nėra matomas ar apčiuopiamas), tam tikras noras sudaryti sandorį, tačiau sudarant sandorį būtina, kad šalių vidinė valia objektyvizuotųsi, t.y. būtų išreikšta ir taptų žinoma kitiems asmenims.

Analizuojant valios ir jos išraiškos reikšmę sandoriui, teisės doktrinoje dažnai keliamas klausimas: kam suteikti lemiamą reikšmę, esant neatitikimui tarp valios ir jos išraiškos - valiai ar valios išreiškimui? Priklausomai nuo to, kam yra teikiama pirmenybė, skirtingai yra sprendžiami sandorių negaliojimo klausimai. Mokslininė N.V. Rabinovič suskirstė teoretikus, pasisakančius šiuo klausimu, į tris grupes:

1. pirmajai grupei priskiriami teoretikai, kurie remiasi „valios“ teorija, teigia, kad visais atvejais, kai yra galimybė nustatyti tikrąją valią ir jos esmę, kilus ginčui privalu remtis valia;
2. antroji teoretikų grupė, kurie remiasi „valios išraiškos“ teorija, oponuodami prieš tai išsakytai pozicijai, teigia, kad būtina vadovautis valios išraiška, motyvuodami tuo, kad jei valia nebuvo tinkamai išreikšta, negalima spręsti apie valios turinį.
3. trečioji autorių grupė, nesprendžia šio klausimo, o tik nurodo, kad valia ir jos išraiška turi sutapti“.⁸¹

⁷⁸ Гражданское право: в 2-х т. Т.1. 2-е издание, переработанное и дополненное / Отв. ред. Е. А. Суханов. Москва: Издательство БЕК, 2003. С. 329.

⁷⁹ Ойгензихт В. А. Воля и волеизъявление. (Очерк теории, философии и психологии права). Душамбе, 1983. С. 24.

⁸⁰ Гражданское право: в 2-х т. Т.1. 2-е издание, переработанное и дополненное / Отв. ред. Е. А. Суханов. Москва: Издательство БЕК, 2003. С. 330.

⁸¹ Рабинович Н. В. Недействительность сделок и ее последствия. Ленинград: Изд-во ЛГУ, 1960. С. 6.

Teisės literatūroje dažnai teigiama, kad sandorio galiojimą sąlygoja sutapimas tarp valios ir jos išreiškimo⁸², tačiau su tokia nuomone pagrįstai nesutinka I. V. Matvejevas, motyvuodamas tuo, kad yra „kalbama apie du psichologiniu požiūriu skirtingus reiškinius: valia pasireiškia sąmonėje, o valios išreiškimas yra materializuotas (objektyvus reiškinys- aut. pastaba)“⁸³. Mūsų nuomone, reikėtų pritarti šio mokslininko pozicijai, kad „reikėtų kalbėti ne apie valios ir jos išreiškimo sutapimą, bet apie valios išreiškimo atitikimą tikrajai (vidiniai) valiai“⁸⁴. Be to, Lietuvos Aukščiausiasis Teismas savo bylose taip pat dažnai pabrėžia, jog sandoriui sudaryti būtina, kad jo dalyviai išreikštų savo valią: valia turi būti išreiškiamą įstatymų nustatyta forma, o išorinė valios išraiška turi atitikti vidinį – tikrąjį valios turinį.⁸⁵

Manytume, kad atsižvelgiant į LR CK 6.193 str. 1 dalyje nustatytas sutarčių aiškinimo taisykles, pirmenybė turi būti teikiama tikriesiems sutarties šalių ketinimams, t.y. tikrajai šalių valiai. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas taip pat ne kartą yra akcentavęs, kad „nagrinėjant bylą, teismai kiekvienu konkrečiu atveju privalo aiškintis, ko buvo siekiama sudarant sandorį, t.y. kokia buvo tikroji šalių valia“⁸⁶, „sutartis, kaip šalių valią išreiškiantis susitarimas, turi būti aiškinama atsižvelgiant į tikruosius šalių ketinimus, į tikrąją jų valią, o ne tik į rašytinės sutarties gramatinį tekstą“⁸⁷. Kaip matyti, Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikoje suformuluotos sutarčių aiškinimo taisyklės reikalauja atsižvelgti į tikruosius sutarties šalių ketinimus, o ne vien formaliai vertinti sutarties tekstą.

Paminėtina ir tai, kad Lenkijos (CK 65 str. 2 d.)⁸⁸, Vokietijos (CK 133 str.)⁸⁹, Italijos (CK 1362)⁹⁰ ir Prancūzijos teisėje pirmenybė teikiama tikrai šalių valiai (CK 1156 str.)⁹¹, tuo tarpu pagal Rusijos teisę pirmenybė teikiama šalių valios išraiškai (CK 431 str.)⁹².

⁸² Сергеев А.П., Толстой Ю.К. Гражданское право. Издание четвертое, переработанное и дополненное.- Москва: Проспект, 2000. С. 248; Vitkevičius P., Vėlyvis S. Mikelėnas V. ir kt. Civilinė teisė: vadovėlis. Kaunas: Vija, 1997. P.183.

⁸³ Матвеев И. В. Правовая природа недействительных сделок. Москва: Юрлитинформ, 2002. С. 122.

⁸⁴ Ten pat.

⁸⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2001 m. sausio 29 d. nutartis, priimta civilinėje byloje *E. Pocevičienė v. A. Pocevičius*, Nr.3K-3-120/2001, bylų kategorija 15.2.2.7.; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 1999 m. kovo 15 d. nutartis, priimta civilinėje byloje *J. J. Adomaitis, A. Adomaitis, E. Kairienė v. P. Padelskis ir R. Padelskas*, Nr.3K-7-6/1999, bylų kategorija 42.

⁸⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2001 m. sausio 29 d. nutartis, priimta civilinėje byloje *E. Pocevičienė v. A. Pocevičius*, Nr.3K- 3- 120/ 2001, bylų kategorija 15.2.2.7.

⁸⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 1998 m. balandžio 15 d. nutartis, priimta civilinėje byloje *Valstybinio socialinio draudimo valdybos Visagino miesto skyrius v. UAB "Rina"*, Nr. 34-21/1998, bylų kategorija 21.

⁸⁸ Kodeks cywilny // <http://isip.sejm.gov.pl/prawo/index.html>.

⁸⁹ The German Civil Code // http://www.cis-legal-reform.org/civil-code/deutschland/buergerliches-gesetzbuch-index_ger.html.

⁹⁰ Codice Civile Italiano // http://www.jus.unitn.it/cardozo/Obiter_Dictum/codciv/codciv.htm.

⁹¹ Civil code // http://www.legifrance.gouv.fr/html/codes_traduits/code_civil_textA.htm.

⁹² Гражданский кодекс Российской Федерации // <http://www.garant.ru/main/10064072-010.htm#1009>.

Manytina, kad esant neatitikimui tarp valios išreiškimo ir tikrosios valios, pirmenybė turėtų būti teikiama vidinei valiai. Taip pat būtina, kad sandorio šalių valia formuotųsi be išorinių aplinkybių, iškreipiančių tikrąją valią arba jos išreiškimą, įtakos.

Preziumuojama, kad sandoryje išreikšta valia atitinka tikrąją sandorio dalyvių valią, kol neįrodyta priešingai.⁹³ Tai reiškia, kad, jeigu vidinė valia, nukreipta sandorio sudarymui, susiformavo nenormaliai arba jeigu išorinė valios išraiška neatitinka vidinės sandorio subjekto valios, vadinasi sandoris turi valios trūkumą ir gali būti teismine tvarka nuginkčytas ir pripažintas negaliojančiu.

Valios išraiškos ir tikrosios valios neatitikimai galimi dėl įvairių priežasčių, pavyzdžiui: tai gali būti asmeninė klaida, klaida dėl kito asmens veiksmų, sandoris, sudarytas prieš savo valią, kai asmens atžvilgiu naudojami grasinimai, smurtas ar pan.⁹⁴ Manytume, reikėtų sutikti su I. A. Pokrovskio nuomone, kad „ten, kur yra sandorio forma, bet nėra tikrosios valios įsipareigoti, yra tik sandorio išorinis vaizdas, bet nėra jo tikrosios esmės. Atsižvelgiant į tai, teisė, esant valios trūkumams, sudaro galimybę ginčyti sandorius su valios trūkumais ir reikalauti pripažinti juos negaliojančiais“.⁹⁵ Vadinasi, kad sandoris būtų laikomas galiojančiu, valios išraiška turi atitikti sandorio dalyvių vidinę valią.

Apibendrinant galima būtų teigti, kad valia ir jos išreiškimas yra vienas iš svarbiausių sandorio elementų, kurio yda gali lemti sandorio negaliojimą.

LR CK numato visą grupę nuginkčijamų sandorių, kurių negaliojimas susijęs su valios nebuvimu ar su neteisingai susiformavusia vidine, asmens sudarančio sandorį, valia. Subjektų valios trūkumais pasižymintiems sandoriais priskiriami savo veiksmų reikšmės negalėjusio suprasti fizinio asmens sudaryti sandoriai (CK 1.89 str.), dėl suklydimo sudaryti sandoriai (CK 1.90 str.), taip pat sandoriai sudaryti dėl apgaulės, smurto, ekonominio spaudimo ar realaus grasinimo, šalies atstovo piktavališko susitarimo su antrąja šalimi ar dėl susidėjusių sunkių aplinkybių (CK 1.91 str.).⁹⁶

Teisės literatūroje yra nuomonių, kad sandorių, su valios trūkumais, grupei taip pat turėtų būti priskiriami tariamieji ir apsimestiniai sandoriai.⁹⁷

⁹³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2002 m. kovo 27 d. nutartis, priimta civilinėje byloje AB „Turto bankas“ v. V. Čibirkos firma, G. Jakubauskienė ir kt., Nr.3K-3-545/2002, bylų kategorija 15.2.2.6.; Брагинский М.И. Витрянский В.В. Договорное право. Часть первая. Москва: Статут, 2000. С. 170.

⁹⁴ Papirtis L.V., Baranauskas E., Kiršienė J. ir kt. Civilinė teisė. Bendroji dalis. II tomas. Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras, 2005. P. 27.

⁹⁵ Покровский И. А. Основные проблемы гражданского права. Москва: 1998. С. 128.

⁹⁶ Papirtis L.V., Baranauskas E., Kiršienė J. ir kt. Civilinė teisė. Bendroji dalis. II tomas. Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras, 2005. P. 30.

⁹⁷ Брагинский М.И. Витрянский В.В. Договорное право. Часть первая. Москва: Статут, 2000. С. 170.; Матвеев И. В. Правовая природа недействительных сделок. Москва: Юрлитинформ, 2002. С. 75.

Teisės doktrinoje sandorius su valios trūkumais yra priimta klasifikuoti į dvi grupes:

- 1) sandorius, sudarytus be vidinės valios;
- 2) sandorius, kuriuose vidinė valia susiformavo neteisingai.⁹⁸

Pirmajai grupei priskiriami sandoriai, kuriuose nėra asmens valios sudaryti sandorį, o išreikšta valia atspindi ne sandorį sudariusio asmens valią, bet valią kokio nors kito asmens, darančio sandorio dalyviui tam tikrą poveikį. Šiai sandorių grupei doktrinoje priskiriami: dėl smurto, ekonominio spaudimo ar realaus grasinimo, taip pat dėl šalies atstovo piktavališko susitarimo su antrąja šalimi ir savo veiksmų reikšmės negalėjusio suprasti fizinio asmens sudaryti sandoriai.

Antrajai, sandorių su valios trūkumais, grupei priskiriami sandoriai, kuriuose vidinė valia susiformavo neteisingai. Tai sandoriai, kuriuose subjekto vidinė valia atitiko valios išraišką, tačiau vidinė valia, veikiant daugeliui veiksnių, susiformavo neteisingai ir subjektas, sudaręs tokį sandorį, įgijo ne tas teises ir pareigas, kurių siekė sudarydamas sandorį. Šiai sandorių, su valios trūkumais, grupei priskiriami sandoriai sudaryti dėl apgaulės, suklydimo, taip pat dėl susidėjusių sunkių aplinkybių sudaryti sandoriai.

Teisės teoretikas O. V. Gutnikov siūlo tokią sandorių su valios trūkumais klasifikaciją:

1. Kai valios nebuvimo ar jos ydingo formavimosi priežastys glūdi pačiame asmenyje, sudarančiame sandorį. Šiai grupei priskiriami: sandoriai sudaryti dėl suklydimo, savo veiksmų reikšmės negalėjusio suprasti fizinio asmens sudaryti sandoriai.
2. Kai valios nebuvimą ar jos ydingą formavimąsi sukėlė išorinis poveikis (iš kontrahento, trečiųjų asmenų pusės, susidėjusių sunkių aplinkybių) asmeniui, sudarančiam sandorį. Šiai grupei priskiriami: dėl apgaulės, smurto, ekonominio spaudimo ar realaus grasinimo, taip pat dėl šalies atstovo piktavališko susitarimo su antrąja šalimi ar dėl susidėjusių sunkių aplinkybių sudaryti sandoriai.⁹⁹

Atsižvelgiant į darbo objektą, toliau darbe bus aptariamas tik sandorių sudarytų dėl apgaulės ir suklydimo negaliojimas, kadangi kiti sandorio negaliojimo pagrindai nėra šio darbo tyrimo objektas.

⁹⁸ Сергеев А.П., Толстой Ю.К. Гражданское право. Издание четвертое, переработанное и дополненное.- Москва: Проспект, 2000. С. 261-262.

⁹⁹ Гутников О.В. Недействительные сделки в гражданском праве. Москва: Книжный мир, 2005. С.190-191.

2.1. Sandorių, sudarytų dėl suklydimo, negaliojimas

Šioje darbo dalyje aptarsime esminio suklydimo sąvoką, sandorių, sudarytų suklydimo įtakoje, pripažinimo negaliojančiais sąlygas, klaidų rūšis, taip pat paanalizuosime, koks suklydimas laikomas esminiu, o kuris ne, bei išskirsime aplinkybes, kurioms esant sandoris negali būti pripažintas negaliojančiu suklydimo pagrindu.

Kai dėl suklydimo išreikštoji šalies valia neatitinka tikrosios (vidinės) jos valios arba tikroji (vidinė) šalies valia yra susiformavusi neteisingai, suklydimo, turinčio esminę reikšmę, įtakoje, tai toks sandoris yra ydingas ir gali būti pripažintas negaliojančiu. Sandorių, sudarytų suklydimo įtakoje, pripažinimo negaliojančiais sąlygos reglamentuotos CK 1.90 straipsnyje. Pagal šio straipsnio 1 dalį iš esmės suklydus sudarytas sandoris gali būti teismo tvarka pripažintas negaliojančiu pagal klydusios šalies ieškinį.

LR CK 1.90 str. 2 dalyje yra apibrėžta suklydimo sąvoka: „suklydimu yra laikoma klaidinga prielaida apie esminius sandorio faktus sandorio sudarymo metu“¹⁰⁰. CK komentare suklydimas apibrėžiamas kaip „neteisingas sudaromo sandorio suvokimas, nesvarbu kaip elgiasi kiti asmenys“¹⁰¹. Manytina, kad tokia sąvoka nėra visiškai tiksli, kadangi CK 1.90 str. 4 dalyje nurodyta, jog sandorio šalį gali suklaidinti ir kita šalis, neturėdama tikslo apgauti. Gal būt komentaro autoriai norėjo pabrėžti tai, kad valios ydingo formavimosi priežastis glūdi pačiame asmenyje, kuris sudaro sandorį, t.y. suklydimas yra nulemtas paties asmens neteisingo suvokimo ar įsivaizdavimo esminių sudaromo sandorio faktų.

Teismų praktikoje suklydimas aiškinamas kaip „sąžiningas sandorį sudariusio asmens neadekvatus sandorio esminių aplinkybių suvokimas, nulėmęs klaidingą valios išreiškiamą sandorio sudarymo metu“¹⁰²; „asmens neteisingas, iškreiptas tikrovėje esančių aplinkybių suvokimas. Suklydimo atveju neteisingai suvokiamas sandorio turinys arba neteisingai išreiškiama valia sudaryti sandorį“¹⁰³. Taigi galima būtų teigti, kad teismų praktikoje suformuluota suklydimo sąvoka atitinka įstatyme pateikiamą suklydimo apibrėžimą.

Be to, būtina pabrėžti, kad pagal LR CK 1.90 str. suklydimas turi būti susijęs su faktais arba aplinkybėmis, buvusiomis sandorio sudarymo metu, tai reiškia, kad, išskiriama tik fakto

¹⁰⁰ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas // Valstybės žinios 2000, Nr. 74-2262.

¹⁰¹ Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Pirmoji knyga. Bendrosios nuostatos / V. Mikelėnas, A. Vileita, A. Taminskas. Vilnius: Justitia, 2001. P. 198.

¹⁰² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2003 m. gruodžio 8 d. nutartis, priimta civilinėje byloje *UAB „Revis“ v. UAB „Garantas“*, Nr. 3K-3-1068/2003, bylų kategorija 15.2.2.6; 40.6.

¹⁰³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2002 m. birželio 24 d. nutartis, priimta civilinėje byloje *A. Laurikietis v. UAB „Štalių dujotiekio statyba“ ir UAB „VB Lizingas“*, Nr. 3K-3-881/2002, bylų kategorija 15.2.2.6; 15.2.2.7; 35.

klaida. Pažymėtina, kad nei anksčiau galiojusiam 1964 m. LR CK, nei šio kodekso komentare nebuvo kalbama apie teisės klaidą.¹⁰⁴ Todėl manytina, kad realiai buvo pripažįstamas suklydimas tik dėl fakto.

Pažymėtina, kad vien fakto klaida numatyta ir Rusijos teisėje. Rusijos Federacijos CK komentare nurodoma, kad „negali būti pripažįstamas esminiu suklydimu neteisingas teisių ir pareigų, kylančių iš sandorio, supratimas, nes įstatymai turi būti žinomi visiems ir nurodymas į jų nežinojimą negali būti pagrindu ginčyti sudarytą sandorį, išskyrus išimtį, kai klystama dėl sandorio teisinės esmės (bet ne dėl sandoryje numatytų teisių apimties)“.¹⁰⁵

Tuo tarpu, daugelyje kitų valstybių, pvz., Lenkijoje¹⁰⁶, Italijoje ir Prancūzijoje¹⁰⁷, suklydimu laikoma ne tik fakto klaida, bet ir teisės klaida. Taip pat ir UNIDROIT principų 3.4 str. suklydimas apibrėžiamas kaip „klaidingas faktų ar teisės normų, esančių sudarant sutartį, suvokimas“.¹⁰⁸ Analogiškai suklydimu sąvoka apibrėžta ir PECL principų 4: 103 str. Vadinas, šie tarptautiniai dokumentai pripažįsta suklydimą ne tik dėl fakto, bet taip pat ir dėl teisės. Manytina, kad Lietuvos teisėje taip pat būtų tikslinga įtvirtinti nuostatą, kad suklydimas dėl teisės yra pagrindas pripažinti sandorį negaliojančiu, kai jis yra esminis ir nėra nulemtas pačios sandorio šalies didelio neatsargumo (t.y. tik išimtiniais atvejais). Toks reglamentavimas atitiktų šiuolaikinių teisinių santykių vystymosi poreikius, nes šiuolaikinės teisinės sistemos tampa sudėtingesnės bei atskiri sandoriai gali būti susiję ir su nepažįstamomis užsienio teisinėmis sistemomis.

Taigi teisėje ir teisės doktrinoje skiriamos dvi suklydimu rūšys: teisės klaida (juris) ir fakto klaida (factis). Esant teisės klaidai, neteisingai įsivaizduojami įstatymai, teisės ir pareigos, kuriuos turi omenyje suklydusi šalis sudarydama sandorį. Esant fakto klaidai, klystama dėl faktinių aplinkybių, turinčių reikšmės sandoriui sudaryti.¹⁰⁹

Atkreiptinas dėmesys į tai, kad suklydimu apibrėžime yra nurodoma, kad esminės sandorio aplinkybės, dėl kurių klystama, yra tos, kurios egzistuoja sandorio sudarymo metu, o ne vėliau atsiradusios aplinkybės. Jeigu šios aplinkybės atsirado po sandorio sudarymo, sandoris negali būti pripažintas negaliojančiu suklydimu pagrindu. Tokiais atvejais gali būti taikomos normos, reglamentuojančios sutartinių įsipareigojimų vykdymą pasikeitus aplinkybėms (CK 6.204 str.).

¹⁰⁴ Lietuvos TSR civilinio kodekso komentaras / J. Žeruolis ir kt. Vilnius: Mintis, 1976. P. 45.

¹⁰⁵ Комментарий к Гражданскому кодексу Российской Федерации части первой (постатейный) / Отв.ред. О.Н. Садилов. Москва: Юридическая фирма КОНТРАКТ, Издательский Дом ИНФРА-М, 1997. С. 371-372.

¹⁰⁶ Komentarz do kodeksu cywilnego. Księga pierwsza. Część ogólna / S. Rudnicki. Warszawa: Wydawnictwo Prawnicze LexisNexis, 2002. // <http://e-prawnik.pl/prawo/data.php/dHlwZT00MTAwJmlkPTQ0NTkmdj0yMTQm..>

¹⁰⁷ Principles of European Contract Law. Full text of Parts I and II combined / ed. O. Lando, H. Bale. The Hague: Kluwer Law International, 2000. P. 240.

¹⁰⁸ Principles of International Commercial Contracts, 2004, UNIDROIT // <http://www.unilex.info/dynasite.cfm?dsmid=13637..>

¹⁰⁹ Гутников О.В. Недействительные сделки в гражданском праве. Москва: Книжный мир, 2005. С. 201.

Pavyzdžiui, nukentėjusi šalis turi teisę kreiptis į kitą šalį prašydama sutartį pakeisti, o nepavykus susitarti dėl sutarties pakeitimo, turi teisę kreiptis į teismą, kad šis sprendimu pakeistų sutarties sąlygas ar sutartį nutrauktų. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas taip pat yra ne kartą pažymėjęs, kad „suklydimo faktą galima konstatuoti tik tuo atveju, jeigu buvo suklysta dėl esminių sandorio elementų, egzistavusių sandorio sudarymo metu, o ne dėl aplinkybių, atsiradusių po jo sudarymo. Dėl to, ar asmuo suklydo, ar ne, turi būti vertinama pagal sandorio sudarymo metu egzistavusią faktinę situaciją, o ne pagal tą, kuri yra praėjus tam tikram laikui po sandorio sudarymo“.¹¹⁰

UNIDROIT principų komentare pabrėžiama, kad „momento nustatymas yra svarbus atskiriant atvejus, kai turi būti pripažįstama sutartis negaliojančia dėl suklydimo nuo atveju, kai turi būti taikomi teisės gynimo būdai, susiję su sutarties neįvykdymu“¹¹¹.

Pagal Lietuvos Aukščiausiojo Teismo suformuotą praktiką tam, kad konstatuoti sudaryto sandorio neteisėtumą suklydimo pagrindu, pirmiausia reikia nustatyti patį suklydimo faktą, o po to vertinti, ar suklydimas buvo esminis. Tik pripažinus esant abi šias sąlygas, sandorį galima pripažinti negaliojančiu suklydimo pagrindu¹¹².

Kadangi teisiškai reikšmingas yra tik esminis suklydimas, todėl vertinant, ar suklydimas gali būti kvalifikuojamas kaip esminis, būtina atsižvelgti į tai, dėl ko buvo suklysta, nes ne bet koks suklydimas yra pagrindas sandorį pripažinti negaliojančiu. Teisės doktrinoje teigiama, kad „suklydimas gali būti nulemtas įvairių sandorio aplinkybių. Tačiau šios aplinkybės turi būti susijusios su sandorio turiniu. Jeigu suklystama dėl to, kas neįeina į sandorio turinį, pavyzdžiui, sandorio motyvų, tai nebus pagrindo sandorį pripažinti negaliojančiu“.¹¹³ Analogiškai nurodoma ir CK komentare.¹¹⁴

Lietuvos teismų praktikoje taip pat akcentuojama, kad „suklydimas laikomas esminiu, jeigu suklystama dėl sandorio esmės, kitos sandorio šalies, sandorio dalyko, jo kokybės, esminių sandorio sąlygų. Sandorio sudarymo motyvas nėra esminė sandorio sudarymo sąlyga. Motyvai, dėl kurių sudaromas sandoris (t.y. įvairūs šalies tikslai, planai, siekiai, viltys ir pan.), susiję su

¹¹⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2005 m. spalio 26 d. nutartis, priimta civilinėje byloje *A. Baranauskas v. S. Dombrovskis*, Nr. 3K-3-514/2005, bylų kategorija 21.4.2.6; 21.4.2.7; 63.1; 114.11.; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2001 m. rugsėjo 5 d. nutartis, priimta civilinėje byloje *J. Zybartienė v. S. Vaitkus*, Nr. 3K-3-745/2001, bylų kategorija 15.2.2.6; 44; 46.

¹¹¹ Principles of International Commercial Contracts, 2004, UNIDROIT // <http://www.unilex.info/dynasite.cfm?dsmid=13637>.

¹¹² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2003 m. rugsėjo 18 d. nutartis, priimta civilinėje byloje *A. Petrauskas v. E. Šuliokas*, Nr. 3K-3-760/2003, bylų kategorija 15.2.2.6.; 15.2.2.7.; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2001 m. rugsėjo 5 d. nutartis, priimta civilinėje byloje *J. Zybartienė v. S. Vaitkus*, Nr. 3K-3-745/2001, bylų kategorija 15.2.2.6.; 44; 46.

¹¹³ Papirtis L.V., Baranauskas E., Kiršienė J. ir kt. Civilinė teisė. Bendroji dalis. II tomas. Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras, 2005. P. 46.

¹¹⁴ Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Pirmoji knyga. Bendrosios nuostatos / V. Mikelėnas, A. Vileita, A. Taminskas. Vilnius: Justitia, 2001. P. 199-200.

sandorio padariniais, yra labai individualūs ir subjektyvūs. Jie dažniausiai kitai sandorio šaliai nėra žinomi arba paprasčiausiai neturi reikšmės. Todėl būtų nesąžininga ir neteisinga kitos sandorio šalies atžvilgiu sandorį pripažinti negaliojančiu suklydus dėl motyvų. Suklydimas dėl sandorio motyvų negali būti pripažintas esminiu suklydimu, išskyrus atvejus, kai sandorio sudarymo motyvai buvo inkorporuoti į sandorį kaip esminės jo sąlygos arba motyvai nurodomi kaip sąlyginio sandorio elementas ir apie juos žinojo abi šalys” (pvz., nagrinėjamoje byloje dovanojimo sutarties motyvai nebuvo inkorporuoti į sutartį kaip jos esminės sąlygos).¹¹⁵

Reikėtų pažymėti, kad Vokietijos, Prancūzijos, Lenkijos, Rusijos ir daugelio kitų kontinentinės teisės sistemos valstybių kodeksuose ir komentaruose įtvirtinta, kad sandorio sudarymo motyvai, dėl kurių buvo suklysta, nepripažįstami sandorio negaliojimo pagrindu.¹¹⁶ Italijos teisėje sandorio sudarymo motyvai taip pat nelaikomi esmine klaida, tačiau numatyta išimtis, kai sudaroma dovanojimo sutartis ir dovanotojas suklysta dėl savo motyvų (CK 787 str.).¹¹⁷

Būtina akcentuoti ir tai, kad po sandorio sudarymo atsirandančios su sandorio galiojimu ar vykdymu susijusios aplinkybės priklauso prie sandorio pasekmių ir jos taip pat neturi reikšmės vertinant suklydimo faktą ir jo pobūdį. Pavyzdžiui, Lietuvos Aukščiausiame Teisme buvo nagrinėjama byla, kur bendras sutuoktinių turtas buvo įkeistas užtikrinant paskolos gražinimą, „teismas nustatė, kad ieškovė buvo įkalbėta savo vyro dėl sudaromo sandorio, neva jokios rizikos nėra ir įkeičiamo turto už prisiimtą skolą perduoti nereikės. Tai yra argumentai ir aplinkybės dėl sudaromo sandorio pasekmių, o ne dėl paties sandorio aplinkybių“.¹¹⁸ Aukščiausiasis Teismas konstatavo, kad suklydimas dėl sudaromo sandorio pasekmių klaidingo supratimo nėra pagrindas pripažinti sandorį negaliojančiu.

Apibendrinant, teigtina, kad suklydimas turi būti susijęs su esminiais sandorio elementais, o suklydimas dėl to, kas yra už sandorio ribų, pvz., dėl motyvų ir padarinių, dėl kurių sudarytas sandoris, neturi įtakos sandorio pripažinimui negaliojančiu (išskyrus tuos atvejus, kai motyvai ir padariniai yra įtraukiami į sandorio sąlygas).

Jau nuo Romėnų teisės laikų buvo apibrėžtos tam tikros aplinkybės, dėl kurių suklydus buvo laikoma, kad suklydimas yra esminis. Esminiu buvo pripažįstamas suklydimas dėl sandorio

¹¹⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2000 m. spalio 9 d. nutartis, priimta civilinėje byloje *L. Liutkevičienė v. V. Liutkevičius, D. B. Liutkevičius ir kt.*, Nr. 3K-3-974/2000, bylų kategorija 42.; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2001 m. rugsėjo 5 d. nutartis, priimta civilinėje byloje *J. Zybartienė v. S. Vaitkus*, Nr. 3K-3-745/2001, bylų kategorija 15.2.2.6; 44; 46.

¹¹⁶ Kötz H. and Flessner A. *European Contract Law*. Vol.1, Clarendon Press, Oxford, 1998. P. 181-182.

¹¹⁷ Codice Civile Italiano// http://www.jus.unitn.it/cardozo/Obiter_Dictum/codciv/codciv.htm.

¹¹⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2003 m. spalio 29 d. nutartis, priimta civilinėje byloje *V. Mačiūtienė, G. Mačiūta v. AB „Ūkio bankas“ ir kt.*, Nr. 3K-3-1022/2003, bylų kategorija 15.2.2.3; 27.6 .

esmės (*error in negotio*), suklydimas dėl sandorio šalies (*error in persona*), dėl sandorio dalyko (*error in corpore*).¹¹⁹

LR CK 1.90 straipsnyje ir Lietuvos teisės doktrinoje¹²⁰ išskiriamos aplinkybės, dėl kurių gali būti suklysta:

- 1) paties sandorio esmės (*error in negotio*) - šis suklydimas pasireiškia tuo, kad sandorio šalis klaidingai suvokia sudaromo sandorio prasmę, t.y. faktiškai sudaro kitos rūšies sandorį, o ne tą, kurį norėjo. Pavyzdžiui, sudarydama nekilnojamojo daikto dovanojimo sutartį manė, kad sudaro išlaikymo iki gyvos galvos sutartį.¹²¹ arba, kai asmuo, gaudamas turtą paskolos sąlygomis, mano, kad turtas jam dovanojamas;
- 2) sandorio dalyko (*error in corpore*) - pavyzdžiui, kai pirkėjas suklysta dėl pirkimo-pardavimo sutarties objekto. Teismų praktikoje buvęs atvejis, kai asmuo ginčijo sutartį pagal kurią, nusipirkęs Leipalingio kino punktą, manė įsigijęs ne tik kino aparatūrą, bet ir dalį Leipalingio kultūros namų patalpų, tačiau faktiškai įsigijo tik kino aparatūrą¹²². Arba kai suklystama dėl daikto savybių, dėl kurių daiktas priskiriamas kitai daiktų kategorijai, tarkim, kai asmuo mano įgijęs auksinį daiktą, o iš tikrųjų įgyja varinį daiktą.¹²³ Manytina, kad sandorio dalyku gali būti ne tik materialūs daiktai, bet ir veiksmai (darbų atlikimas, paslaugų suteikimas ir pan.), todėl reikėtų pripažinti suklydimą ir dėl minėtų aplinkybių, nes kitaip būtų nepagrįstai susiaurintos taikymo ribos;
- 3) kitų esminių sąlygų (teismų praktikoje, pavyzdžiui, pripažįstama, kad aplinkybė, kas taps buto savininku, yra esminė susitarimo privatizuoti sąlyga, todėl suklydimas dėl tokios aplinkybės turi esminę reikšmę,¹²⁴ taip pat kai klystama dėl atlygintinumo už perleistą teisę į išlikusio nekilnojamojo turto nuosavybės atkūrimą¹²⁵);
- 4) kitos sandorio šalies civilinio teisinio statuso (*error in persona*) - tai atvejai, kai kita sandorio šalis turi esminę reikšmę sudarant sandorį, pvz., sudarant neatlygintinus sandorius

¹¹⁹ Новицкий И. Б. Основы римского гражданского права. Учебник для вузов. Лекций. Москва: Издательство ЗЕРЦАЛО, 2000, С. 133-134.

¹²⁰ Papirtis L.V., Baranauskas E., Kiršienė J. ir kt. Civilinė teisė. Bendroji dalis. II tomas. Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras, 2005. P.46- 47.

¹²¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 1999 m. kovo 15 d. nutartis, priimta civilinėje byloje *J. Adomaitis, A. Adomaitis, E. Kairienė v. P. Padelstas, R. Padelstas*, Nr. 3K-7-6/1999, bylų kategorija 42. ; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2000 m. rugsėjo 6 d. nutartis, priimta civilinėje byloje *A. Bačiulis v. D. Jonaitienė, M. Jonaičiui*, Nr. 3K-3-673/2000, bylų kategorija 42.

¹²² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2000 m. vasario 23 d. nutartis, priimta civilinėje byloje *A. Češkevičius v. Lazdijų rajono savivaldybė ir kt.*, Nr.3K-3-215/2000, bylų kategorija 36.

¹²³ Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Pirmoji knyga. Bendrosios nuostatos / V. Mikelėnas, A. Vileita, A. Taminskas. Vilnius: Justitia, 2001. P. 199.

¹²⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 1999 m. gegužės 31d. nutartis, priimta civilinėje byloje *E. Jankauskienė v. K. Ryšis, R. Staniulienė ir kt.*, Nr. 3K-3-206/1999, bylų kategorija 42.

¹²⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2003 m. birželio 4 d. nutartis, priimta civilinėje byloje *A. Kalantaitė v. J. Dailydė*, Nr. 3K-3-670/2003, bylų kategorija 15.2.2.6.; 16.5.

(dovanojimo, panaudos ir kt.), sandorius atlikti kūrybinį darbą (kai svarbi asmens kompetencija, pvz., padaryti išradimą, sukurti kūrinį, pramoninio dizaino ir kitokius kūrybinio darbo produktus),¹²⁶ fiduciarinius sandorius (pasireiškiantis ypatingu pasitikėjimo pobūdžiu, pvz., pavedimo sutartis), taip pat, kai suklystama dėl kontrahento asmens sudarant sandorius, kuriems įvykdyti yra svarbi atitinkamo asmens turtinė padėtis (pvz., asmuo įkeisdamas savo turtą bankui užtikrinant kito asmens paskolos gražinimą, suklydo dėl pastarosios šalies mokumo, kadangi šią šalį pagrįstai laikė sėkmingai dirbančiu verslininku.)¹²⁷

5) kitokių aplinkybių.

Teismų praktikoje nurodoma, kad suklydimas laikomas esminiu, ne tik, jeigu suklystama dėl sandorio esmės, kitos sandorio šalies, sandorio dalyko, bet ir dėl jo kokybės, esminių sandorio sąlygų, kurias teisingai suvokiant sandoris nebūtų sudarytas.¹²⁸ CK komentaras nurodo, kad esminiu laikytinas suklydimas dėl dalyko tapatumo, vertės, tinkamumo naudoti pagal paskirtį ir pan.¹²⁹

Apibendrinus galima būtų daryti išvadą, kad LR CK įtvirtina nebaigtinį sąrašą aplinkybių dėl kurių galima iš esmės suklysti, todėl esant reikalui teismas konkrečioje byloje galės pripažinti suklydimą esminiu, kai suklystama ir dėl kitokių aplinkybių.

Pažymėtina, kad Rusijos Federacijos CK 178 str. numato baigtinį sąrašą aplinkybių, dėl kurių suklydimas laikomas esminiu. Tai yra: dėl paties sandorio esmės (*error in negotio*), sandorio dalyko (*error in corpore*) ir dėl tokių sandorio dalyko savybių, kurie žymiai sumažintų galimybę jį naudoti pagal paskirtį. Tačiau nelaikomas esminiu suklydimas dėl kitos sandorio šalies civilinio teisinio statuso (*error in persona*).¹³⁰ Vokietijos CK 119 str. nurodo, kad suklydimu pripažįstamas neteisingas esminių daikto ar asmens savybių įsivaizdavimas¹³¹. Prancūzijos CK 1110 išskiria

¹²⁶ Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Pirmoji knyga. Bendrosios nuostatos / V. Mikelėnas, A. Vileita, A. Taminskas. Vilnius: Justitia, 2001. P. 199.

¹²⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2002 m. kovo 27 d. nutartis, priimta civilinėje byloje AB „Turto bankas“ v. V. Čibirkos firma, G. Jakubauskienė, R. Grikenienė ir kt., Nr. 3K-3-545/2002, bylų kategorija 15.2.2.6.

¹²⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2000 m. spalio 9 d. nutartis, priimta civilinėje byloje L. Liutkevičienė v. V. Liutkevičius, D. B. Liutkevičius ir kt., Nr. 3K-3-974/2000, bylų kategorija 42.; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2002 m. gegužės 8 d. nutartis, priimta civilinėje byloje L. Stankevič v. S. Družininui, Nr. 3K-3- 674/2002, bylų kategorija 15.2.2.6; 22.2.; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2001 m. rugsėjo 5 d. nutartis, priimta civilinėje byloje J. Zybartienė v. S. Vaitkus, Nr. 3K-3- 745/2001, bylų kategorija 15.2.2.6; 44; 46

¹²⁹ Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Pirmoji knyga. Bendrosios nuostatos / V. Mikelėnas, A. Vileita, A. Taminskas. Vilnius: Justitia, 2001. P. 199.

¹³⁰ Гутников О.В. Недействительные сделки в гражданском праве. Москва: Книжный мир, 2005. С. 203.

¹³¹ The German Civil Code // http://www.cis-legal-reform.org/civil-code/deutschland/buergerliches-gesetzbuch-index_ger.html.

klaidą dėl sandorio dalyko, dėl asmens ir dėl sandorio esmės¹³². Italijos CK 1429-1430 str. klaidą laiko esmine, kai klystama dėl sandorio prigimties, sandorio dalyko, sandorio dalyko kokybės ir perkamų prekių kiekio.¹³³

Svarbu pabrėžti, kad pats suklydimo faktas dėl CK 1. 90 str. minėtų aplinkybių dar nėra pagrindas pripažinti sandorį negaliojančiu. CK 1.90 str. nustato, kad suklydimas yra esminis, jeigu normaliai atidus ir protingas asmuo, žinodamas tikrąją reikalų padėtį, panašioje situacijoje sandorio nebūtų sudaręs arba būtų jį sudaręs iš esmės kitokiomis sąlygomis.

Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, sprenddamas klausimą dėl sandorio pripažinimo negaliojančiu dėl suklydimo, ne kartą yra pažymėjęs, jog vertinant, ar buvo suklysta, taikytinas protingumo kriterijus (CK 1.5 straipsnis), t.y. šalies, teigiančios, kad ji suklydo, elgesį būtina vertinti atsižvelgiant į apdairaus, atidaus žmogaus elgesį tokiomis pat aplinkybėmis. Šalies elgesys gali būti kvalifikuojamas kaip suklydimas tik tuo atveju, jeigu analogiškėmis aplinkybėmis apdairus ir atidus žmogus būtų sudaręs sandorį tokiomis pačiomis sąlygomis, kaip ir suklydusi šalis. Be to, vertinant, ar buvo suklysta, reikia atsižvelgti į sandorio šalies, teigiančios, kad ji suklydo, amžių, išsimokslinimą, sveikatos būklę (asmens individualias savybes), sandorio sudarymo aplinkybes ir kitas svarbias aplinkybes.¹³⁴

Taigi vertinant ar buvo suklysta įvedamas protingo, atidaus asmens kriterijus. Be to, nustatant suklydusio asmens valią, taikomas ne tik objektyvusis kriterijus („normaliai atidus ir protingas asmuo“), bet ir subjektyvusis („žinodamas tikrąją reikalų padėtį“). Jeigu normaliai atidus ir protingas asmuo, žinodamas tikrąją reikalų padėtį, nebūtų sudaręs sandorio arba būtų jį sudaręs iš esmės kitomis sąlygomis, klaidą galima būtų laikyti esmine. O, jeigu nustatoma, kad šalis, žinodama tikrąją padėtį, vis tiek tomis aplinkybėmis būtų sudariusi sandorį, toks sandoris negali būti pripažintas negaliojančiu. Teisės literatūroje pateikiamas toks pavyzdys: asmuo žema kaina nusiperka automobilį, kuris turi variklio defektą, apie kurį pardavėjas nutyli. Vis dėlto kaina tokia žema, kad pirkėjas būtų pirkęs automobilį ir su šiuo ištaisomu defektu¹³⁵.

UNIDROIT tarptautinių komercinių sutarčių principų 3.5 str. ir PECL 4:103 str. taip pat pateikta analogiška esminio suklydimo samprata.

¹³² Civil code // http://www.legifrance.gouv.fr/html/codes_traduits/code_civil_textA.htm.

¹³³ Mikelėnas V. Sutarčių teisė. Vilnius: Justitia, 1996. P. 383.

¹³⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2005 m. spalio 26 d. nutartis, priimta civilinėje byloje *A.Baranauskas v. S. Dombrovskis*, Nr. 3K-3-514/2005, bylų kategorija 21.4.2.6; 21.4.2.7; 63.1; 114.11.; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2001 m. rugsėjo 5 d. nutartis, priimta civilinėje byloje *J. Zybartienė v. S. Vaitkus*, Nr. 3K-3- 745/2001, bylų kategorija 15.2.2.6; 44; 46.

¹³⁵ Papirtis L.V., Baranauskas E., Kiršienė J. ir kt. Civilinė teisė. Bendroji dalis. II tomas. Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras, 2005. P. 47.

Be to, Lietuvos Aukščiausiasis Teismas yra pažymėjęs, kad „kiekvieniu atveju be nustatytos aplinkybės, kad buvo esminiai suklysta, dar būtina išsiaiškinti, ar nėra CK 1.90 straipsnyje numatytų aplinkybių, dėl kurių sandoris neturi būti pripažintas negaliojančiu“.¹³⁶

Taigi nustatčius, kad suklydimas yra esminis, dar turi būti nustatytos papildomos sąlygos, kurios susijusios tiek su suklydusia šalimi, tiek su kita sandorio šalimi (neklydusia).

LR CK 1.90 str. 4 dalyje išsiskiriamos trys papildomos **sąlygos, susijusios su kita sandorio šalimi**, iš kurių vieną būtina įrodyti klydusiai šaliai norint atsisakyti sandorio (šios sąlygos susijusios su aplinkybe, kad kita sandorio šalis yra vienu ar kitu būdu prisidėjusi prie suklydimo ir todėl neverta apsaugos):

1. Klydo abi šalys. Tai atvejai, kai klydo ir kita sandorio šalis. Pažymėtina, kad UNIDROIT bei PECL principuose įtvirtinta nuostata, kad „kita šalis padarė tą pačią klaidą“. Tuo tarpu LR CK tiesiog nurodoma, kad „klydo abi šalys“, neišskiriant ar šalys turi klysti dėl to paties ar dėl skirtingų dalykų. Todėl darytina išvada, kad pastaroji sąvoka yra platesnė ir turėtų apimti atvejus, kai abi sandorio šalys vienodai klysta dėl esminių sandorio aplinkybių (dėl to paties dalyko) bei atvejus, kai abi šalys tas pačias esmines aplinkybes vertina skirtingai. Lietuvos teismų praktikoje ir Lietuvos teisės doktrinoje nėra išaiškinimo, kaip turėtų būti suprantamas abiejų šalių suklydimas. UNIDROIT principų 3.5 str. komentare pateikiamas pavyzdys, kai abi šalys suklydo dėl to paties dalyko. A ir B, sudarydamos sportinio automobilio pirkimo-pardavimo sutartį, nežinojo ir negalėjo žinoti, kad automobilis sutarties sudarymo metu buvo pavogtas. Šiuo atveju sutartį galima pripažinti negaliojančia kaip sudarytą suklydimo įtakoje¹³⁷.
2. Vieną šalį suklydino kita sandorio šalis, neturėdama tikslo apgauti. Esant šiai sąlygai, svarbu atriboti suklydimą nuo apgaulės, nes jeigu kita šalis tyčia suklydintų, tai sandorį pripažinti negaliojančiu galima būtų ne suklydimo, o apgaulės pagrindu¹³⁸. Akivaizdu, kad šiuo atveju kalbama apie suklydinusios šalies neatsargumą, neatidumą, nerūpestingumą. Taigi suklydimas nuo apgaulės skiriasi tuo, kad suklydimą sukėlusio asmens veiksmuose nėra tyčios. Pavyzdžiui, kai suklydinusį šalį pati sąžiningai tikėjo, kad tam tikra jos turima informacija yra teisinga arba gali

¹³⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2004 m. vasario 18 d. nutartis, priimta civilinėje byloje *Tauragės raj. vartotojų kooperatyvas „Žemaitijos žiedas“ v. B. Laktionkina, V. Lidžienės įmonė*, Nr. 3K-3-107/2004, bylų kategorija 15. 1.; 15.2.2.6.

¹³⁷ Principles of International Commercial Contracts, 2004, UNIDROIT // <http://www.unilex.info/dynasite.cfm?dsmid=13637>.

¹³⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2001 m. spalio 22 d. nutartis, priimta civilinėje byloje *D. Korovaičik v. A. Bruževič ir G. Mikulėnaitė*, Nr. 3K-3-989/2001, bylų kategorija 15.2.2.7.; 25.8.1; 18.4.

pasireikšti neapdairiu nepranešimu kitai šaliai aplinkybių, kurias privalu pranešti sudarant tokios rūšies sandorius¹³⁹. UNIDROIT principų 3.8 str. komentare nurodoma, kad apgaulė kaip ir suklydimas gali apimti atvejus, kai viena šalis tiesiogiai arba netiesiogiai įtikina kitą šalį, kad egzistuoja tam tikri klaidingi faktai, arba nuslepia aplinkybes, kurios turėjo būti atskleistos. Pagrindinis skirtumas tarp apgaulės ir suklydimo - kitos šalies (ne apgautosios ar suklydusios) veikimo ar neveikimo motyvai ir tikslai. Elgesys turi būti vertinamas kaip apgaulė, jeigu tyčia norima suklaidinti kitą sutarties šalį ir įgyti naudos suklaidintos šalies sąskaita.¹⁴⁰ Vadinasi, galima daryti išvadą, kad atskyrimo kriterijus yra susijęs su subjektyviaja puse (subjektyviuoju kriterijumi), todėl atribojimas tam tikrais atvejais gali būti sudėtingas, nes tikruosius asmens ketinimus sunku nustatyti.

3. Viena sandorio šalis žinojo ar turėjo žinoti, kad kita šalis suklydo, o reikalavimas, kad suklydusi šalis įvykdytų sandorį, prieštarautų sąžiningumo, teisingumo ar protingumo principams. Tai, kas turėjo būti žinoma kitai šaliai, nustatoma pagal tai, kas turėtų būti žinoma normaliai atidžiam ir protingam žmogui analogiškėmis aplinkybėmis. LR CK 6.163 str. 4 d., reglamentuojanti šalių pareigas ikisutartiniuose santykiuose, įpareigoja šalis atskleisti viena kitai žinomą informaciją, turinčią esminę reikšmę sutarties sudarymui. Kokia tai informacija, priklauso nuo sutarties rūšies ir pobūdžio, šalių teisinio statuso. Kai kuriais atvejais įstatymai nurodo, kokią konkrečią informaciją viena šalis privalo atskleisti kitai (pvz., CK 6.727 str. reglamentuojantis asmens sveikatos priežiūros paslaugų tiekėjo informacijos suteikimą pacientui). Tačiau tam, kad atsisakyti sandorio, suklydusi šalis turi įrodyti, kad kita šalis turėjo pareigą pranešti apie daromą klaidą. Taigi kitos šalies kaltė pasireiškia neinformavimu apie tikrąsias aplinkybes suvokus, kad kita šalis klysta.

Analogiškas suklydimo rūšis nustato ir UNIDROIT principų 3.4 str. ir PECL 4:103 str. Pažymėtina, kad 1964 m. CK nenumatė tokių klaidos rūšių.

Darytina išvada, kad jeigu nėra nė vienos iš aukščiau nurodytų aplinkybių, vadinasi klydo tik viena šalis (vienpusė klaida). Lietuvos Aukščiausiasis Teismas yra pažymėjęs, kad „kadangi suklydo tik viena šalis (vienpusė klaida), kita sandorio šalis neatliko jokių neteisėtų veiksmų, kurie suklaidintų ieškovą, o suklysta buvo dėl paties ieškovo didelio neatsargumo, suklydimas negali

¹³⁹ Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Pirmoji knyga. Bendrosios nuostatos / V. Mikelėnas, A. Vileita, A. Taminskas. Vilnius: Justitia, 2001. P.199.

¹⁴⁰ Principles of International Commercial Contracts, 2004, UNIDROIT // <http://www.unilex.info/dynasite.cfm?dsmid=13637>.

būti pripažintas turinčiu esminės reikšmės ir sandoris negali būti pripažįstamas negaliojančiu¹⁴¹. Taigi vienpusės klaidos atveju, kai nėra kitos šalies kaltės, sandoris gali būti pripažįstamas negaliojančiu tik išimtiniais atvejais, kai yra svarbios aplinkybės, dėl kurių ieškovo suklydimą galima pateisinti. Priešingu atveju nepagrįstai nukentėtų kita sandorio šalis, būtų griaunamas sandorių stabilumas ir ginami asmenys, kurių neapdairumas negali būti pateisinamas.

Taip pat turi būti nustatytos trys papildomos sąlygos, susijusios su klydusia sandorio šalimi, t.y. tokios sąlygos, kurioms esant klydusi šalis negali atsisakyti sandorio. Tai sąlygos, kurių neturi būti, norint pripažinti sandorį negaliojančiu dėl suklydimo:

1. Šalis suklydo dėl savo didelio neatsargumo - tai viena iš sąlygų, kai sandoris negali būti pripažintas negaliojančiu suklydimo pagrindu. CK 1.90 str. 5 dalyje nustatyta, kad, suklydimas negali būti pripažintas turinčiu esminės reikšmės, jeigu šalis klydo dėl savo didelio neatsargumo. Ši norma paaiškinama tuo, kad kiekvienas asmuo, dalyvaujantys civilinėje apyvartoje, privalo elgtis pakankamai apdairiai ir rūpestingai. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas nekartą yra pabrėžęs, kad „esant sutarties laisvei ir asmens lygiateisiškumui, kiekvienas asmuo privalo pats rūpintis savo teisėmis ir interesais. Prieš atlikdamas bet kokią veiksmą, asmuo turi apsvarstyti galimus to veiksmo teisinius padarinius. Protingumas reikalauja, kad asmuo, abejojantis dėl savo atliekamo veiksmo teisinės reikšmės ir jo galimų teisinių padarinių, prieš atlikdamas tą veiksmą pasikonsultuotų su teisininku arba apskritai susilaikytų nuo tokio veiksmo atlikimo. To nepadaręs asmuo elgiasi neapdairiai bei neatidžiai ir taip veikdamas jis pats prisiima neigimas savo veiksmų pasekmes. Todėl asmuo, kuris sudarydamas sandorį elgėsi neapdairiai, nerūpestingai, negali vėliau to sandorio ginčyti remdamasis savo neapdairumu ar nerūpestingumu, nes tai būtų neteisinga kitos sandorio šalies atžvilgiu.“¹⁴² Pavyzdžiui, negali šalis remtis faktu, kad pasirašė sutartį jos neskaičiusi, nes toks elgesys neatitiktų net minimalių atidumo ir rūpestingumo standartų. Be to, didelį šalies neatsargumą turėtų įrodyti kita sandorio šalis, siekianti išvengti sandorio pripažinimo negaliojančiu.

Analizuojant teismų praktiką, galima pastebėti, kad, ginčijant sandorius suklydimo pagrindu, dažnai remiamasi kalbos nežinojimu, bet ši aplinkybė nėra suklydimą pateisinantis pagrindas, nes pagal teismų suformuluotą praktiką kiekvienas privalo rūpintis savo teisėmis ir būti atidus bei apdairus. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas vienoje savo bylų konstatavo, kad „ieškovės

¹⁴¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2004 m. vasario 18 d. nutartis, priimta civilinėje byloje *Tauragės raj. vartotojų kooperatyvas „Žemaitijos žiedas“ v. B. Laktionkina, V. Lidžienės įmonė*, Nr. 3K-3-107/2004, bylų kategorija 15. 1.; 15.2.2.6.

¹⁴² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2005 m. spalio 26 d. nutartis, priimta civilinėje byloje *A.Baranauskas v. S. Dombrovskis*, Nr. 3K-3-514/2005, bylų kategorija 21.4.2.6; 21.4.2.7; 63.1; 114.11.; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2001 m. rugsėjo 5 d. nutartis, priimta civilinėje byloje *J. Zybartienė v. S. Vaitkus*, Nr. 3K-3- 745/2001, bylų kategorija 15.2.2.6; 44; 46.

teigimas, jog ji dėl kalbos nežinojimo negalėjo suprasti sudaryto sandorio esmės, negali būti pagrindu ginčijamiems sandoriams pripažinti negaliojančiais, nes pastaroji turėjo visas galimybes gauti ne tik asmens, tvirtinusio šį susitarimą, pagalbą, bet ir teisininkų pagalbą. (...) Tai rodo, kad ieškovė savo teisę įgyti butą bendrosios nuosavybės teisėmis įgyvendino nerūpestingai“.¹⁴³

Nors šalies suklydimo negalima pateisinti dėl jos pačios neatsargumo ar neapdairumo, tačiau sprendžiant sandorio negaliojimo klausimą, teismas, atsižvelgdamas į sandorio šalies, amžių, išsilavinimą, sandorio sudarymo aplinkybes ir kitas svarbias aplinkybes, gali atlaidžiau įvertinti asmens nerūpestingumą ir suklydimą pateisinti. Pavyzdžiui, vienoje iš bylų teismas nebuvo toks griežtas ir sandorį pripažino negaliojančiu suklydimo pagrindu, atsižvelgdamas į tai, kad suklydęs asmuo sutarties sudarymo metu buvo senyvo amžiaus (gimęs 1903 m.), ligotas (ką tik buvo grįžęs iš ligoninės, blogai matė ir girdėjo) ir tai įtakojo jo suklydimą.¹⁴⁴

Daugelyje valstybių, pvz., Prancūzijoje, jeigu suklydimą lemia pačios klydusios šalies neapdairumas ir neatidumas, tai suklydusi šalis pati kalta dėl savo suklydimo, nes nebuvo pakankamai apdairi ir atidi, todėl tokiu atveju negalima sandorį pripažinti negaliojančiu suklydimo pagrindu. Tuo tarpu, kai kuriuose valstybėse pvz., Vokietijoje įstatymai nustato, kad suklydusios šalies kaltė yra nereikšminga norint pripažinti sandorį sudarytą suklydimo įtakoje negaliojančiu. Tačiau įstatymai numato pareigą, kad suklydusi šalis, kuri išvengė sutarties, atlygintų nuostolius kitai šaliai (neklydusiai)¹⁴⁵.

2. Suklydimas susijęs su aplinkybėmis, dėl kurių riziką buvo prisiėmusi suklydusi šalis, arba, atsižvelgiant į konkrečias aplinkybes, būtent jai tenka rizika suklysti. Tai dar viena aplinkybė, kai sandoris negali būti pripažintas negaliojančiu suklydimo pagrindu, nes šiuo atveju suklydimas nėra pateisinamas. Pvz., kainų pasikeitimas sudarius sandorį negali būti pagrindas sandoriui pripažinti negaliojančiu, nes tokios aplinkybės susijusios su normalia komercine ir gyvenimiška rizika. Pagal teismų suformuluotą praktiką, „kai suklydimas yra tik suklydusios sandorio šalies neapgalvotos rizikos ar jos neatsargumo rezultatas, pripažinti sandorį negaliojančiu nėra teisinio pagrindo, nes tokiu atveju šalies suklydimo negalima pateisinti. Kadangi tokiu atveju suklystama dėl pačios šalies kaltės, tai sandorio pripažinimas negaliojančiu prieštarautų kitos sandorio šalies interesams, kuri pasiklio vė priešingos šalies ketinimais, pagrįstai tikėdamasi, jog tie ketinimai išreiškia tikrąją šalies valią. Jeigu sandoris, atsižvelgiant į jo prigimtį, yra rizikingas,

¹⁴³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2002 m. gruodžio 11 d. nutartis, priimta civilinėje byloje *D. Simirunina v. K. Dediulia, Vilniaus miesto valdyba*, Nr. 3K-3-1519/2002, bylų kategorija 15.2.2.6.

¹⁴⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 1999 m. kovo 15 d. nutartis, priimta civilinėje byloje *J. Adomaitis, A. Adomaitis, E. Kairienė v. P. Padelskis ir R. Padelskas*, Nr. 3K-7-6/1999, bylų kategorija 42.

¹⁴⁵ Principles of European Contract Law. Full text of Parts I and II combined / ed. O. Lando, H. Bale. The Hague: Kluwer Law International, 2000. P. 241.

tai sandorio šalis, prisiimdama galimą riziką, kartu praranda ir teisę vėliau tą sandorį ginčyti remdamasi suklydimu.¹⁴⁶ UNIDROIT principų komentare taip pat kalbama apie rizikingas sutartis, kurios, atsižvelgiant į jų prigimtį, yra rizikingos ir sutarties šalis, prisiimdama galimą riziką, tuo pačiu prarandą teisę ir tą sutartį ginčyti sandorio pagrindu. Pateikiamas pavyzdys, kai A parduoda B paveikslą, priskiriamą nežinomam dailininkui C, už tokių paveikslų kainą. Netrukus paaiškėja, kad kūrinys buvo sukurtas žymaus dailininko D. A negali atsisakyti sutarties su B remiantis suklydimu, kadangi paveikslas buvo priskiriamas dailininkui C. Šiuo atveju A tenka rizika, jeigu paaiškėtų, kad paveikslas nutapytas labiau žinomo dailininko D, todėl yra vertas daugiau. Komentare taip pat teigiama, kad kartais ir abi šalys prisiima tam tikrų aplinkybių atsiradimo riziką. Tačiau rizikingos sutartys, kurios sudaromos tikintis, kad tam tikros aplinkybės gali pasikeisti, pvz., kainų arba valiutų kurso pasikeitimai, negali būti pripažintos negaliojančiomis dėl suklydimo, kadangi toks suklydimas nėra susijęs su faktais, kurie egzistuoja sutarties sudarymo metu¹⁴⁷.

Daugelyje teisinių sistemų, pvz., Prancūzijos, Vokietijos, pripažįstama, kad sandoris negali būti pripažintas negaliojančiu suklydimo pagrindu, jeigu asmuo sudarydamas sandorį prisiėmė riziką ar atsižvelgiant į aplinkybes jam tenka rizika suklysti¹⁴⁸.

3. Galimybė suklydusiai šaliai adekvačiai apginti savo teises ir interesus kitais gynimo būdais. Esant šiai sąlygai sandorio negalima pripažinti negaliojančiu dėl suklydimo, nes suklydusio asmens teises galima apginti kitais būdais. Manytina, kad ši nuostata turėtų būti nagrinėjama pirmiausiai, nes jai pasitvirtinus nėra tikslinga analizuoti, ar konkrečioje nagrinėjamoje situacijoje yra būtinos sąlygos sandorio pripažinimui negaliojančiu dėl suklydimo.

CK 1.90 str. 7 d. nustato, kad suklydusi šalis neturi teisės reikalauti pripažinti sutartį negaliojančia, jeigu ji savo teises ir interesus adekvačiai gali apginti kitais būdais, ir nenurodo konkrečių būdų. Teismų praktika pateikia tokį alternatyvaus gynybos būdo pavyzdį: ieškovė nurodė, kad sudarydama pirkimo-pardavimo sutartį ji manė, jog žemės sklypą parduoda už 60 000 Lt. Prieš pasirašant sutartį ji gavo 12 000 Lt, o likusius 48 000 Lt atsakovas turėjo sumokėti vėliau. Parodžiusi sutartį savo giminaičiui ji suprato, jog žemės sklypą pardavė tik už 12 000 Lt. Ieškovė motyvavo, kad ji yra senyvo amžiaus, lenkė, nekalba ir nesupranta lietuviškai, sutarties tekstas jai

¹⁴⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2005 m. spalio 26 d. nutartis, priimta civilinėje byloje *A. Baranauskas v. S. Dombrovskis*, Nr. 3K-3-514/2005, bylų kategorija 21.4.2.6; 21.4.2.7; 63.1; 114.11.; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2001 m. rugsėjo 5 d. nutartis, priimta civilinėje byloje *J. Zybartienė v. S. Vaitkus*, Nr. 3K-3-745/2001, bylų kategorija 15.2.2.6; 44; 46.

¹⁴⁷ Principles of International Commercial Contracts, 2004, UNIDROIT // <http://www.unilex.info/dynasite.cfm?dsid=13637>.

¹⁴⁸ Principles of European Contract Law. Full text of Parts I and II combined / ed. O. Lando, H. Bale. The Hague: Kluwer Law International, 2000. P. 240. ; Kötz H. and Flessner A. European Contract Law. Vol.1, Clarendon Press, Oxford, 1998, P. 184.

nebuvo išverstas į lenkų kalbą. Jei ji būtų žinojusi tikrąją padėtį, nenaudingos sau sutarties nebūtų sudariusi. Ieškovė prašė pripažinti sutartį negaliojančia kaip sudarytą dėl suklydimo. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas konstatavo, kad, „jeigu išnagrinėjus sudarytą pirkimo-pardavimo sutartį išaiškėtų, jog ieškovei tenka nepateisinamai dideli neigiami padariniai, tai gali būti traktuojama kaip esminė šalių nelygybė pagal CK 6.228 straipsnį. Ši nuostata leistų, konstatavus esant esminį šalies suklydimą dėl sandorio kainos, pasinaudoti CK 6.228 straipsnio nuostatomis dėl esminės šalių nelygybės pašalinimo, keičiant sutartį ar esminę nelygybę sukeliančią jos sąlygą. Todėl šiuo atveju pripažinti sutartį negaliojančia dėl suklydimo negalima“.¹⁴⁹ Vadinasi, nukentėjusiai šaliai suteikiama teisė reikalauti teismo tvarka pakeisti sutartį ar tam tikrą jos sąlygą remiantis nuostatomis dėl esminės šalių nelygybės (CK 6.228 str.)

UNIDROIT principų 3.7 str. įtvirtinta nuostata, kad sutarties šalis negali atsisakyti sutarties dėl suklydimo, jeigu remiantis aplinkybėmis ji gali pasinaudoti teisės gynimo būdais, susijusiais su sutarties nevykdymu, t.y. jos teisės gali būti apgintos vykdant sutartį. UNIDROIT principų komentare nurodoma, kad, kai pažeistas teisės galima apginti tiek pripažįstant sutartį sudaryta suklydimo įtakoje negaliojančia, tiek naudojant teisės gynimo būdus, susijusius su sutarties nevykdymu, tai prioritetas turėtų būti teikiamas pastarajam gynimo būdai, kadangi jis patogesnis ir lankstesnis taikant bei nėra toks radikalus kaip pirmasis būdas. Taip pat pateikiamas pavyzdys, kai ūkininkas A, radęs aprūdijusią taurę savo žemės valdose, parduoda ją prekyautojui meno dirbiniais B už 100 000 Austrijos šilingų. Aukšta kaina yra pagrįsta abiejų šalių prielaida, kad taurė yra sidabrinė (šiose žemės valdose buvo rasti sidabriniai daiktai). Paaiškėja, kad taurė varinė ir verta 1000 Austrijos šilingų. B atsisako priimti taurę ir sumokėti, kadangi taurė neatitinka manytos kokybės bei atsisako sutarties kaip sudarytos suklydus dėl taurės kokybės. Tačiau B gali pasinaudoti tik teisės gynimo būdais, susijusiais su sutarties nevykdymu.¹⁵⁰

Pažymėtina, kad UNIDROIT principų 3.13 straipsnis nustato, kad sutartis nepripažintina negaliojančia, jeigu kita sutarties šalis pareiškia sutinkanti įvykdyti sutartį taip, kaip suprato šalis, turinti teisę reikalauti pripažinti sutartį negaliojančia. Tokiu atveju sutartis laikoma sudaryta tokiomis sąlygomis, kaip suvokė klydusi šalis. Kita sutarties šalis tokį pareiškimą privalo padaryti nedelsdama, kai sužino apie suklydimą.¹⁵¹ Analogiška nuostata įtvirtinta ir PECL principų 4: 105 str. Tačiau, šių principų komentaruose nurodoma, kad ši nuostata taikoma tik suklydimo atvejams ir nėra taikoma realaus grasinimo ir apgaulės atveju. Manytina, kad tokią nuostatą būtų tikslinga

¹⁴⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2003 m. rugsėjo 24 d. nutartis, priimta civilinėje byloje *A. Tomaševič v. R. Kozlovskij, L. Kozlovskaja ir kt.*, Nr. 3K-3-863/2003, bylų kategorija 15.2.2.6.; 37.10.

¹⁵⁰ Principles of International Commercial Contracts, 2004, UNIDROIT // <http://www.unilex.info/dynasite.cfm?dsid=13637>.

¹⁵¹ Ten pat.

įtvirtinti ir Lietuvos teisėje, kadangi ji būtų naudinga abiem sandorio šalims. Be to, tai padėtų išsaugoti sandorių stabilumą bei išvengi radikalių sandorio negaliojimo padarinių.

Apibendrinant reikėtų pažymėti, kad CK 1.90 str. 7 d. nuostata yra nauja ir pažangi, įpareigojanti sandorio ydingumą ginčijantį asmenį iki teismo išnaudoti kitus gynybos būdus bei leidžianti užkirsti kelią galimam piktnaudžiavimui įstatymo suteikta teise pripažinti negaliojančiu sandorį, sudarytą dėl šalies suklydimo. Manytina, kad tokios nuostatos paskirtis yra išsaugoti sandorių ir jų pagrindu atsiradusių civilinių teisinių santykių stabilumą.

Apibendrinant reikėtų akcentuoti, kad šių sandorių trūkumas yra tas, kad sandorio dalyvio valia nesusiformavo normaliu būdu, o yra neteisingo suvokimo rezultatas. Sandoriai, sudaryti suklydimo įtakoje, išoriškai atrodo esą pilnaverčiai, t.y. vidinė valia juose yra ir ji laisvai išreiškta. Kita sandorio šalis dažnai net negali atpažinti, kad jo kontrahentas klysta ir išreiškia ne tą valią, kurią būtų išreiškęs, jeigu nebūtų klydęs.

Taigi ne kiekvienas sandoris gali būti ginčijamas suklydimo pagrindu ir tik išimtiniais atvejais sandoris gali būti pripažintas negaliojančiu dėl suklydimo, nes kitaip nukentėtų kita sandorio šalis ir tuo pačiu būtų pažeistas sandorio stabilumas. Suprantama, kad sąžiningai klystanti sandorio šalis turi turėti teisinės apsaugos priemones, leidžiančias ją atleisti nuo įsipareigojimų, kurie neatitinka jos tikrosios valios. Todėl pripažįstant sandorį negaliojančiu svarbus yra tik esminis suklydimas. Tai veikia kaip saugiklis, kad kita šalis nepiktnaudžiautų ir jai nekiltų noras ginčyti kiekvieną sandorį suklydimo pagrindu.

CK 1.90 str. 1 d. nurodoma, kad iš esmės suklydus sudarytas sandoris „gali būti teismo tvarka pripažintas negaliojančiu“. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas yra pažymėjęs, kad pagal CK 1.90 str. 1 dalį teismas turi teisę, bet neprivalo pripažinti negaliojančiu sandorį, sudarytą suklydus.¹⁵² Todėl, ar buvo suklysta vertinti yra išimtinė teismo prerogatyva, kuri realizuojama nepažeidžiant abiejų sandorio šalių interesų pusiausvyros.

2.2. Sandorių, sudarytų dėl apgaulės, negaliojimas

Šioje darbo dalyje aptarsime apgaulės sąvoką, sandorius, sudarytus apgaulės būdu bei jų pripažinimo negaliojančiais taisykles.

Sandorių sudarytų dėl apgaulės pripažinimo negaliojančiais sąlygos reglamentuotos CK 1.91 straipsnyje. Šis straipsnis numato keletą nugincijamų sandorių rūšių, kurių pripažinimas

---

¹⁵² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2004 m. vasario 18 d. nutartis, priimta civilinėje byloje *Tauragės raj. vartotojų kooperatyvas „Žemaitijos žiedas“ v. B. Laktionkina, V. Lidžienės įmonė*, Nr. 3K-3-107/2004, bylų kategorija 15. 1.; 15.2.2.6.

negaliojančiais priklauso nuo skirtingų priežasčių, tačiau visais atvejais tos priežastys yra valios yda, skirtingos yra tik sąlygos, kurioms veikiant ydinga valia susiformavo. Viena iš priežasčių, dėl kurios sandoris gali būti pripažintas negaliojančiu, tai apgaulė, kurios įtakoje susiformavo sudarytos sutarties šalies valia sudaryti sandorį.¹⁵³ Nors CK nepateikia apgaulės sampratos, bet ji yra išplėtotą teismų praktikoje ir doktrinoje. Teismų praktikoje apgaule pripažįstama „sandorį sudarančio asmens suklaidinimas dėl esminių sudaromo sandorio aplinkybių“.¹⁵⁴ Pažymėtina, kad analogiška apgaulės sąvoka pateikiama ir Civilinio kodekso komentare.¹⁵⁵ Be to, teismų praktikoje nurodoma, jog „apgaulė, formuojant šalies valią, pasireiškia tuo, kad viena iš sandorio šalių tyčia suklaidino (pranešė klaidingas žinias arba nutylėjo svarbias aplinkybes) kitą šalį tam, kad pastaroji sudarytų šį sandorį. Sandorio šalies valia sudaryti sutartį suformuojama kitos sandorio šalies ir /ar trečiojo asmens nesažiningų veiksmų įtakoje. Apgaulė gali pasireikšti atliekant aktyvius veiksmus, teigiant tai, ko nėra, o taip pat, kai nuslepiamos svarbios sandorio aplinkybės.“¹⁵⁶

Doktrinoje apgaulė apibūdinama kaip „tyčinis kito asmens suklaidinimas dėl aplinkybių, turinčių esminę reikšmę sandoriui sudaryti“¹⁵⁷, kaip „tyčinis asmens elgesys siekiant suklaidinti sandorio šalį ir taip ją palenkiant sudaryti sandorį“.¹⁵⁸ Reikėtų pritarti Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nuomonei, kad „teismų praktikoje suformuluota apgaulės samprata atitinka teisės doktrinoje pateikiamą apgaulės aiškinimą.“¹⁵⁹

Šis sandorių negaliojimo pagrindas įtvirtintas įvairiuose teisės sistemose.¹⁶⁰ Lenkijos civilinėje teisėje apgaulė suprantama kaip klaida, kurią sukėlė kita sandorio šalis, net jei ta klaida buvo neesminė ir net tuo atveju, kai ji nebuvo susijusi su sandorio turiniu. Trečiojo asmens apgaulė yra lygiavertė kitos sandorio šalies apgaulei, jeigu pastaroji apie tai žinojo ir nepranešė apie tai

¹⁵³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2003 m. rugsėjo 18 d. nutartis, priimta civilinėje byloje *A. Petrauskas v. E. Šuliokas*, Nr. 3K-3-760/2003, bylų kategorija 15.2.2.6.; 15.2.2.7.

¹⁵⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2002 m. sausio 21 d. nutartis, priimta civilinėje byloje *V. Savickas v. J. Sriubaitė ir kt.*, Nr.3K-3-353/ 2002, bylų kategorija 15.2.2.7., 2.1.; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2001 m. spalio 24 d. nutartis, priimta civilinėje byloje *O.M. Kabišaitienė, J.Kabišaitis v. S.Kalininas, N. Žukauskienė ir kt.*, Nr.3K-3-1008/ 2001, bylų kategorija 15.2.2.7.

¹⁵⁵ Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Pirmoji knyga. Bendrosios nuostatos / V. Mikelėnas, A. Vileita, A. Taminskas. Vilnius: Justitia, 2001. P. 203- 204.

¹⁵⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2001 m. spalio 24 d. nutartis, priimta civilinėje byloje *O.M. Kabišaitienė, J. Kabišaitis v. S.Kalininas, N.Žukauskienė ir kt.*, Nr. 3K- 3-1008/2001, bylų kategorija 15.2.2.7.; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2001 m. gruodžio 5 d. nutartis, priimta civilinėje byloje *M. Bartuševičienė v. I. Garmuvienė, L. Girdauskas ir kt.*, Nr.3K-3-1254/ 2001, bylų kategorija 15.2.2.7.

¹⁵⁷ Vitkevičius P., Vėlyvis S., Mikelėnas V. ir kt. Civilinė teisė: vadovėlis. Kaunas: Vijusta, 1998. P.201.

¹⁵⁸ Papirtis L.V., Baranauskas E., Kiršienė J. ir kt. Civilinė teisė. Bendroji dalis. II tomas. Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras, 2005. P. 48.

¹⁵⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2001 m. sausio 21 d. nutartis, priimta civilinėje byloje *V. Savickas v. J. Sriubaitė ir kt.*, Nr. 3K- 3- 353/ 2002, bylų kategorija 15.2.2.7., 2.1.

¹⁶⁰ Kötz H. and Flessner A. *European Contract Law*. Vol.1, Clarendon Press, Oxford, 1998, P. 196.

kitai šaliai arba jeigu sandoris buvo neatlygintinas (Lenkijos CK 86 str.)¹⁶¹. Italijos civilinėje teisėje apgaule laikomi vienos šalies apgaulingi veiksmai, kuriais ji siekia išgauti kitos šalies sutikimą sudaryti sandorį. Kai apgaulę panaudoja trečiasis asmuo, sandoris gali būti pripažintas negaliojančiu tik kai kita šalis apie tai žinojo ar turėjo žinoti (Italijos CK 1439 str.).¹⁶² Prancūzijoje apgaulė suprantama kaip įvairios šalies machinacijos, skatinančios kitą šalį sudaryti sutartį. Žinodama tikrąją padėtį, apgauta šalis sandorio nebūtų sudariusi (Prancūzijos CK 1116 str.).¹⁶³ Dažniausiai apgaulė išreiškiama aktyviais veiksmais. Tylėjimas gali būti pripažintas apgaule tik kai šalis privalėjo informuoti kitą šalį apie tam tikras aplinkybes, o ji pati tų aplinkybių negalėjo žinoti. Sutartis gali būti pripažinta negaliojančia tik kai apgaulę panaudojo kita sutarties šalis. Jei sutartis buvo sudaryta dėl trečiojo asmens apgaulingų veiksmų, apie kurios nė viena šalis nežinojo ar negalėjo žinoti, sutartis negali būti pripažinta negaliojančia.¹⁶⁴ Vokietijos teisėje apgaule laikomi šalies veiksmai (ar neveikimas), kai ji suteikia (ar nutyli) kitai šaliai informaciją, žinodama, kad ji neteisinga ir gali paskatinti šalį sudaryti sandorį. Kita šalis, žinodama tikrąją padėtį, sandorio nebūtų sudariusi. Jeigu apgaulę įvykdė trečiasis asmuo, tai sandoris gali būti pripažintas negaliojančiu tik tuo atveju, kai kita sandorio šalis žinojo ar turėjo žinoti apie apgaulę (Vokietijos CK 123 str.).¹⁶⁵

Atkreiptinas dėmesys į tai, kad Rusijos teisės doktrinoje ir teismų praktikoje apgaulė aiškinama panašiai kaip ir Lietuvos teisėje. Apgaulė suprantama kaip tyčinis kitos sandorio šalies suklaidinimas siekiant ją palenkti sudaryti sandorį.¹⁶⁶ Taip pat kaip tyčinis sandorio šalies suklaidinimas, kurį sukėlė kita sandorio šalis arba asmuo, suinteresuotas to sandorio sudarymu. Apgaulė turi būti susijusi su esminiais vidinės valios formavimosi momentais, t.y. tokiais, kurių teisingas supratimas lemtų tai, kad sandoris nebūtų sudarytas.¹⁶⁷ Apgaulė gali būti susijusi ne tik su pačiu sandoriu, jo elementais, bet ir su aplinkybėmis, esančiomis už jo ribų, įskaitant motyvus, jeigu jie turėjo reikšmę sandorio šalies valios susiformavimui.¹⁶⁸

Be to, sandorių negaliojimą dėl apgaulės reglamentuoja ir UNIDROIT tarptautinių komercinių sutarčių principai bei Europos sutarčių teisės principai. UNIDROIT principų 3.8 straipsnyje taip pat numatyta, kad šalis gali atsisakyti sutarties, sudarytos dėl apgaulingų kitos

¹⁶¹ Kodeks cywilny // <http://isip.sejm.gov.pl/prawo/index.html>.

¹⁶² Codice Civile Italiano// http://www.jus.unitn.it/cardozo/Obiter_Dictum/codiv/codiv.htm.

¹⁶³ Civil code // http://www.legifrance.gouv.fr/html/codes_traduits/code_civil_textA.htm.

¹⁶⁴ Mikelėnas V. Sutarčių teisė. Vilnius: Justitia, 1996. P. 401.

¹⁶⁵ Германское право. Часть 1. Гражданское уложение. Москва: Международный центр финансово-экономического развития, 1996. С. 35.

¹⁶⁶ Матвеев И. В. Правовая природа недействительных сделок. Москва: Юрлитинформ, 2002. С.143.

¹⁶⁷ Сергеев А.П., Толстой Ю.К. Гражданское право. Издание четвертое, переработанное и дополненное.- Москва: Проспект, 2000. С. 262-263.

¹⁶⁸ Комментарий к Гражданскому кодексу Российской Федерации части первой (постатейный) / Отв.ред. О.Н. Садиков. Москва: Юридическая фирма КОНТРАКТ, Издательский Дом ИНФРА-М, 1997. С. 373.

šalies pareiškimų (žodžiu arba veiksmais) arba nesąžiningai nuslepiant faktus, kuriuos, vadovaujantis protingais komercinės veiklos standartais, reikia pranešti kitai šaliai.¹⁶⁹ PECL principų 4:107 straipsnyje numatyta, kad „sandorio šalis gali atsisakyti sutarties, sudarytos dėl apgaulingų kitos šalies pareiškimų (žodžiu ar elgesiu) arba nesąžiningai nuslepiant bet kokią informaciją, kuri pagal geros valios ir sąžiningų derybų principus turėjo būti atskleista. Vienos šalies informacijos pateikimas arba jos neatskleidimas yra apgaulingi, jeigu jais buvo ketinama apgauti.“¹⁷⁰

Pažymėtina, kad pagal Lietuvos Aukščiausiojo Teismo suformuluotą praktiką, apgaulė turi būti esminė, t.y. turi būti susijusi su tokiomis aplinkybėmis bei faktais, nežinant kurių sandoris nebūtų buvęs sudarytas.¹⁷¹ Apgaulę naudojantis asmuo turi suprasti, kad būtent tas suklaidinimas dėl esminių aplinkybių turi sprendžiamąją reikšmę kitai sandorio šaliai, priimant sprendimą dėl sandorio sudarymo. Apgaulė gali būti nukreipta ne tik į neteisingą paties sandorio suvokimą, jo elementų, naudingumo suvokimą, tačiau taip pat gali būti susijusi su aplinkybėmis, esančiomis už sandorio ribų, t.y. motyvais, tikslais (jeigu jie turi įtakos asmens valios, sudaryti sandorį, formavimuisi). Be to, Lietuvos Aukščiausiasis Teismas yra pažymėjęs, kad „apgaulės, t.y. asmens, veikiančio apgaulės įtakoje, valios defekto priklausomybė nuo kitų civilinių teisinių santykių dalyvių elgesio pobūdis, lyginant ją su suklydimu, už kurį atsakingas pats suklydęs asmuo, sąlygoja didesnę apgaulės įtakoje veikusių asmenų interesų gynybos laipsnį. Todėl skirtingai nuo suklydimo dėl sandorio sudarymo motyvų, sandorio šalies apgaulė dėl aplinkybių, esančių sandorio sudarymo motyvu, gali būti pagrindu pripažinti sandorį negaliojančiu.“¹⁷²

Reikėtų pabrėžti, kad ir daugelyje valstybių pripažįstama, kad apgaulė apima atvejus, kai siekiama suklaidinti ir dėl motyvo. Pvz., Vokietijoje „sutartis, sudaryta apgaule, gali būti pripažinta negaliojančia net ir tuo atveju, kai apgaulė paveikė kitos šalies motyvus“¹⁷³. Analogiškos apgaulės veikimo ribos pripažįstamos ir Prancūzijoje¹⁷⁴, Lenkijoje¹⁷⁵, Rusijoje.¹⁷⁶

¹⁶⁹Principles of International Commercial Contracts, 2004, UNIDROIT // <http://www.unilex.info/dynasite.cfm?dsmid=13637>.

¹⁷⁰ Principles of European Contract Law. Full text of Parts I and II combined / ed. O. Lando, H. Bale. The Hague: Kluwer Law International, 2000. P. 252.

¹⁷¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2001 m. rugsėjo 12 d. nutartis, priimta civilinėje byloje *V. Čiupailienė v. I. Mačiukas*, 3K-3-790/2001, bylų kategorija 15.2.2.6., 5.2.2.7., 94.1.

¹⁷² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2001 m. rugsėjo 24 d. nutartis, priimta civilinėje byloje *E. Kaciucevičienė v. J. Kaciucevičius ir kt.*, Nr.3K- 3-851/2001, bylų kategorija 15.2.2.6., 15.2.2.7.

¹⁷³ Германское право. Часть 1. Гражданское уложение. Москва: Международный центр финансово-экономического развития, 1996. С. 35.

¹⁷⁴ Mikelėnas V. Sutarčių teisė. Vilnius: Justitia, 1996. P. 401.

¹⁷⁵ Kodeks cywilny // <http://isip.sejm.gov.pl/prawo/index.html>.

¹⁷⁶ Комментарий к Гражданскому кодексу Российской Федерации части первой (постатейный) / Отв.ред. О.Н. Садиков. Москва: Юридическая фирма КОНТРАКТ, Издательский Дом ИНФРА-М, 1997. С. 374.

LR CK 1.91 str. 5 dalyje įvardijamos apgaulės formos: veikimas ir neveikimas. Veikimas apibūdinamas kaip „veiksmai, kuriais siekiama suklaidinti kitą sandorio šalį dėl sandorio efekto, jo esminių sąlygų, sandorį sudarančio asmens civilinio teisinio subjektiškumo bei kitų esminių aplinkybių“.¹⁷⁷ Pvz., kai pateikiamas suklastotas sutuoktinio mirties liudijimas parduodant santuokoje įgytą butą.¹⁷⁸ Taip pat klaidingai įteigiant tam tikrus faktus sandorį sudarančiam asmeniui (pvz., jog mišką būtina dovanoti vienam iš vaikų, nes miško negalima skaidyti į tris dalis) tam, kad teisės į mišką būtų perleistos vienam asmeniui.¹⁷⁹ Pažymėtina, kad CK 1 knygos komentare nurodoma, kad „nelaikytina apgaule suteikti parduodamoms prekėms prekinę, pirkėjui patrauklią išvaizdą (išvalyti, sutvarkyti, dailiai įpakuoti, panaudoti dailias etiketes ir pan.)“.¹⁸⁰ Be to, UNIDROIT principų komentare nurodoma, kad paprasčiausias perdėtas gyrimas reklamuojant ar derybų metu neprilyginamas apgaulei.¹⁸¹

Neveikimas pasireiškia kaip „sandorio šalies tylėjimas, t.y. aplinkybių, kurias žinodama kita sandorio šalis nebūtų sudariusi sandorio, nuslėpimas, jeigu vadovaujantis protingumo, teisingumo ir sąžiningumo principais, tos aplinkybės turėjo būti atskleistos kitai šaliai“.¹⁸² Tai reiškia, kad neveikimas yra susijusi su sandorio šalies pareiga pranešti kitai šaliai apie tam tikras esmines aplinkybes turinčias reikšmės sandorio sudarymui. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas vienoje byloje pripažino akivaizdžia apgaule tokį faktą, jog sudarydama valstybinės žemės pirkimo-pardavimo sutartį pirkėja nuslėpė, kad jau yra pardavusi namų valdą kitam asmeniui ir taip praradusi teisę pirkti valstybės žemę, todėl tokią valstybinės žemės pirkimo-pardavimo sutartį pripažino negaliojančia.¹⁸³ Dar vienas pavyzdys iš teismų praktikos: viena sandorio šalis nutylėjo informaciją apie savo finansinę padėtį ir tai buvo traktuojama kaip apgaulė sudarant sandorį su kita sandorio šalimi, kuriai sudarant tarpusavio skolų užskaitymo sutartį buvo svarbu žinoti apie savo kontrahento finansines galimybes vykdyti sutartį¹⁸⁴. Atkreiptinas dėmesys, kad PECL principų 4:107 str. 3 dalyje nurodyta, kad analizuojant, ar konkrečiu atveju sandorio šalis privalėjo atskleisti tam tikrą informaciją „būtina atsižvelgti į visas aplinkybes, įskaitant ir tai:

¹⁷⁷ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas // Valstybės žinios 2000, Nr. 74-2262.

¹⁷⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2001 m. lapkričio 28 d. nutartis, priimta civilinėje byloje *I. Janavičienė, G. Janavičius v. V. Saltonienė*, Nr.3K- 3-1219/2001, bylų kategorija 15.2.2.7.; 30.6.

¹⁷⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2001 m. rugsėjo 24 d. nutartis, priimta civilinėje byloje *E. Kaciucevičienė v. J. Kaciucevičius*, Nr.3K- 3-851/2001, bylų kategorija 15.2.2.6; 15.2.2.7.

¹⁸⁰ Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Pirmoji knyga. Bendrosios nuostatos / V. Mikelėnas, A. Vileita, A. Taminskas. Vilnius: Justitia, 2001. P. 204.

¹⁸¹ Principles of International Commercial Contracts, 2004, UNIDROIT // <http://www.unilex.info/dynasite.cfm?dsmid=13637>.

¹⁸² Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas // Valstybės žinios 2000, Nr. 74-2262.

¹⁸³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 1999 m. spalio 20 d. nutartis, priimta civilinėje byloje *A. K. Mackiala v. P. Lankelienė ir kt.*, Nr.3K- 3-670/2001, bylų kategorija 42.

¹⁸⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2003 m. sausio 29 d. nutartis, priimta civilinėje byloje *AB „Klaipėdos konstrukcija“ v. UAB „Mūsų namai“ ir likviduojama UAB „Klaipėdos bakalėja“*, Nr. 3K-3-186/2003, bylų kategorija 15.2.2.7.; 95.1.

- a) ar šalys turi tinkamą profesinę patirtį;
- b) kokia yra reikiamos informacijos įgijimo kaina;
- c) ar kitai šaliai reikiama informacija yra laisvai prieinama;
- d) ar informacija yra akivaizdžiai svarbi kitai šaliai.¹⁸⁵

Manytina, kad tokių kriterijų naudojimas būtų naudingas ir Lietuvoje, kai sprendžiama dėl informacijos atskleidimo būtinumo kitai sandorio šaliai.

Taigi kontrahento ar trečiojo asmens veiksmai apgaulės atveju gali būti tiek aktyvūs (pranešimas melagingų žinių, perdavimas suklastotų dokumentų, sąmoningai siekiant suklaidinti kitą sandorio šalį dėl sandorio efekto, jo esminių sąlygų, sandorį sudarančio asmens civilinio teisinio subjektiškumo bei kitų esminių aplinkybių), t.y. veiksmas, tiek ir pasyvūs (nutylėjimas apie atskiras sandorio objekto ypatybe, trūkumus, neperdavimas reikiamų dokumentų, nesiėmimas būtinų veiksmų ar pan.), t.y. neveikimas. Pabrėžtina, kad ir daugelio valstybių, pvz., Lenkijos¹⁸⁶, Rusijos¹⁸⁷ teisė taip pat numato, kad apgaulė gali pasireikšti ne tik aktyviais veiksmais, bet ir neveikimu (nutylėjimu). Vokietijos, Italijos, Prancūzijos teisėje numatyta, kad tylėjimas pripažįstamas apgaule tik kai suteikti informaciją buvo šalies pareiga.¹⁸⁸

Pripažįstant sandorį negaliojančiu dėl apgaulės, svarbu nustatyti apgaulę naudojančią asmenį. LR CK 1.91 str. 6 dalyje įtvirtinta, kad jeigu apgaulę naudoja ne kita sandorio šalis, o trečiasis asmuo, sandoris gali būti pripažintas negaliojančiu tik tuo atveju, jei kita sandorio šalis žinojo arba turėjo žinoti šiuos faktus. Be to, Lietuvos Aukščiausiasis Teismas yra pažymėjęs, kad „dėl apgaulės sandorį galima pripažinti negaliojančiu, kai kito sandorio dalyvio ar, šiam žinant, kito asmens apgaulė lėmė sandorio sudarymą.¹⁸⁹ Tai pat ir daugelio valstybių civiliniai kodeksai nustato, kad trečiojo asmens apgaulė nesuteikia teisės apgautajai šaliai atsisakyti sutarties, išskyrus atvejus, kai apie trečiojo asmens apgaulę žinojo kita sandorio šalis (Prancūzijos, Vokietijos, Italijos, Lenkijos¹⁹⁰, Rusijos teisėje¹⁹¹).

¹⁸⁵ Principles of European Contract Law. Full text of Parts I and II combined / ed. O. Lando, H. Bale. The Hague: Kluwer Law International, 2000. P. 252.

¹⁸⁶ Komentarz do kodeksu cywilnego. Księga pierwsza. Część ogólna / S. Rudnicki. Warszawa: Wydawnictwo Prawnicze LexisNexis, 2002. – <http://e-prawnik.pl/prawo/data.php/dHlwZT00MTAwJmlkPTQ0NTkmdj0yMTQm>.

¹⁸⁷ Комментарий к Гражданскому кодексу Российской Федерации части первой (посетейный) / Отв.ред. О.Н. Садилов. Москва: Юридическая фирма КОНТРАКТ, Издательский Дом ИНФРА-М, 1997. С. 374.

¹⁸⁸ Principles of European Contract Law. Full text of Parts I and II combined / ed. O. Lando, H. Bale. The Hague: Kluwer Law International, 2000. P. 255-256.

¹⁸⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2006 m. kovo 6 d. nutartis, priimta civilinėje byloje *A. P. (P.) v. AB bankui „Nord/LB Lietuva“ ir Gyvenamųjų namų statybos bendrijai „Šatrija“*, Nr. 3K-3-134/2006, bylų kategorija 21.4.2.7.

¹⁹⁰ Kötz H. and Flessner A. European Contract Law. Vol.1, Clarendon Press, Oxford, 1998. P. 205-206

¹⁹¹ Сергеев А.П., Толстой Ю.К. Гражданское право. Издание четвертое, переработанное и дополненное.- Москва: Проспект, 2000. С. 262-263.

Mūsų nuomone, LR CK 1.91 str. 6 dalyje vartojamą sąvoką „tretysis asmuo“ turėtų būti suprantama plačiau - kaip bet kuris trečiasis asmuo, tiek turintis suinteresuotumą dėl sandorio sudarymo, tiek neturintis. Lietuvos teisės doktrinoje taip pat išsakoma nuomonė, kad apgaulę gali panaudoti „tretysis asmuo, suinteresuotas ar ne“.¹⁹² Taip pat reikėtų pritarti F.S. Cheifeco nuomonei, kad „jei apgaulė yra ne apgautosios šalies kontrahento veikimo pasekmė, o trečiosios šalies, tai svarbu, kad tretieji asmenys atliktų klaidinančius veiksmus susitarę su sandorio šalimi, arba tretieji asmenys klaidintų nepriklausomai nuo sandorio šalies, tačiau pastaroji sąmoningai jomis pasinaudotų“.¹⁹³

Taigi tam, kad sandoris sudarytas apgaulės įtakoje būtų pripažintas negaliojančiu būtina nustatyti šiuos požymius:

1. apgaulė lėmė sandorio sudarymą (nesant apgaulės, sandoris nebūtų sudarytas);
2. apgaulės veiksmus (pozityvius ar pasyvius) atliko kitas sandorio dalyvis arba šiam žinant - kitas asmuo. Nebus apgaulės, jeigu klaidinamus veiksmus atliko trečiasis asmuo nežinant ir negalint žinoti sandorio šaliai ar kitam asmeniui, suinteresuotam sandorio sudarymu.¹⁹⁴

Apibendrinant galima daryti išvadą, jog apgaulė reiškia esant sandorį sudariusio asmens valios trūkumą (valios ydingas susiformavimas), kuriuos lėmė išorinis poveikis asmeniui, sudarinėjančiam sandorį. Sandorio, sudaryto apgaulės įtakoje, pasekmė yra sąžiningos šalies valios iškreipimas. Apgautosios šalies valia neteisingai susiformavo dėl kitos šalies ar šiai žinant dėl trečiojo asmens poveikio, t.y. buvo klaidinama sąmoningai, turint tikslą suformuoti neteisingą asmens požiūrį į būsimą sandorį, jo sąlygas bei kitas aplinkybes ir taip paskatinti asmenį jį sudaryti. Taigi apgaulė įgauna teisinę reikšmę tada, kai ji naudojama kaip priemonė palenksti kitą šalį sudaryti sandorį.

Anot Lietuvos Aukščiausiojo Teismo, taikant CK 1.91 straipsnį, „būtina analizuoti apgautosios sandorio šalies valios formavimosi procesą, jos tikruosius ketinimus, aiškintis, ar ji suvokė tikrąją sandorio, atskirų jo sąlygų esmę, ar ji sprendimą dėl sandorio sudarymo ar atskirų jo sąlygų priėmė savarankiškai, ar veikiama kitų, pašalinių veiksnių. Be to, nagrinėjant civilines bylas, susijusias su sandorių, sudarytų apgaulės įtakoje, pripažinimu negaliojančiais, turi būti

---

¹⁹² Papirtis L.V., Baranauskas E., Kiršienė J. ir kt. Civilinė teisė. Bendroji dalis. II tomas. Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras, 2005. P. 49.

¹⁹³ Хейфец Ф.С. Недействительность сделок по российскому гражданскому праву. Москва: Юрайт-М, 2000. С. 97.

¹⁹⁴ Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Pirmoji knyga. Bendrosios nuostatos / V. Mikelėnas, A. Vileita, A. Taminskas. Vilnius: Justitia, 2001. P. 204.

remiamasi sąžiningumo, protingumo ir teisingumo principais, siekiant prioritetiškai ginti apgautosios, o ne nesąžiningos šalies, panaudojusios apgaulę, interesus.“¹⁹⁵

2.3. Sandorių, sudarytų dėl suklydimo ir dėl apgaulės, atribojimas

Analizuojant teisminę praktiką galima pastebėti tai, kad sandoriai dažnai ginčijami iš karto dviem vienas kitam prieštaraujančiais suklydimo ir apgaulės pagrindais. Apgaulės ir suklydimo pagrindai dažnai sutapatinami. Todėl svarbu aptarti šių pagrindų skiriamuosius požymius.

Tiek sandorio, sudaryto esminio suklydimo įtakoje, tiek ir sandorio, sudaryto apgaulės įtakoje, atvejais, dėl vienokių ar kitokių priežasčių yra klystama (neteisingai suvokiamas sandoris, jo sąlygos ir kitos aplinkybės). Apgaulės atveju, viena sandorio šalis (pati arba pasinaudodama trečiųjų asmenų veiksmais) tyčia nurodo melagingus faktus arba nutyli aplinkybes turinčias esminės reikšmės sandorio sudarymui, turint tikslą suformuoti neteisingą asmens požiūrį į būsimą sandorį (jo sąlygas ir kitas aplinkybes) ir taip paskatinti asmenį sudaryti sandorį. Tuo tarpu sudarant sandorį esminio suklydimo įtakoje, sandoris sudaromas neesant kitos sandorio šalies tyčios suklaidinti, o yra kitos sandorio šalies (trečiojo asmens) neatsargumo arba paties klydusios šalies neapdairumo, neatsargumo rezultatas.

Suklydimo atveju kitos sandorio šalies kaltės forma gali būti tik nerūpestingumas, nes tyčinė kaltės forma būdinga sandoriams sudarytiems apgaulės įtakoje.

Dar vienas skiriamasis apgaulės ir suklydimo požymis yra tas, kad apgaulė gali būti susijusi su bet kuriomis aplinkybėmis (taip pat ir sandorio sudarymo motyvais), turinčiomis įtakos sprendimui sudaryti sandorį, o ne tik tomis, kurios susijusios su sandorio turiniu kaip yra suklydimo atveju. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas taip pat yra pabrėžęs, kad „apgaulės, t.y. asmens, veikiančio apgaulės įtakoje valios defekto priklausomybė nuo kitų civilinių teisinių santykių dalyvių elgesio, pobūdis, lyginant ją su suklydimu, už kurį atsakingas pats suklydęs asmuo, sąlygoja didesnę apgaulės įtakoje veikusių asmenų interesų gynybos laipsnį. Todėl skirtingai nuo suklydimo dėl sandorio sudarymo motyvų, sandorio šalies apgaulė dėl aplinkybių, esančių sandorio sudarymo motyvu, gali būti pagrindu pripažinti sandorį negaliojančiu“.¹⁹⁶

¹⁹⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2001 m. sausio 21 d. nutartis, priimta civilinėje byloje *V. Savickas v. J. Sriubaitė ir kt.*, Nr.3K-3-353/2002, bylų kategorija 15.2.2.7., 2.1.

¹⁹⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2001 m. rugsėjo 24 d. nutartis, priimta civilinėje byloje *E. Kaciucevičienė v. J. Kaciucevičius*, Nr.3K-3-851/2001, bylų kategorija 15.2.2.6; 15.2.2.7.

3. SANDORIŲ SUDARYTŲ DĖL SUKLYDIMO IR DĖL APGAULĖS NEGALIOJIMO TEISINĖS PASEKMĖS

Aptarus sandorių sudarytų dėl suklydimo ir apgaulės, negaliojimą, toliau trumpai apžvelgsime tokių sandorių pripažinimo negaliojančiais pasekmes.

Kaip jau buvo minėta, negaliojantys sandoriai nesukelia tų teisinių pasekmių, kurių siekė šalys sudarydamos sandorį, tačiau kyla pasekmės, būdingos negaliojantiems sandoriams, kurios yra skirtingos priklausomai nuo sandorio negaliojimo pagrindo.

Pažymėtina, kad sandorių sudarytų suklydimo ir apgaulės įtakoje, pripažinimo negaliojančiais pasekmės Lietuvos Respublikos CK yra išsamiai reglamentuotos.

Pripažinus sandorį sudarytą suklydimo įtakoje negaliojančiu, taikomos šios turtinės pasekmės:

- 1) dvišalė restitucija t.y. abiejų sandorio šalių turtinės padėties atstatymas į pradinę padėtį.
- 2) nuostolių atlyginimas (tik tiesioginių nuostolių, o ne negautos naudos). Kuri iš šalių turės atlyginti nuostolius priklauso nuo to, ar yra suklydusios šalies kontrevento veiksmuose kaltė:
  - a) jeigu viena sandorio šalis suklydo dėl kitos sandorio šalies kaltės ir tą ji įrodė, tai tada suklydusi šalis turi teisę reikalauti iš kaltosios šalies atlyginti nuostolius (turėtas išlaidas, turto netekimą ar sužalojimą). Kaltosios šalies atsakomybė kyla dėl to, kad ji pažeidė bendro pobūdžio pareigą elgtis atidžiai ir rūpestingai (CK 6.246 str. 1 d.). Šiuo atveju kitos sandorio šalies kaltės forma gali būti tik neatsargumas, nerūpestingumas, nes esant tyčinei kaltės formai sandorį riekėtų kvalifikuoti kaip sudarytą apgaulės įtakoje.
  - b) jeigu viena sandorio šalis suklydo pati, neesant kitos sandorio šalies kaltės (to neįrodžius), tada suklydusi šalis privalo kitai šaliai atlyginti nuostolius (turėtas išlaidas, turto netekimą ar sužalojimą). Taigi šiuo atveju neigiamas pasekmes, dėl sandorio pripažinimo negaliojančiu, patiria suklydusi šalis. Suklydusios šalies pareiga atlyginti nuostolius, susidariusius dėl jos kaltės, nukreipta apginti sąžiningus civilinės apyvartos dalyvius, kurie neturi nukentėti nuo savo kontrahentų klaidų, kurių negalima išoriškai įžvelgti.

Tuo atveju, jeigu suklydimas atsiranda dėl abiejų šalių kaltės, tada turėtų būti taikoma abišalė atsakomybė ir tiesioginiai nuostoliai paskirstomi tarp šalių priklausomai nuo jų kaltės laipsnio.

Kitokios turtinės pasekmės taikomos, jeigu sandoris pripažįstamas negaliojančiu dėl apgaulės:

- 1) vienašalė restitucija, t.y. vienos sandorio šalies turtinės padėties atstatymas į buvusiąją iki sandorio sudarymo padėtį. Tai reiškia, kad tik nukentėjusiajai šaliai gražinama tai ką ji pagal sandorį įvykdė, o kaltajai ne. Vadinasi, jos taikymas kaltajai šaliai reiškia turto praradimą. Taigi kai sandoris pripažįstamas negaliojančiu dėl apgaulės, tai skirtingai nuo suklydimo, įstatymas numato sunkesnes sandorio negaliojimo pasekmes atsižvelgiant į apgavusios šalies tyčinę kaltę.

Komentuojant ši straipsnį nurodoma, kad „nenustatyta nukentėjusiosios šalies pareiga gražinti kaltajai šaliai viską, ką gavo pagal tokį sandorį. Galiojusio 1964 m. CK 57 straipsnio 2 dalyje buvo numatyta visa tai, ką antroji, nesąžininga šalis gavo ar turėjo gauti pagal tokį sandorį, paimti į valstybės pajamas. Šis kodeksas nenustato konfiskavimo sankcijos. Tačiau tai nereiškia, kad pagal negaliojantį sandorį nesąžininga šalis gali ką nors gauti. Visa, ką įvykdė ar turėjo įvykdyti nesąžininga šalis, būtina paimti į valstybės pajamas pagal BK arba ATPK nuostatas“.¹⁹⁷

- 2) tiesioginių nuostolių atlyginimas (turėtas išlaidas). Kai viena iš sandorio šalių yra nesąžininga ir dėl to buvo sudarytas sandoris, todėl, be vienašalės restitucijos taikymo, kaltoji šalis privalo atlyginti apgautajai šaliai šios turėtas išlaidas. Nuostolių atlyginimo pareiga kyla dėl to, kad ji pažeidė bendro pobūdžio pareigą elgtis sąžiningai (CK 6.246 str.1 d.)
- 3) neturtinės žalos atlyginimas. Be gražinimo į padėtį, buvusią iki sudarant sandorį, ir turėtų išlaidų atlyginimo, nukentėjusiajam suteikiama teisė reikalauti atlyginti neturtinę žalą, nes apgaulės veiksmai sukelia padarinių, numatytų CK 6.250 straipsnio 1 dalyje (nepatogumai, dvasinis sukrėtimas, emocinė depresija, pažeminimas, reputacijos pablogėjimas ir kt.). Neturtinės žalos dydis nustatomas pagal CK 6.250 straipsnio 2 dalies nuostatas, atsižvelgiant į neturtinės žalos padarinius, kitos sandorio šalies kaltę, jos turtinę padėtį, padarytos turtinės žalos dydį, kitas bylos aplinkybes ir sąžiningumo bei protingumo kriterijus.¹⁹⁸

Pažymėtina, kad pagal bendrąją taisyklę dėl apgaulės sudarytą sandorį pripažinus negaliojančiu, sandorio negaliojimo faktas negali būti panaudotas prieš sąžiningus trečiuosius asmenis (CK 1.91 str. 7 d.). Tai reiškia, kad pagal tokį sandorį įgytų ir vėliau, iki sandoris

¹⁹⁷ Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Pirmoji knyga. Bendrosios nuostatos /V. Mikelėnas, A. Vileita, A. Taminskas. Vilnius: Justitia, 2001. P. 202.

¹⁹⁸ Ten pat.

pripažįstamas negaliojančiu, perleistų tretiesiems asmenims teisių iš sąžiningų trečiųjų asmenų negalima išreikalauti. Tačiau CK 4.96 straipsnyje yra numatytos išimtys. Šio straipsnio 2 dalyje nustatyta, kad dėl baudžiamojo nusikaltimo (pvz., sukčiavimo), nekilnojamąjį daiktą praradusi šalis turi teisę išreikalauti jį ir iš sąžiningo įgijėjo.

Svarbu pabrėžti, kad jeigu sandoris yra sudarytas, bet nė viena iš šalių nepradėjo jo vykdyti (pvz., neperdavė kitai šaliai jokio turto), tai restitucija netaikoma, nes tokiu atveju šalių padėtis po sandorio sudarymo nepasikeitė, todėl pagrindo taikyti restituciją nėra. Jeigu negaliojantis sandoris dar nebuvo įvykdytas, vadinasi viskas yra taip, tarsi sandoris niekuomet nebuvo sudarytas, nevykdytas sandoris tik pripažįstamas negaliojančiu¹⁹⁹. Tačiau tais atvejais, kai negaliojanti sandorį šalys ar viena iš šalių visiškai ar dalinai įvykdė, atsiranda negaliojančio sandorio turinės pasekmės.

Taip pat pažymėtina, kad pagal Lietuvos Aukščiausiojo Teismo suformuotą praktiką, teismas, pripažindamas sandorį negaliojančiu, privalo išspręsti restitucijos klausimą *ex officio*.²⁰⁰ Teismai, tenkindami ieškininius reikalavimus dėl sandorių pripažinimo negaliojančiais, privalo taikyti sandorio negaliojimo pasekmes (abišalę arba vienašalę restituciją). Šie teismo veiksmai neatskiriami nuo teismo sprendimo dėl sandorio pripažinimo negaliojančiu net tuomet, kai šalys savo ieškininiuose ar priešieškininiuose pareiškimuose to neprašė.²⁰¹

Pripažįstant sandorį negaliojančiu ir taikant sandorio negaliojimo pasekmes siekiama ne tik panaikinti neteisėtą sandorį ir civilinius teisinius santykius atsiradusius po sandorio sudarymo, bet ir atkurti tą šalių padėtį, kurioje jos buvo iki sandorio sudarymo, tokiu būdu apginant neteisėto sandorio vykdymu pažeistas šalių teises ir teisėtus interesus bei užtikrinant civiliniuose teisiniuose santykiuose teisėtumą.

Galima daryti išvadą, kad sandorių pripažinimas negaliojančiais ir su tuo susijusių pasekmių taikymas, yra vienas iš civilinių teisinių gynimo būdų, kuris gali būti vertinamas teigiamai iš tų pozicijų, kad užtikrina civiliniuose teisiniuose santykiuose teisėtumą, apgina nukentėjusios šalies teises ir teisėtus interesus.

---

¹⁹⁹ Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Pirmoji knyga. Bendrosios nuostatos /V. Mikelėnas, A. Vileita, A. Taminskas. Vilnius: Justitia, 2001. P. 183.

²⁰⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2001 m. lapkričio 15 d. nutartis, priimta civilinėje byloje *N. ir A. Kutyrionai v. D. Patašovas, I. Vasilenko*, Nr.3K- 3-874/2001, bylų kategorija 15.2.2.3.; 15.2.2.7.

²⁰¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2000 m. spalio 11 d. nutartis, priimta civilinėje byloje *A. Ščerbavičius v. A. Rancevas ir kt.*, Nr.3K- 3-987/2000, bylų kategorija 42.

Vis dėlto manytina, kad, jeigu yra galimybė išsaugoti sandorį be žalos kitos sandorio šalies ar trečiojo asmens teisėms ir teisėtiems interesams, tai jis turėtų būti paliekamas galioti, nors ir turi tam tikrą trūkumą, kadangi griaunant susiklosčiusius teisinius santykius atsiranda žala.

Trumpai aptarus negaliojančių sandorių, sudarytų dėl apgaulės ir suklydimo įtakoje, pasekmes, toliau darbe pateiksime atlikto mokslinio tyrimo rezultatus ir apibendrinančias išvadas.

DARBO PABAIGA

Išsamiai išnagrinėję sandorių, sudarytų dėl apgaulės ir suklydimo, pripažinimo negaliojančiais sąlygas, galime teigti, kad darbo pradžioje iškelta hipotezė, kad Lietuvos teisėje įtvirtinta galimybė pripažinti negaliojančiais sandorius, sudarytus apgaulės ir suklydimo įtakoje, apsaugo nukentėjusiosios sandorio šalies teises ir teisėtus interesus, užtikrina civilinių teisinių santykių teisėtumą, o taip pat sandorių ir jų pagrindu susiklosčiusių civilinių santykių stabilumą, pasitvirtino tik iš dalies.

Atlikus mokslinį tyrimą, galima teigti, kad teisės normos, suteikiančios galimybę pripažinti sandorius, sudarytus apgaulės ir suklydimo įtakoje, negaliojančiais, yra pirmiausiai skirtos neteisėtų sandorių panaikinimui, jų pagrindu susiklosčiusių teisinių santykių sugriovimui ir šalių sugražinimui į tą padėtį, kurioje jos buvo iki sandorio sudarymo, tam, kad būtų apgintos neteisėto sandorio vykdymu pažeistos šalių teisės ir teisėti interesai bei atstatytas sandorio sudarymu pažeistas teisėtumas civiliniuose teisiniuose santykiuose. Todėl vargu, ar sandorio negaliojimo normos gali padėti užtikrinti stabilumą civiliniuose teisiniuose santykiuose. Manytina, kad vis dėlto pagrindinis šių normų tikslas yra užtikrinti civiliniuose teisiniuose santykiuose teisėtumą, apsaugoti nukentėjusiosios sandorio šalies teises ir teisėtus interesus. Tačiau CK galima rasti keletą normų kurios gali būti vertinamos kaip siekiančios išsaugoti sandorius ir jų pagrindu susiklosčiusius santykius tarp šalių. Pavyzdžiui, pagal CK 1. 90 str. sandoris gali būti pripažintas negaliojančiu tik jeigu suklydimas buvo esminis, ir jeigu suklydimas nėra tik suklydusios šalies didelio neatsargumo ar neapgalvotos rizikos rezultatas. Taip pat CK 1.90 straipsnio 7 dalis nurodo, kad suklydusi šalis neturi teisės reikalauti pripažinti sutartį negaliojančia, jei ji savo teises ir interesus adekvačiai gali apginti kitais gynimo būdais. Būtina pažymėtina, kad šios sąlygos gali būti vertintinos ir kaip tam tikri saugikliai užkertantys kelią nesąžiningai šaliai dėl menkausio netikslumo ar trūkumo nuginčyti sandorį bei tuo suteikiantys galimybę apsaugoti kitos neklydusios sandorio šalies teises ir teisėtus interesus.

Lietuvos teisėje įtvirtinta galimybė pripažinti negaliojančiais sandorius, sudarytus apgaulės ir suklydimo įtakoje, pirmiausiai siekiama atstatyti sandorio sudarymu pažeistą teisėtumą ir apginti pažeistas nukentėjusiosios sandorio šalies teises ir teisėtus interesus, o tik po to, jeigu įmanoma, išsaugoti sandorių ir jų pagrindu susiklosčiusių civilinių santykių stabilumą. Neteisėto sandorio išsaugojimas neleisėtų užtikrinti teisėtumo civiliniuose teisiniuose santykiuose. Todėl dėl sutartinių santykių stabilumo negalima paaukoti teisėtumo principo. Manytina, kad pirmenybė visuomet turi būti teikiama teisėtumo principui įgyvendinti.

IŠVADOS IR REKOMENDACIJOS

Teoriniu ir praktiniu aspektu išnagrinėjus sandorių, sudarytų dėl suklydimo ir apgaulės, pripažinimo negaliojančiais problemas, galima būtų pateikti šias išvadas bei rekomendacijas dėl šio instituto normų tobulinimo:

1. Negaliojantys sandoriai – tai sandoriai kurie nesukelia tų teisinių pasekmių, kurių siekė šalys sudarydamos sandorį, tačiau sukelia tik tas pasekmes, kurios būdingos negaliojantiems sandoriams (tai teisinės pasekmės, susijusios su negaliojančio sandorio šalių pradinės padėties atstatymu, t.y. restitucija, kurios šalys nesiekė).
2. Tam, kad sandoris būtų laikomas galiojančiu, valios išraiška turi atitikti sandorio dalyvių tikrąją (vidinę) valią. Preziumuojama, kad sandoryje išreikšta valia atitinka tikrąją sandorio dalyvių valią, kol neįrodoma priešingai. Kiekvienu atveju teismas šalies vidinę valią nustato individualiai, atsižvelgdamas į jos susiformavimo aplinkybes. Analizuojamas apgautosios ar suklydusios sandorio šalies valios formavimosi procesas, aiškinamasi, ar ji suvokė tikrąją sandorio, atskirų jo sąlygų esmę, ar ji sprendimą dėl sandorio sudarymo ar atskirų jo sąlygų priėmė savarankiškai, ar veikiama kitų, pašalinių veiksnių. Taip pat kreipiamas dėmesys į šalies išsilavinimą, amžių, sveikatos būklę, kitas svarbias sandorio sudarymui aplinkybes. Be to, teismas, sprenddamas sandorio pripažinimo negaliojančiu klausimą, visuomet remiasi teisingumo, sąžiningumo ir protingumo principais.
3. Civilinėje teisėje ir teisės doktrinoje skiriamos dvi suklydimo rūšys: teisės klaida (juris) ir fakto klaida (factis). Pagal LR CK 1.90 str. 2 d. suklydimas turi būti susijęs su faktais buvusiais sandorio sudarymo metu, tai reiškia, kad, Lietuvos teisėje išskiriama tik fakto klaida.
4. Nustatant, ar suklydimas yra esminis, naudojamas ne tik objektyvusis kriterijus („normaliai atidus ir protingas asmuo“), bet ir subjektyvusis („žinodamas tikrąją reikalų padėtį“). Jeigu normaliai atidus ir protingas asmuo, žinodamas tikrąją reikalų padėtį, nebūtų sudaręs sandorio arba būtų jį sudaręs iš esmės kitomis sąlygomis, klaida laikoma esmine.
5. Norint konstatuoti sudaryto sandorio neteisėtumą suklydimo pagrindu, pirmiausia reikia nustatyti patį suklydimo faktą, o po to vertinti, ar suklydimas buvo esminis. Be to, kiekvienu atveju be nustatytos aplinkybės, kad buvo esminiai suklysta, dar būtina išsiaiškinti, ar nėra CK 1.90 straipsnyje numatytų aplinkybių, dėl kurių sandoris negali būti pripažintas negaliojančiu. T.y., ar šalis suklydo dėl savo didelio neatsargumo, ar suklydimas susijęs su aplinkybėmis, dėl kurių riziką buvo prisiėmusi ji pati, arba, atsižvelgiant į konkrečias aplinkybes, būtent jai tenka rizika suklysti, ar yra galimybė

suklydusiai šaliai adekvačiai apginti savo teises ir interesus kitais gynimo būdais. Nustačius bent vieną šių aplinkybių suklydimas nepateisinamas ir nesuteikia pagrindo pripažinti sandorį negaliojančiu.

6. Siekiant pripažinti negaliojančiu sandorį, sudarytą apgaulės įtakoje, būtina nustatyti šiuos požymius: 1. ar apgaulė lėmė sandorio sudarymą, t.y. ar nesant apgaulės, sandoris nebūtų sudarytas; 2. kad apgaulės veiksmus (pozityvius ar pasyvius) atliko kitas sandorio dalyvis arba šiam žinant - kitas asmuo. Nebus apgaulės, jeigu klaidinamus veiksmus atliko trečiasis asmuo nežinant ir negalint žinoti sandorio šaliai ar kitam asmeniui, suinteresuotam sandorio sudarymu. Tik pripažinus esant abi šias sąlygas, sandorį galima pripažinti negaliojančiu apgaulės pagrindu.
7. Teismų praktika rodo, kad ieškovai dažnai sutapatina suklydimo ir apgaulės pagrindus ir prašo negaliojančias pripažinti sandorius remdamiesi abiem nurodytais pagrindais, kurie iš esmės yra skirtingi. Apgaulės atveju, viena sandorio šalis (pati arba pasinaudodama trečiųjų asmenų veiksmais) tyčia nurodo melagingus faktus arba nutyli aplinkybes turinčias esminės reikšmės sandorio sudarymui, turint tikslą paskatinti asmenį sudaryti sandorį. Tuo tarpu sudarant sandorį esminio suklydimo įtakoje, sandoris sudaromas neesant kitos sandorio šalies tyčios suklaidinti, o yra kitos sandorio šalies (trečiojo asmens) neatsargumo arba paties klydusios šalies neapdairumo, neatsargumo rezultatas. Dar vienas skiriamasis apgaulės ir suklydimo požymis yra tas, kad apgaulė gali būti susijusi su bet kuriomis aplinkybėmis (taip pat ir sandorio sudarymo motyvais), turinčiomis įtakos sprendimui sudaryti sandorį, o ne tik tomis, kurios susijusios su sandorio turiniu kaip yra suklydimo atveju.
8. Pripažįstant sandorį negaliojančiu ir taikant sandorio negaliojimo pasekmes siekiama ne tik panaikinti neteisėtą sandorį ir civilinius teisinius santykius, atsiradusius po sandorio sudarymo, bet ir atkurti tą šalių padėtį, kurioje jos buvo iki sandorio sudarymo, tokiu būdu apginant neteisėto sandorio vykdymu pažeistas šalių teises ir teisėtus interesus bei užtikrinant civiliniuose teisiniuose santykiuose teisėtumą.

Toliau pateikiame rekomendacijas dėl šio instituto normų tobulinimo:

1. Tikslinga būtų LR CK įtvirtinti nuostatą, kad suklydimas dėl teisės taip pat gali būti pagrindu pripažinti sandorį negaliojančiu, jei suklydimas yra esminis ir nėra nulemtas pačios sandorio šalies didelio neatsargumo (t.y. tik išimtiniais atvejais). Manytina, kad toks reglamentavimas atitiktų šiuolaikinių teisinių santykių vystymosi poreikius, nes

šiuolaikinės teisinės sistemos tampa sudėtingesnės bei atskiri sandoriai gali būti susiję ir su nepažįstamomis užsienio teisinėmis sistemomis.

2. Būtų tikslinga papildyti LR CK 1. 90 straipsnį nuostata, kad sutartis nepripažintina negaliojančia, jeigu kita sutarties šalis pareiškia sutinkanti įvykdyti sutartį taip, kaip suprato šalis, turinti teisę reikalauti pripažinti sutartį negaliojančia. Tokiu atveju sutartis laikoma sudaryta tokiomis sąlygomis, kaip suvokė klydusi šalis. Kita sutarties šalis tokį pareiškimą privalo padaryti nedelsdama, kai sužino apie suklydimą. Manytina, kad tai padėtų išsaugoti sandorių stabilumą bei išvengi radikalių sandorio negaliojimo padarinių.
3. Siūlytina LR CK papildyti nuostata, kad sprendžiant, ar konkrečiu atveju sandorio šalis privalėjo atskleisti tam tikrą informaciją, būtina atsižvelgti į visas aplinkybes, įskaitant ir tai: a) ar šalys turi tinkamą profesinę patirtį; b) kokia yra reikiamos informacijos įgijimo kaina; c) ar kitai šaliai reikiama informacija yra laisvai prieinama; d) ar informacija yra akivaizdžiai svarbi kitai šaliai.

LITERATŪROS SĄRAŠAS

NORMINIAI AKTAI

1. Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas // Valstybės žinios. 2000, Nr. 74-2262.
2. Lietuvos Respublikos natoriato įstatymas// Valstybės žinios. 1992, Nr. 28-810.
3. Civil code // http://www.legifrance.gouv.fr/html/codes_traduits/code_civil_textA.htm; prisijungimo laikas: 2006-07-23.
4. Kodeks cywilny // <http://isip.sejm.gov.pl/prawo/index.html>; prisijungimo laikas: 2006-07-02.
5. Codice Civile Italiano// http://www.jus.unitn.it/cardozo/Obiter_Dictum/codciv/codciv.htm; prisijungimo laikas: 2006-07-23.
6. The German Civil Code // http://www.cis-legal-reform.org/civil-code/deutschland/buergerliches-gesetzbuch-index_ger.html; prisijungimo laikas: 2006-07-23.
7. Гражданский кодекс Российской Федерации // <http://www.garant.ru/main/10064072-010.htm#1009>; prisijungimo laikas: 2006-07-03.

SPECIALIOJI LITERATŪRA

8. Ambrasienė D., Baranauskas E., Bublienė D. ir kt. Civilinė teisė. Prievolių teisė: vadovėlis. Vilnius: Lietuvos teisės universiteto Leidybos centras, 2004. T. 2. 607 p.
9. Kiršienė J., Pakalniškis V., Ruškytė R. ir kt. Civilinė teisė: bendroji dalis. Vilnius: Lietuvos teisės universiteto Leidybos centras, 2004. T.1. 288 p.
10. Komentarz do kodeksu cywilnego. Księga pierwsza. Część ogólna / S. Rudnicki. Warszawa: Wydawnictwo Prawnicze LexisNexis, 2002. – <http://e-prawnik.pl/prawo/data.php/dHlwZT00MTAwJmlkPTQ0NTkmdj0yMTQm>; prisijungimo laikas: 2006-05-05.
11. Kötz H. and Flessner A. European Contract Law. Vol.1, Clarendon Press, Oxford, 1998.
12. Lietuvos TSR civilinio kodekso komentaras / J. Žeruolis ir kt. Vilnius: Mintis, 1976. 419 p.
13. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Pirmoji knyga. Bendrosios nuostatos /V. Mikelėnas, A. Vileita, A. Taminskas. Vilnius: Justitia, 2001. 350 p.

14. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Prievolių teisė / V. Mikelėnas. Vilnius: Justitia, 2001. T.1. 531 p.
15. Mikelėnas V. Sutarčių teisė. Vilnius: Justitia, 1996. 608 p.
16. Papirtis L. V., Baranauskas E., Kiršienė J. ir kt. Civilinė teisė. Bendroji dalis, II tomas. Vadovėlis. Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras, 2005. T.2. 251 p.
17. Vitkevičius P., Vėlyvis S., Mikelėnas V. ir kt. Civilinė teisė: vadovėlis. Kaunas: Vija, 1997. 459 p.
18. Брагинский М.И. Витрянский В.В. Договорное право. Часть первая. Москва: Статут, 2000. Ч. 1. 842 с.
19. Германское право. Часть 1. Гражданское уложение. Москва: Международный центр финансово-экономического развития, 1996.
20. Гражданское право: в 2-х т. Т.1. 2-е издание, переработанное и дополненное / Отв. ред. Е. А. Суханов. Москва: Издательство БЕК, 2003. 789 с.
21. Гражданское право. Ч. 1. Под редакцией Калпина А. Г. Москва: Юристъ, 2000. 542 с.
22. Гутников О.В. Недействительные сделки в гражданском праве. Москва: Книжный мир, 2005. 382 с.
23. Иоффе О.С. Советское гражданское право. Москва: Издательство “Юридическая литература“, 1967.
24. Комментарий к Гражданскому кодексу Российской Федерации части первой (постатейный) / Отв.ред. О.Н. Садилов. Москва: Юридическая фирма КОНТРАКТ, Издательский Дом ИНФРА-М, 1997.
25. Матвеев И. В. Правовая природа недействительных сделок. Москва: Юрлитинформ, 2002. 176 с.
26. Морандьер Л. Ж. Гражданское право Франции. Москва: Статут, 1990.
27. Новицкий И. Б. Основы римского гражданского права. Учебник для вузов. Лекций. Москва: Издательство ЗЕРЦАЛО, 2000, 204 с.
28. Ойгензихт В. А. Воля и волеизъявление. (Очерк теории, философии и психологии права). Душамбе, 1983.
29. Перетерский И. С. Гражданский кодекс РСФСР, научный комментарий. Выпуск 5. Договоры. Москва., 1929.
30. Покровский И. А. Основные проблемы гражданского права. Москва: Статут, 1998. 353 с.
31. Рабинович Н. В. Недействительность сделок и ее последствия. Ленинград: Изд-во ЛГУ, 1960. 171 с.

32. Сергеев А. П., Толстой Ю. К. Гражданское право. Издание четвертое, переработанное и дополненное. Москва: Проспект, 2000. Т.1. 610 с.
33. Хейфец Ф.С. Недействительность сделок по российскому гражданскому праву. Москва: Юрайт-М, 2000. 164 с.
34. Шахматов В. П. Составы противоправных сделок и обусловленные ими последствия. Томск, 1967.
35. Шестакова Н. Д. Недействительность сделок. – Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2001. 306 с.

DAKTARO DISERTACIJOS

36. Dambrauskaitė A. Sandorių pripažinimo negaliojančiais teisinės pasekmės – Lietuvos ir Prancūzijos teisės lyginamieji aspektai. Daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, teisė (01 S). Vilnius, 2006.

MOKSLINIAI STRAIPSNIAI

37. Dambrauskaitė A. Sandorių pripažinimas negaliojančiais ir sąžiningo įgijėjo interesų apsauga // Jurisprudencija. 2002, Nr. 28 (20). 223. P.
38. Dambrauskaitė A. Restitucijos taikymo sandorių pripažinimo negaliojančiais bylose problemos // Jurisprudencijos. 2003, Nr. 37(29). 108. P.
39. Pranckevičius A., Pumputienė R. Sandorių negaliojimo pagrindai ir pasekmės (1 ir 2) // Juristas. 2005, Nr. 4. P. 3 -11; 2005, Nr. 5. P. 20-30.
40. Stūronaitė J. Sandorių pripažinimas negaliojančiais mokesčio administratoriaus iniciatyva // Jurisprudencijos, 2004, Nr. 52(44). 164. P.
41. Vitkevičius P. Turto paėmimas valstybei pagal negaliojančius sandorius teisminėje praktikoje // Socialistinė teisė. 1972, Nr. 3. P. 15-22.
42. Пакальнишкис В. Вопросы теории и практики недействительности ордера на жилое помещение // Право, 1989, No. 23. С. 44-52.

KITI ŠALTINIAI

43. Principles of European Contract Law. Full text of Parts I and II combined / ed. O. Lando, H. Bale. The Hague: Kluwer Law International, 2000. 561 p.

44. Principles of International Commercial Contracts, 2004, UNIDROIT // <http://www.unilex.info/dynasite.cfm?dsmid=13637>; prisijungimo laikas: 2006-05-30.

TEISMŲ PRAKTIKA

45. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2002 m. birželio 24 d. nutartis, priimta civilinėje byloje *A. Laurikietis v. UAB "Šiaulių dujotiekio statyba" ir kt.*, Nr.3K-3-881/2002., bylų kategorija 15.2.2.6; 15.2.2.7; 35.
46. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2000 m. spalio 2 d. nutartis, priimta civilinėje byloje *UAB "Init" v. UAB "Parabolė"*, Radijo ir televizijos komisijai, Nr. 3K-3-905/2000, bylų kategorija 42.
47. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2004 m. sausio 14 d. nutartis, priimta civilinėje byloje *N. Šumlinskienė v. K. Šumlinskas*, Nr.3K-3-37/2004., bylų kategorija 25.7.; 15.2.1.3.; 65.
48. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2001 m. gegužės 15 d. nutartis civilinėje byloje *A. Maslov v. J. Maslova ir kt.*, Nr. 3K-3-305/ 2001, bylų kategorija 15.2.6; 18.4; 25.6.1.
49. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2001 m. sausio 29 d. nutartis, priimta civilinėje byloje *E. Pocevičienė v. A. Pocevičius*, Nr. 3K- 3- 120/ 2001, bylų kategorija 15.2.2.7.
50. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2001 m. kovo 14 d. nutartis, priimta civilinėje byloje *J. Banaitienė v. V.S. Banaitis*, Nr. 3K- 3- 306/ 2001, bylų kategorija 25.3, 69. 5.2, 67.7.
51. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2002 m. rugsėjo 23 d. nutartis, priimta civilinėje byloje *Vilniaus apskrities viršininko administracija v. L. Černiavskienė ir kt.*, Nr.3K-3-1066/2002, bylų kategorija 15.2.1.1; 15.2.2.6; 25.3; 28.
52. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2000 m. spalio 16 d. nutartis, priimta civilinėje byloje *Vilniaus m. valdyba v. UAB „Lietkombūsta ir kt.*, Nr.3K-3-994/2000, bylų kategorija 42.
53. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 1999 m. gegužės 31 d. nutartis, priimta civilinėje byloje *E. Jankauskienė v. K. Ryšis ir kt.*, Nr. 3K-3-206/ 1999, bylų kategorija 42.

54. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2001 m. sausio 15 d. nutartis, priimta civilinėje byloje *J. Liegaudienė v. A. Liegaudas*, Nr.3K-3-31/2001, bylų kategorija 15.2.2.7.
55. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 1998 m. balandžio 15 d. nutartis, priimta civilinėje byloje *Valstybinio socialinio draudimo valdybos Visagino miesto skyrius v. UAB "Rina"*, Nr. 34-21/1998, bylų kategorija 21.
56. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2002 m. kovo 27 d. nutartis, priimta civilinėje byloje *AB „Turto bankas“ v. V. Čibirkos firma, G. Jakubauskienė ir kt.*, Nr.3K- 3- 545/ 2002, bylų kategorija 15.2.2.6.
57. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2005 m. spalio 26 d. nutartis, priimta civilinėje byloje *A.Baranauskas v. S. Dombrovskis*, Nr. 3K-3-514/2005, bylų kategorija 21.4.2.6; 21.4.2.7; 63.1; 114.11.
58. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2003 m. rugsėjo 18 d. nutartis, priimta civilinėje byloje *A. Petrauskas v. E. Šuliokas*, Nr. 3K-3-760/2003, bylų kategorija 15.2.2.6.; 15.2.2.7.
59. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2001 m. rugsėjo 5 d. nutartis, priimta civilinėje byloje *J. Zybartienė v. S. Vaitkus*, Nr. 3K-3-745/2001, bylų kategorija 15.2.2.6.; 44; 46.
60. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2000 m. spalio 9 d. nutartis, priimta civilinėje byloje *L. Liutkevičienė v. V. Liutkevičius, D. B. Liutkevičius ir kt.* , Nr. 3K-3-974/2000, bylų kategorija 42.
61. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2003 m. spalio 29 d. nutartis, priimta civilinėje byloje *V. Mačiūtienė, G. Mačiūta v. AB „Ūkio bankas“ ir kt.* , Nr. 3K-3-1022/2003, bylų kategorija 15.2.2.3; 27.6 .
62. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 1999 m. kovo 15 d. nutartis, priimta civilinėje byloje *J. Adomaitis, A. Adomaitis, E. Kairienė v. P. Padelstas, R. Padelskas*, Nr. 3K-7-6/1999, bylų kategorija 42.
63. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2000 m. rugsėjo 6 d. nutartis, priimta civilinėje byloje *A.Bačiulis v. D. Jonaitienė, M. Jonaičiui*, Nr. 3K-3-673/2000, bylų kategorija 42.
64. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2000 m. vasario 23 d. nutartis, priimta civilinėje byloje *A. Češkevičius v. Lazdijų rajono savivaldybė ir kt.*, Nr.3K-3-215/2000 , bylų kategorija 36.

65. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 1999 m. gegužės 31 d. nutartis, priimta civilinėje byloje *E. Jankauskienė v. K. Ryšis, R. Staniulienė ir kt.*, Nr. 3K-3-206/1999, bylų kategorija 42.
66. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2003 m. birželio 4 d. nutartis, priimta civilinėje byloje *A. Kalantaitė v. J. Dailydė*, Nr. 3K-3-670/2003, bylų kategorija 15.2.2.6.; 16.5.
67. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2002 m. kovo 27 d. nutartis, priimta civilinėje byloje *AB „Turto bankas“ v. V. Čibirkos firma, G. Jakubauskienė, R. Grikėnienė ir kt.*, Nr. 3K-3-545/2002, bylų kategorija 15.2.2.6.
68. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2002 m. gegužės 8 d. nutartis, priimta civilinėje byloje *L. Stankevič v. S. Družininui*, Nr. 3K-3-674/2002, bylų kategorija 15.2.2.6; 22.2.
69. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2001 m. spalio 22 d. nutartis, priimta civilinėje byloje *D. Korovaičik v. A. Bruževič ir G. Mikulėnaitė*, Nr. 3K-3-989/2001, bylų kategorija 15.2.2.7.; 25.8.1; 18.4.
70. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2002 m. gruodžio 11 d. nutartis, priimta civilinėje byloje *D. Simirunina v. K. Dediulia, Vilniaus miesto valdyba*, Nr. 3K-3-1519/2002, bylų kategorija 15.2.2.6.
71. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2003 m. rugsėjo 24 d. nutartis, priimta civilinėje byloje *A. Tomaševič v. R. Kozlovskij, L. Kozlovskaja ir kt.*, Nr. 3K-3-863/2003, bylų kategorija 15.2.2.6.; 37.10.
72. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2002 m. sausio 21 d. nutartis, priimta civilinėje byloje *V. Savickas v. J. Sriubaitė ir kt.*, Nr. 3K-3-353/2002, bylų kategorija 15.2.2.7., 2.1.
73. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2001 m. spalio 24 d. nutartis, priimta civilinėje byloje *O. M. Kabišaitienė, J. Kabišaitis v. S. Kalininas, N. Žukauskienė ir kt.*, Nr. 3K-3-1008/2001, bylų kategorija 15.2.2.7.
74. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2001 m. gruodžio 5 d. nutartis, priimta civilinėje byloje *M. Bartuševičienė v. I. Garmuvienė, L. Girdauskas ir kt.*, Nr. 3K-3-1254/2001, bylų kategorija 15.2.2.7.
75. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2001 m. rugsėjo 12 d. nutartis, priimta civilinėje byloje *V. Čiupailienė v. I. Mačiukas*, 3K-3-790/2001, bylų kategorija 15.2.2.6., 5.2.2.7., 94.1.

76. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2001 m. rugsėjo 24 d. nutartis, priimta civilinėje byloje *E. Kaciucevičienė v. J. Kaciucevičius ir kt.*, Nr.3K-3-851/2001, bylų kategorija 15.2.2.6., 15.2.2.7.
77. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2001 m. lapkričio 28 d. nutartis, priimta civilinėje byloje *I. Janavičienė, G. Janavičius v. V. Saltonienė*, Nr.3K-3-1219/2001, bylų kategorija 15.2.2.7.; 30.6.
78. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 1999 m. spalio 20 d. nutartis, priimta civilinėje byloje *A.K. Mackiala v. P. Lankelienė ir kt.*, Nr.3K-3-670/2001, bylų kategorija 42.
79. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2003 m. sausio 29 d. nutartis, priimta civilinėje byloje *AB "Klaipėdos konstrukcija" v. UAB "Mūsų namai" ir likviduojama UAB "Klaipėdos bakalėja"*, Nr. 3K-3-186/2003, bylų kategorija 15.2.2.7.; 95.1.
80. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2006 m. kovo 6 d. nutartis, priimta civilinėje byloje *A. P. (P.) v. AB bankui „Nord/LB Lietuva“ ir Gyvenamųjų namų statybos bendrijai „Šatrija“*, Nr. 3K-3-134/2006, bylų kategorija 21.4.2.7.
81. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2005 m. rugsėjo 28 d. nutartis, priimta civilinėje byloje *A. Vindžigelskis v. UAB „Kvietenė“*, Nr.3K-3-428/2005, bylų kategorija 21.4.2.6.
82. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2004 m. vasario 18 d. nutartis, priimta civilinėje byloje *Tauragės raj. vartotojų kooperatyvas „Žemaitijos žiedas“ v. B. Laktionkina, V. Lidžienės įmonė*, Nr. 3K-3-107/2004, bylų kategorija 15. 1.; 15.2.2.6.
83. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2000 m. spalio 11 d. nutartis, priimta civilinėje byloje *A. Ščerbavičius v. A. Rancevas ir kt.*, Nr.3K-3-987/2000, bylų kategorija 42.
84. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2001 m. lapkričio 15 d. nutartis, priimta civilinėje byloje *N. ir A. Kutyrionai v. D. Patašovas, I. Vasilenko*, Nr.3K-3-874/2001, bylų kategorija 15.2.2.3.; 15.2.2.7.
85. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2003 m. gruodžio 8 d. nutartis, priimta civilinėje byloje *UAB „Revis“ v. UAB "Garantas"*, Nr. 3K-3-1068/2003, bylų kategorija 15.2.2.6; 40.6.

SANTRAUKA

Magistro darbe nagrinėjami sandorių, sudarytų dėl apgaulės ir suklydimo, pripažinimo negaliojančiais teoriniai ir praktiniai aspektai. Lietuvos teisinėje literatūroje nagrinėjama tema nepakankamai analizuota, tačiau tema aktuali, kadangi vienas dažniausių teismų praktikoje pasitaikančių sandorių nugalinimo pagrindų yra būtent sandorių sudarymas apgaulės ar suklydimo įtakoje.

Darbe aptariama sandorio negaliojimo samprata, negaliojančių sandorių klasifikacija, analizuojamos sandorių sudarytų dėl suklydimo ir apgaulės pripažinimo negaliojančiais galimybės bei šių sandorių negaliojimo teisinės pasekmės. Pateikiama sandorių sudarytų dėl suklydimo ir sandorių sudarytų dėl apgaulės takoskyra.

Daug dėmesio darbe skiriama teismų praktikos nagrinėjamu klausimu analizei, apibendrinama Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktika, susijusi su darbo tema. Kartu atskleidžiamos teisinio sureguliojimo problemos, išskylančios sandorių, sudarytų suklydimo ir apgaulės įtakoje, pripažinimo negaliojančiais metu.

Naudojant lyginamąjį metodą, darbe atskleidžiama Lietuvos ir užsienio valstybių - Vokietijos, Prancūzijos, Italijos, Lenkijos ir Rusijos - sandorių, sudarytų suklydimo ir apgaulės įtakoje, teisinis reglamentavimas.

Darbo pabaigoje pateikiamos autoriaus išvados ir pasiūlymai dėl atitinkamų įstatymo normų tobulinimo.

SUMMARY

This magistrate's study deals with theoretical and practical aspects of invalidity of transactions concluded under the influence of mistake and fraud. This theme has not been discussed enough in Lithuanian legal literature, but it is topical because one of the most common grounds to contest the transaction are mistake and fraud.

This study analyse the concept of invalid transaction, the general classification of such transactions, possibilities to avoid a transaction concluded under the influence of mistake and fraud, also the differences of transactions which are concluded under the influence of mistake and which are concluded under the influence of fraud.

Much attention is devoted to analysis of interpretation and application of legal rules found in Lithuanian Supreme Court's decisions. Moreover this study deals with the generalization of court decisions concerned to this study, also unclove of problems of law regulation during avoidance of transactions concluded under the influence of mistake and fraud.

Comparative method is used to compare legal regulation of invalidity of transactions concluded under the influence of a mistake and fraud in Lithuania and other countries, like Germany, France, Italy, Poland and Russia.

Finally author gives the conclusions and proposals to improve laws.